

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

KORTÁRS OROSZ IRODALOM

■ 2016 NOVEMBER ■

XXV. ÉVFOLYAM, 2016. NOVEMBER

T A R T A L O M

KORTÁRS OROSZ IRODALOM

- 3 „ISTENEM, JÖJJÖN MÁR VALAMI POSZTMODERN TRÜKK” ■
Zelei Dávid beszélgetése M. Nagy Miklóssal
- 11 **ZINOVY ZINIK** ■
A fehér néger és a fekete kóla
Medzibrodsky Alexandra fordítása (próza)
- 18–25 **DMITRIJ DANYILOV** ■
18 A Munka Ünnepe Troick községben
22 Az idősebb ember
Zoltán Dominika fordításai (próza)
- 26 **MARK HARITONOV** ■
Kettesben magaddal
Vértes Judit fordítása (próza)
- 33 „MOST AZ EXHUMÁLÁS HELYÉBE A FELTÁMASZTÁS LÉP” ■
Interjú Jevgenyij Vodolazkinnal
Vértes Judit fordítása
- 40–44 **MIHAIL EPSTEJN** ■
40 Az esernyőkről
42 Vékony folyóiratok a vastag újságok világában
Vértes Judit fordítása (esszé)
- 45 **VÉRTES JUDIT** ■
Könyví műfaj ólomnehézzel: Epstein szerint az esszé (tanulmány)
- 49 **TELEKI ANNA** ■
Realista hagyomány a kortárs orosz prózában: Jurij Poljakov (tanulmány)
- 53 **VASS ANNAMÁRIA** ■
A szovjet kisember és a posztmodern író tudata Jevgenyij Popov:
A hazafi lelke, avagy különféle közlemények Fityfircshez (tanulmány)
- 58–59 **POLLÁGH PÉTER** ■
Végfácska
Märklin: *Magarágó Hary Hole-nek*
Kikövezve (versek)
- 60 **ZALÁN TIBOR** ■
Seb a résen (vers)
- 62 **MÁRTON LÁSZLÓ** ■
Hamis tanú (regényrészlet)

- 75–77 **KORPA TAMÁS**
 Lúčanské jazierko (729)
 Jelení vrch (947)
 48°37'32.5"N 20°50'45.9"E
 48°37'32.5"N 20°50'45.9"E
 Husitský kostol (580) (versek)
- 78–79 **KIRIAKOSZ HARALAMBIDISZ**
 Fiú fényképpel
 Technősvadászat
 Antinoosz szobra
 Polgár Anikó fordításai (versek)
- 80 **IVA PEKÁRKOVÁ**
 Leopárdnőstény
 Péntes Tímea fordítása (regényrészlet)
- 84–86 **VERES ERIKA**
 egy mozdulatról_1
 beyoğlu
 pallasz
 kemer
 dante lova (versek)
- 87 **MARTON MÁRIA**
 A halál lehelete – folytatás (filmnovella)
- 98 **SZÁSZI ZOLTÁN**
 Bevezetés a csend határához (vers)
- 100–101 **KOMAN ZSOMBOR**
 tenger lila medúzákkal
 hallani szeretném...
 manifesto (versek)
- 102 **BÁN ZOLTÁN ANDRÁS**
 Széchenyi a pálinka ellen
 (Noé vendéglője, a 26. számla) (esszé)

KALLIGRAM
 Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Beke Zsolt
 zsoltbekezsolt@gmail.com

SZERKESZTŐK:
 Csehy Zoltán (lira)
 csehyzoltan@gmail.com
 Mészáros Sándor
 kalligram@interware.hu
 Szabó Lovas Emőke
 lovas.e@gmail.com

Szilágyi Zsófia
 szilagyi73@gmail.com

Tóth-Czifra Júlia
 toth.czifra.julia@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor

TÖRDELŐ: Róth Andrea

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
 Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,
 Keserű József,
 Márton László,
 Németh Zoltán,
 Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:

Csehy Zoltán,
 Hizsnay Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:

811 03 Bratislava–Pozsony,
 Staromestská 6D, 2. emelet,
 tel./fax: (00421 2) 544 15 028

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

Levél cím: KALLIGRAM spol. s r. o.
 P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
 distribucia@kalligram.sk,
 valamint a szerkesztőség címén.

Magyarországi elérhetőség:
 kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
 (Realizované s finančnou podporou Úradu
 vlády Slovenskej republiky – program
 Kultúra národnostných menšín 2016)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
 és Kalligram Polgári Társulás
 (OZ Kalligram, Fő utca 39/17, 929 01
 Dunajská Streda/Dunaszerdahely,
 IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
 Partizánske
 Példányszám/Náklad: 700 db/ks
 Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
 a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
 és a regionális részvénnytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén

www.kalligram.eu

M. NAGY MIKLÓS

„Istenem,
jöjjön már valami
posztmodern trükk”

■ Van itt a kezemben egy pont húszesztendő, 1996-ban megjelent kötet. Az a címe, hogy *Nikkelszamovár*, a szerzője pedig egy akkor 33 éves fiatalember, M. Nagy Miklós. Ha most egy kicsit belenyitunk, a fülszövegben azt olvashatjuk az írójáról, vagyis rólad, hogy „az M. Nagy Miklós nevezetű fiatalember többek közt gyakorló esszéista, szerkesztő, műfordító, kritikus, futballista”. Mennyiben változott, és hogy néz ki most, húsz évvel később ez a lista? Milyen identitások koptak le, és milyenek rakódtak rád azóta?

– Azzal kell kezdenem, hogy három éve alaposan megváltozott az életem, amikor kineveztek az Európa Könyvkiadó igazgatójának. Azóta a szerkesztői iden-

titásomat felváltotta a *publisher* (nem igazán szerencsés, de magyarra ezt kiadói-ként szokás fordítani), ami alaposan rányomja a bélyegét arra, hogyan az irodalomról gondolkodom. Ennek a munkakörnek köszönhetően ugyanakkor háttérbe szorult a kritikusi és esszéírói munkásságom, és, sajnos, ma már nagyságrendekkel kevesebb időm van a hajdan első helyen szereplő műfordításra is, ha abba nem is hagytam. Viszont megírtam az első szépirodalmi művetem [mely *Ha nem is egy bomba nő...* címmel jelent meg 2014-ben a Cartaphilus Kiadónál – Z.D.], ami esszéisztikus ugyan, de alapvetően mégiscsak egy regény. Ez váratlan fordulat volt az életemben, és azt szoktam róla mondani, hogy ez a könyv magától született meg: lehet, hogy tudat alatt készültem a megírására, de inkább arról volt szó, hogy nem tudtam *nem* megírni. Amikor ugyanis esténként hazaértem a munkából, annyira tele volt a fejem az Európa Könyvkiadó ügyes-bajos dolgaival, hogy hamar kiderült, semmi más nem tudja elterelni a figyelmem, csak az írás. Most viszont, hogy mintegy magától megszületett ez a könyv, egyre csak itt motoszkál a fejemben, hogy írni kéne egy másodikat is. Tehát a sok kiszoruló mellett feltűnt egy új énem is: a szépírói. Viszont futballista már nem vagyok: egyrészt a kiadói munka mellett időm sincs rá, másrészt ahogy én most, ennyi idős koromban tudok focizni, az már nem foci.

■ Most, hogy tisztáztuk, hányféle identitást, foglalkozást köthetünk hozzád, nézzük meg egy kicsit ezeknek a szerepeknek a határterületeit. Ha és amennyiben jól látom, a világban viszonylag ritka, hogy ilyen magas kiadói pozícióban az ember fordítással is foglalkozzon, az Európánál viszont mintha ennek hagyománya lenne, ha pedig az oroszos fordítók és a könyvkiadás kapcsolatát nézzük, 2013 és 2015 között volt két olyan év, mikor a legjobbnak tartott magyar, illetve világirodalmi kiadó, a Magvető és az Európa élén is oroszos fordító állt, Morcsányi Géza és a te személyedben. Mi az oka annak, hogy Magyarországon az ember ilyen magas, és egészen más természetű pozícióban is ennyi felé tud/kénytelen szakadni?

– Legalább húsz éve, hogy a frankfurti és londoni könyvvásárra járok, és valahányszor kiadói menedzserek vagy *publisherek* társaságában kiderül, hogy fordítók, illetve kritikákat és esszéket írok, teljes a csodálkozás. Nyugaton ugyanis sokkal erősebb a kiadói munkamegosztás: kevés kivételtől eltekintve, aki *publisher*, az *publisher*, aki meg fordító, az fordító. Nem is igen lehetne ez másképp, mert egy nyugati kiadó az igen magas fizetések mellett elég rendszeren ki is zsigereli az embereit, így azoknak nemigen jut idejük másra. Így működik a nyugati világ, és helyel-közzel így kezd el működni a magyar kiadói világ is. Ugyanakkor, bár Osztovíts Levente, Barna Imre és én magam is elég keveset fordítunk vagy fordítottunk az Európa igazgatójaként, az változatlanul érvényes és érdekes, hogy Magyarországon a mai napig sokszor irodalmárok, írók, fordítók, esszéisták kerülnek a könyvkiadás menedzserei jellegű pozícióba is, valahogy úgy, ahogy a kilencvenes évek elején számos író került Kelet-Európában a politika élvonalába. Ez Nyugat-Európában sem példátlan, de Hollandiában, Svédországban vagy épp Belgiumban inkább a közepes méretű, kifejezetten *highbrow* irodalomra szakosodott kiadók esetében fordul elő. Magyarország viszont kis ország, kis piaccal, és ebből a szempontból egyelőre még vegyes képet mutat: itt még gyakoribbak az olyan kiadók, amiknek alkotó irodalmárok állnak az élén, akik, engem is beleértve, kicsit tudathasadásos állapotban élnek, főleg akkor, ha határozott véleményük van az irodalmi érték fogalmáról, mégis üzleti szempontból kell dönteniük egy-egy kötet kiadásáról.

■ Ha ezt a tudathasadásos állapotot kicsit személyes síkra tereljük, tudnál-e néhány példát hozni arra az oroszos közegekből, amikor fordítói éned egy kötet magyarítására ácsingózott, kritikai pedig bele tudta látni azt a magyar irodalmi közegebe, kiadói éned mégis a kezre csapott, mondván, ez nem eladható?

Zelei Dávid

– Korábban, szerkesztőként ez elég gyakori volt, akkor ugyanis még sokkal jobban ráláttam az orosz irodalom egy viszonylag jelentős szegmensére (ha az egészére nyilván nem is lehet), és olyasmit is elolvastam, aminek még kezdődő nemzetközi sikere sem volt. Kiadóigazgatóként azonban már inkább a nemzetközi szinten is sikeres könyvek kerülnek a látóterembe, és még azok közül is erősen válogatok, ha úgy ítélem meg, hogy nem várható tőlük nagyobb siker. Félreértés ne essék, ez a siker nem mindig üzleti sikert jelent, de a nagy nemzetközi kritikai sikerek az esetek jelentős többségében azt jelentik, hogy óriásit üzletileg sem lehet velük bukni. Persze van, amikor igen: a Svájcban élő Mihail Siskint, az esztétizáló orosz prózavonulat többszörösen díjazott szerzőjét, akit számtalan ország számos nyelvére fordítottak le, annak ellenére sem adtuk ki, hogy Siskin az általam szinte istenített Nabokov legkiválóbb orosz követője – egyszerűen, mert nem láttam benne a minimális üzleti siker lehetőségét sem. Ez be is igazolódott, mikor egy másik magyarországi kiadó végül vállalkozott az egyik könyve kiadására: nemcsak, mert egyáltalán nem fog, hanem mert – ami a kiadó utolsó mentevára üzleti kudarc esetére – kritikailag is visszhangtalan maradt.

■ Egy korábbi interjúban azt nyilatkoztad, hogy Magyarországon a két leginkább eladható orosz szépirodalmi szerző Ljudmila Ullickaja és Vlagyimir Szorokin. Miért van az, hogy bár az Európánál a kilencvenes évek erős ellenszelében is fontos és markáns volt orosz vonal, e két szerző végül mégsem hozzátok került?

– Kezdjük talán Szorokinnal. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján Szorokin konceptualista elbeszélései szűk körben nagyon nagy sikert arattak. Ezek az elbeszélések nagyon egyszerű sémára épültek, de nagyon hatásosak voltak. Rendszerint valami szocreálra stilizált helyzetből indultak ki, pártcsinovnyikkal, egyszerű dolgozó emberekkel, szép természettel. Egy darabig minden nagyon szép, mint egy szocreál műben általában, aztán egyszer csak valami perverz örület veszi kezdetét, általában egészen ocsmány exkrementumokkal és a megalázás legszélsőségesebb formáit felvonultatva. Talán nem kell részleteznem, hogy a Szovjetunió összeomlása előtt mit akart megjeleníteni mindez. Amikor Szorokin már az egyik kedvenc író volt, komoly dilemmát okozott, javasoljam-e kiadásra a műveit Osztovitse Leventének, főképp azért, mert nem láttam benne az üzleti siker lehetőségét. Ilyen fokú naturalizmust kevesen hajlandóak elviselni, és Levente sem tartozott közéjük. Később aztán a Jaffa és még később a Gondolat elkezdte kiadni a műveit magyarul is, ezek a kirívó gusztustalanságok pedig kezdtek el-elmaradozni; ha *Az opricsnyik egy napja* az Európához kerülhetett volna, annak már nagyon örültem volna, mert azt tartom az életmű csúcának, de hát ez így alakult.

■ És Ullickaja?

– Ullickaja esete más. A kilencvenes években csaknem egyszerre jelent meg Ullickajától a *Kukockij esetei* az Európánál, és a *Médea gyermekei* a Magvetőnél, tehát párhuzamosan kezdtük el őket kiadni. A gond az volt, hogy túl sokáig vártunk a piaci visszajelzésre, és mikor végül úgy döntöttünk, hogy megvásároljuk a következő kötete jogait, kiderült, hogy elkéztünk, addigra ugyanis a Magvető már több könyvére is bejelentkezett. Megjegyzendő, Ullickaja magyarországi kiadása egy ideig még ezután sem volt nyereséges, de néhány év után valóságosan berobbant.

■ Vajon minek köszönhető mindez? Mert Ullickaja kiemelkedő sikere még csak nem is közép-kelet-európai tendencia, hanem kifejezetten magyar: egyszer azt mondtad, hogy az eladottsága nálunk tízszerese mondjuk Pelevinének vagy Szorokinénak, miközben Oroszországban nagyjából egálban vannak.

M. Nagy Miklós

– Ezt a kérdést Ulickaja ügynöke is sokszor feltette már nekem, mert bár ez egy kis piac, Ulickaja sikere még így is egészen kirívó. Ezért is szokta megkérdezni, vajon ennyire jó volna a fordítás? Amire én nyilván azt felelem, hogy persze, Goretity József fordítása egészen kiváló, de ezzel aligha válaszolok a kérdésre. Ahogy a többi ehhez hasonló anomáliát, úgy ezt is igen nehéz megmagyarázni: ugyanígy nem értem például, hogy a lengyel olvasóközönség számára miért pont William Wharton a huszadik század első számú amerikai írója, vagy hogy Olaszországban miért a máshol igen kevésbé olvasott chilei Luis Sepúlveda az egyik legnépszerűbb szerző. Talán ebben az esetben arról van szó, hogy egy olyan pillanatban, amikor a magyar olvasóknak már elegendő volt a – Szolzsenyicintől Pelevinig terjedő – erőteljesen férfiszemléletű orosz szerzőkből, feltűnt egy finom hang, ami női nézőpontból mutatta be azt a borzalmas orosz huszadik századot, ami a maga pőre, férfiak (mondjuk Salamov vagy Szolzsenyicin) által ábrázolt valóságában szinte megemészthetetlen, Ulickaja olvasatában viszont átélhető és tanulságos. De persze ez épp ilyen fontos lehetne Bulgáriában vagy Lengyelországban is, szóval a kérdés nyitott marad.

■ A népszerű szerzőknél maradva, ha most végignézek az Európa oroszos kínálatán, a klasszikusabb szépirodalmi vonulat mellett szembetűnő valamiféle nyitás az orosz zsánerirodalom – elsősorban az Akunyin, illetve Glukhovsky által fémjelzett krimi és a sci-fi – felé. Mennyire tudatos ez? Korábban főként az orosz szépirodalom kiadása tartozott a kiadó profiljába.

– Az Európa profilja régóta legfeljebb minimálisan változik: már a kilencvenes évek elején is a kiadványaink egy jelentős részét adta a népszerű irodalom, és ez azóta is csak minimálisan változott. Amikor a kilencvenes évek elején összeomlott a könyvkiadás és a könyvterjesztés, részben egy ma már teljesen ismeretlen, Amerikában élő magyar író, Claire Kenneth könyvei mentették meg a kiadót. Amikor Osztovitcs Levente elolvastatta Kenneth könyveit a szerkesztőkkel, én a magam részéről azt mondtam, hogy ilyen rosszat még nem olvastam, Levente azonban úgy döntött, hogy kiadjuk, a százezer eladott példány pedig őt igazolta. Szóval az arányokat tekintve nem állt be nagy változás a kiadó profiljában, az viszont igaz, hogy orosz zsánerirodalmat korábban – egyetlen, csúfos bukást hozó kivétellel – nem adtunk ki. Ennek két oka volt: az egyik, hogy nem volt színvonalas orosz lektúrirodalom, a másik pedig, hogy úgy láttuk, a lektúrra vevő olvasóink nem orosz szerzőket szeretnének olvasni, az orosz irodalomra vevők meg nem lektúrt, hanem klasszikus magasirodalmat. A dolog a színvonalas orosz zsánerírók színrelépésével változott meg, akik aztán magyarul is megjelentek: Akunyin és Glukhovsky az Európánál, Lukjanyenko a Metropolisnál. Persze vannak olyan, Oroszországban nagyon népszerű írók – mondjuk Marinyina, Usztyinova vagy Oleg Roj –, akiket se én, se más kiadók nem ítélnék elég jónak ahhoz, hogy magyarul is megjelentessék, de az említett három író igen sikeres. *[Marinyinának az elmúlt két évben három kötete is megjelent a kicsiny Detektív Kiadónál, de nem keltettek túl élénk visszhangot – Z.D.]* Amikor kezdtek megjelenni ezek a minőségi zsánerszerzők, már csak a kiadó imént említett profilja miatt is amellet voltam, hogy az Európánál jelenjenek meg magyarul: volt bennem persze némi kétség a fentebb említettek miatt, de kiderült, hogy a régi előítéletek ma már nem érvényesek, és akkor is hajlandók elfogadni az olvasók a jó zsánerirodalmat, ha az épp orosz.

■ Egy korábbi interjúban említetted, hogy Glukhovsky Metró-sorozatának sikere akár Stephen King eladottságával is vetekedhet. A szépirodalom és zsánerirodalom kettősségének vonalán maradva adj magát a kérdés: hogy viszonyul a kiugróan sikeres zsáneríró Glukhovskyhoz a szépíró Glukhovsky (akinek *Orosz népellenes mesék* című novelláskötete a szívem csücske)?

– Ha az eladottságot nézzük, nagyjából tízszeres a szorzó, vagyis a Metró-sorozat könyveiből tízszer annyit lehet eladni, mint az *Orosz népellenes mesékből*, ugyanakkor véleményem szerint utóbbival Glukhovszky bizonyította, hogy szépróként is megállja a helyét. Ha tehát folytatja a Metró-sorozatot, annak a bevétel miatt örülök, ha viszont a sci-fi elemekkel jócskán megbolondított novelláit írja tovább, annak azért, mert komoly íróvá válhat, és az sem utolsó szempont. Bár erre Glukhovszky mindig azt mondja, hogy mivel már beskatulyázták sci-fi íróknak, sosem kaphatja meg a Nobel-díjat. (Ez egyébként az orosz írók mániája: még nem találkoztam olyannal közülük, akinek ne ez lett volna a nagy álma, és aki ne kezdte volna el a Nobelt emlegetni.) Legutóbb egyébként, mikor beszélgettünk, elmondta, hogy miután a maga részéről befejezte a Metró-sorozatot, a szépirodalmi tervek mellett leginkább a sorozat-forgatókönyvírás foglalkoztatja.

■ Ha Glukhovszky személye önmagában is jól mutatja a magasnak mondott irodalom és a zsánerműfajok egybefolyását, ugyanez a helyzet az utóbbi évtizedek talán legnépszerűbb orosz irodalmi műfajával, a disztópiával is. A sci-finek mindig kedvező diktatórikus légkör mellett vajon mi az oka annak, hogy alig van olyan komoly nemzetközi tekintélyű orosz szépró Szorokintól Vojnovicsig, aki *nem* írt disztópiát?

– Valóban nagyon komoly disztópia-túltermelés van Oroszországban, ebben pedig sok tényező játszik szerepet. Egyrészt ott van az orosz irodalmi és gondolkodói hagyomány. Számos tanulmány szól arról, mennyire erős az eszkatologikus gondolat az orosz kultúrában, ennek okai közt pedig nyilvánvalóan megemlítenődő, hogy az orosz történelemben rövid olvadási periódusoktól eltekintve mindig erős volt az államhatalom, és úgy gondolták, hogy ha ez az államhatalom egyszer összeomlik, akkor minden összeomlik. Az orosz ember számára evidens volt, hogy a gyűlölt és kegyetlen diktatúra összeomlása után csakis a végső összeomlás következhet. Ezenkívül mindenképp megemlítenődő az Oroszország hatalmas méreteiből, rossz urbanizáltságából, pusztuló falvaiból és zordságából áradó törekenység érzete. Ami pedig a mai disztópiaírókat mozgathatja, az az, hogy ők maguk már átélték a világ összeomlását: ha mi nem is érezzük át, de számukra a Szovjetunió végével összeomlott az a világ, amiben éltek. Amikor tehát egy orosz író disztópiát ír, nemcsak a fantáziáját működteti, hanem a saját életanyagát használja föl, vagyis egy megélt lelki, ideológiai és anyagi összeomlás tapasztalatát. Az utolsó lényeges tényező pedig az, hogy a hidegháború végén az oroszokat hatalmas sérelem érte a nemzeti büszkeségükben, amiben nyilvánvalóan része van annak is, hogy az amerikaiak véleményem szerint rosszul, saját maguk, és nem mondjuk az emberiség győzelmeként értelmezték a Szovjetunió összeomlását, ami felerősítette az oroszokban a revansizmust és a nacionalizmust. Ennek a nacionalizmusnak a további erősödése nagyon komoly következményekkel járhat, ezért nem csoda, ha többek fantáziáját megragadta, mi történhet az elkövetkezendő, keménynek ígérkező idők után.

■ Ha a túltermelés szót használtad a disztópiával kapcsolatban, ezt alighanem tágabb kontextusban az egész, kifáradóban lévő orosz posztmodernre is kiterjeszthetjük. Jól érzem-e azt, hogy ami ezután jön, legyen az újrealizmus vagy vidéki tematika, kevésbé érintheti meg a magyar olvasót?

– A posztmodern kifáradása nem orosz specifikum, hanem világjelenség, ezzel pedig együtt jár a realista próza visszatérése is. Kiadóként naponta számos regénybe (vagy annak szinopszisába) nézek bele, és kezdem azt érezni, hogy istenem, jöjjön már valami posztmodern trükk, és ne csak az, hogy a lehető leghatékonyabban meséljünk el egy sztorit. Szóval ez egy világjelenség, ami az orosz irodalomban is bekövetkezett, vagyis az orosz posztmodern is kifáradt: egyre keveseb-

ben olvassák Pelevint és Szorokint, nem is írnak már olyan jó könyveket, Viktor Jerofejev már réges-rég nem jelentkezik jelentős művel, és nem látni új csatlakozókat sem: talán csak Mihail Jelizarov vagy Tyerekov említhető ebből a vonulatból, ők azonban se nem olyan jelentősek, se nem olyan posztmodernek, mint az említettek. Helyettük két nagy irányzat látszik kirajzolódni: egyrészt a már említett női próza (női családregények, történelem női nézőpontból), amit Ulickaja mellett olyan nevek képviselnek legmagasabb színvonalon, mint Gyina Rubina, akinek egy könyvét már kiadta a Gabo, és akinek a kiadásán én is gondolkozom, Marina Sztjepnova, akinek 2014-ben jelentettük meg *Lazar asszonyai* című kötetét, Svetlana Alekszjevics, aki nem orosz ugyan, de oroszul ír, és nemrég nyerte el a Nobel-díjat, és az idei Orosz Booker-díjas, Guzel Jahina, akinek a könyvét jövőre fogjuk kiadni. Ha kiadói nézőpontból tekintek az orosz irodalomra, ez a leginkább piacképes szegmense. Az általam említett újrealistákat, Szencsint, Prilepint, Oleg Pavlovot ugyanakkor nagyon sok országban elkezdték fordítani és kiadni (ahogy nálunk is), azonban a legtöbb helyen megbuktak: mind *A Jeltisev család*, mind a *Mert mi jobbak vagyunk* megjelent jó sok nyelven, és sehol sem lett siker. Én magam nagyon szeretem Szencsint, de az általa művelt hiperrealizmus annyira mélyen orosz, hogy azt külföldön képtelenség eladni – bár neki Oroszországban sem igazán magasak a példányszámok. Prilepin ilyen szempontból nem panaszkodhat, de a magasabb eladottságot leginkább annak köszönheti, hogy kétségtelen tehetsége mellett végső soron egy populista író és közszereplő – amit én nagyon nem szeretek benne, de hát ezzel adja el magát. Az olyan húzásaira gondolok, mint amikor kiállt az ukrajnai háború mellett, vagy amikor artikulálta az orosz közvélemény általános sértettségét Svetlana Alekszjevics Nobel-díja miatt – ezek otthon eladják a könyveit, külföldön viszont nyilván semmilyen előnyt nem jelentenek. Vagyis mindent összevetve az újrealista regény nemzetközi szinten nem tud jelentősebb sikert felmutatni.

■ Kanyarodjunk most a kiadástól kicsit a fordítás felé, vagy inkább cövekeljünk le a kettő határmezsgyéjén. A magyar irodalmi ruszisztika egyik kedvenc sportja a címvita. A sajnálatosan eltűnőfélben lévő *Nagyvilág* egy régebbi számában van is Goretity Józsefnek egy *Meggyeskert vagy Cseresznyés kert?* című tanulmánya, ahol számos problémás című orosz szépirodalmi műről ír, legutóbb pedig az újrafordított *Bűn és bűnhődés* kapcsán parázslott fel címvita. A megfontolandó szakmai viták mellett ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a végleges címről a kiadó dönt. Volt-e olyan, hogy kiadói és fordítói éned konfliktusba keveredett egymással?

– Még szerkesztői pályám elején én találtam ki, hogy Nabokov műve, a *Luzsinvédelem Végzetes végjáték* címen jelenjen meg, amit aztán gyorsan meg is bántam; mentségemre szóljon, akkoriban még nem ismertem annyira mélyen és nem tekintettem egyfajta szentnek Nabokovot, mint manapság.

■ És mi a helyzet a nemrég *A macskány* címen újrakiadott, anno *Kssz!* címen futó Tolsztaja-művel?

– Amikor bő egy évtizede először megjelent az Ulpiusnál a kötet, fordítóként úgy döntöttem, hogy nem próbálom meg magyarítani a regényben szereplő mitikus állat, a *küsz* nevét, és ugyanígy a hangját sem. Idővel azonban egyre rosszabbnak találtam ezt a döntésemet, így az új kiadás már *A macskány* címet viseli. Megjegyzem, ez a cím sem problémamentes, mert a macskány talán túl egyértelműen mutat rá a főszereplő alkotóelemeire, a macskára és a patkányra, míg az oroszban a *Кыцб* jelentése nem ilyen tiszta. Most mindenesetre korábbi hibámat belátva e mellett döntöttem, és lefordítottam az általa kiadott hangot is, ami egészen egyszerűen annyit jelent, hogy *cic*, amit már csak azért is jobb

megoldásnak érzek az eredetnél, mert ebben a kataklizma utáni, disztópikus, groteszk világban ez a kedves kis szó válik a legrettenetesebb borzalom kifejezőjévé, ami nyilván tudatos stratégia volt a szerző részéről – tehát akkor teszem jól, ha lefordítom.

■ Azt is írja a beszélgetés elején említett *Nikkelszamovár* fülszövege, hogy „az orosz irodalom és gondolkodás szakértője” vagy, de mi tudjuk, hogy a spanyol és az angol nyelvű kultúrák avatott ismerője, fordítója és kiadója is vagy; érdekes módon fordítói díjaidat is angol nyelvű kötetek fordításáért kaptad. Van-e bármilyen korreláció a díjak és az általad legjobbnak, legnehezebbnek tartott fordításaid között?

– Hogy őszinte legyek, se a *Glamoráma*, se a *Lángos csillag fakul*, amikért díjaztak, nem tartozik a legkiemelkedőbb vagy legnehezebb fordításaim közé. Annál inkább a már említett *Kssz!* vagy újabb címén *A macskány*, egy korai fordításom, Szasa Szokolov *Asztrofóbiája*, és Doctorow *Isten városa* című regénye, amelynek fordítása közben számos alkalommal éreztem azt, hogy úgy megszenvedek veled, mint még soha, és ha megjelenik, úgy tíz ember fogja elolvasni.

■ Fordítóként mi az, ami legnagyobb munkát, és ami a legnagyobb kihívást jelent számodra?

– Egy fordítás során rengeteg probléma, megfejtendő és kihívás adódhat. Vannak olyan szerzők és szövegek – és itt például Nabokov szövegeire gondolok –, melyeknél rengeteg aprómunkára van szükség ahhoz, hogy az idézetek, utalások, rejtett utalások pontosak legyenek – ami akár élvezetes is lehet, mert rengeteget lehet belőle tanulni. Komoly gondot jelenthetnek aztán a szójátékok, amikben szintén tobzódnak Nabokov regényei és elbeszélései: ha az embernek nincs hozzá affinitása, akkor nagy a gond. Nehézséget okozhat még a szlenge, mert nem elég csupán az első ránézésre tökéletesen érthetetlennek tűnő kifejezéseket megérteni, de regiszterben hozzá illeszkedő magyar szlenget is kell hozzá találni. Ez kifejezetten gondot okoz például Dovlatov szövegeinél, de Akunyinénál is, ahol, mivel történelmi regényekről van szó, arra is vigyázni kell, nehogy túl új, túl modern szlenget építsünk a szövegbe.

■ A már említett Dovlatovnál ráadásul még arra is figyelni kell, hogy kerüljük az alliterációkat.

– Valóban, Dovlatovnak van egy olyan mániája, hogy egy mondaton belül nem lehet két, ugyanazzal a betűvel kezdődő szó, de ezt nem lehet megcsinálni, és erre szerintem egyetlen fordítója sem törekszik. Viszont, hogy valami konkrétumot is mondjak a kérdésre, fordítóként a legnehezebb talán az, amikor a szerző stílusa nagyon távol áll a tiédétől, és emiatt nem érzed jól magad a szövegben. Van persze, akit ez nemigen foglalkoztat, mert egy Bartos- vagy egy Tandori-fordítás mindig bartosul vagy tandoriul szól, de ha az ember megpróbálja a szerző stílusát visszaadni, és az nagyon távol áll a sajátjától, az rémes tud lenni. Ilyen volt például, amikor Okudzavát kellett fordítanom – nem is lett jó a fordítás.

■ Egy kérdés erejéig térjünk át az esszéista énedre. Van egy olyan véleményem, hogy azt a hangot, ami már a kilencvenes években is jellemezte, és a mai napig is jellemzi az esszéidet, blogbejegyzéseidet, egyrészt egyfajta extrém személyesség, másrészt egy nagyon erős olvasói szemlélet hatja át, vagyis hogy nem annyira az elemzés vágya, mint inkább az olvasmány élményének átadása az, ami mozgat. Ami pedig engem mindig megfog, az az, hogy olyan lelkesedéssel tudsz a világ legjobb könyvének titulálni egy-egy alkotást, hogy hajlamosak vagyunk

akkor is hinni neked, ha sejtjük, hogy lehet benne némi túlzás. Mennyire érzed egyedinek, egyéninek vagy jellegzetesnek ezt a hangot ebben a szcénában?

– Azt hiszem, nincsenek túl sokan, akik, hogy a te jelzödet használjam, ennyire extrém módon személyesek lennének. Én a személyességet egyébként gyakran hiányolom is a kritikákból, de ha az olyan erősen van jelen, mint az enyém, azt én is túlzásnak érzem, és szívesen levetkezném, ahogy az erős olvasói rálátás helyett is szívesen használnék elemzőbb beszédmódot. Szóval ezekkel a tulajdonságaimmal mindig is bajom volt, és negatívumként kezeltem őket, de a regényemben ez talán a helyére került – ott pont elfér az ilyesmi, és azt hiszem, a blogbejegyzésekben is nagyjából megfelelően egyensúlyozok.

■ Érintettük az orosz irodalommal való kapcsolatodat, az angol nyelvből fordított műveidet, de nem beszélünk még a spanyol irodalomhoz való vonzódásodról, holott a *Tiszatáj* márciusi számában található gyűjtés szembetűnővé tette, hogy az ezredfordulón egészen sok írásod jelent meg spanyol írók műveiről, ezenkívül pedig szerkesztettél egy tematikus számot a *Polisz*-ban spanyol futballnovellákból, és fordítottál is a nyelvből. Oroszos szám ide vagy oda, hispanistaként nincs az az isten, hogy befejezésül meg ne kérdezzem: honnan a kapcsolat?

– Az egyetemen a spanyol volt a második nyelvem, ami miatt valamennyire megtanultam ezen a nyelven, és mikor már évek óta nem volt spanyolos szerkesztője az Európának, Osztovits Leventének eszébe jutott, hogy látta az önéletrajzomban, hogy beszélek ezen a nyelven, ezért engem nevezett ki spanyolos szerkesztőnek. Mivel lelkiismeretes ember vagyok, igyekeztem ezt a munkámat is a lehető legjobban csinálni, idővel pedig az évekig Spanyolországban élő lányom miatt személyes motivációim és anyanyelvű beszélgetőpartnereim is lettek. Így aztán beleszerettem az országba, a nyelvbe, és persze néhány spanyol íróba is. Nagyon úgy tűnik, hogy ezt a személyességet és lelkesedést, akárhogy is igyekszem, nem tudom levetkezni. ■ ■ ■

■ **M. Nagy Miklós** (1963) József Attila-díjas író, műfordító, szerkesztő, az Európa Könyvkiadó igazgatója. Egy esszékötete (*Nikkelszamovár*, 1996) és egy regénye (*Ha nem is egy bomba nő*, 2014) jelent meg, mindkét könyv jelentős részben az orosz irodalomról és a szerző Oroszországhoz fűződő intim kapcsolatáról szól. Angol, orosz és spanyol nyelvből fordít – az orosz irodalomból többek között Juz Aleskovszkij, Borisz Akunyin, Szergej Dovlatov, Viktor Pelevin, Roman Szencsin, Szasa Szokolov, Vlagyimir Szorokin és Tatyjana Tolsztaja művei jelentek meg a fordításában.

■ **Zelei Dávid** (1985) Bodor Béla-díjas irodalomkritikus, szerkesztő, történész, ezek metszetében pedig hispanista. A FISZ és a Jelenkor *Horizontok* című világirodalmi sorozatának szerkesztője. Havonta jelentkező online folyóiratszémleje a SZIFONline felületén megjelenő *Folyó/irat/mentés*, világirodalmi édesgyermek a *Világtalanul? Világirodalom-kritika Magyarországon* című kötet. Kritikáit, esszéit többek közt az *Élet és Irodalom*, a *Jelenkor* és a *Kalligram* közli.

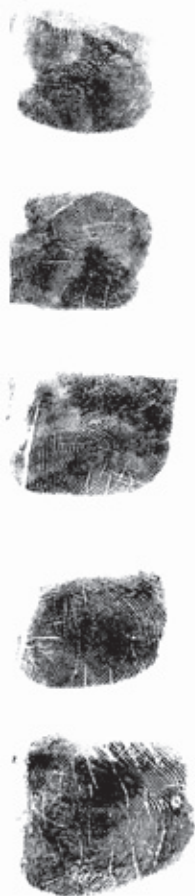
A fehér néger és a fekete kóla

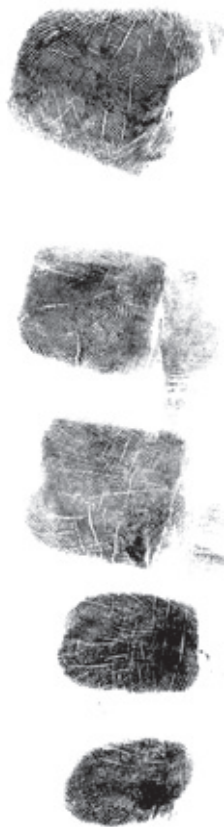
Edik hitt abban, hogy az ész és az értelem világossága végül győzelmet arat a sötét erők, az ember természetében rejlő félelmek és primitív ösztönök fölött. Megfogadta, hogy lankadatlanul küzd majd saját alantas érzelmeivel. Az esze azt mondta, hogy nincs semmiféle racionális alapja annak a vélekedésnek, hogy a fekete bőrű afrikai ember (az amerikai négerről nem is beszélve) a fejlődés egy alacsonyabb fokán áll, mint a fehér bőrű európai ember. Lelke minden rezdülésével elítélte a rasszizmust. Abszurdnak tűnt számára, hogy megvessenek valakit pusztán azért, mert más a bőrszíne. Ennek ellenére Edik nem tudott változtatni érzésein, hiába tudta, hogy ostoba dolog. Fogalma sem volt, hogyan viselkedjen egy néger jelenlétében: pánikba esett, megkukult, kiverte a víz, és bámult, mint borjú az új kapura. Nem hiába mutogatták őket egykor egzotikumként az állatkertben. Afrikai dzsungellakók, emberevők, majmok, tarzanok. Zavarta a saját alantassága.

„Értsd meg, öregem, az embernek fel kell ismernie magában ezeket a sötét erőket és primitív ösztönöket, hogy megzabolázhassa, majd közszemlére bocsáthassa őket. És amikor Isten megteremtette a tenger halait, mindenféle csúszómászót, és így tovább, akkor Isten látta, hogy ez jó. Kapizsgáld már? Helyes! Ebben rejlik az írói tehetség. Az író ebből a sötét és primitív anyagból gyúr új világot. Olyan, mint Isten – számára nem létezik rossz, minden teremtménye jó. Ez lebegjen a szemed előtt, amikor alkotsz. Amikor pedig pontot teszel a végére, de nem tudod azt mondani: *ez jó* – kidobhatod az egészet a kukába!”

Barátja és mentora, Mark Grankin írta neki ezeket a sorokat New Yorkból Moszkvába. Grankin kritikái és az orosz irodalom sorsát boncolgató töprengései gyakran jelentek meg az „Új Amerikai” hetilap hasábjain. Edik feltétel nélkül megbízott Grankin ítéletében. Ezért barátja utasításainak megfelelően minden írását kihajította a kukába. Pontosan azért, mert ez idáig nem sikerült felfedeznie magában ezeket az ún. sötét erőket és aljas ösztönöket – főleg nem egy hatalmas moszkvai cég informatikai részlegénél eltöltött, stresszes munkanap után. Turistaként járva New York utcáit azonban megértette, hogy bizony benne is élnek elnyomott ösztönök és félelmek, amelyek nem engedelmessékednek az ész hatalmának. Ez pedig reményre adott okot irodalmi karrierjét illetően. Ilyen és hasonló érzelmek kavargtak benne, mikor vendégségbe indult Mark Grankinhez.

Manhattant mintha vonalzóval rajzolták volna meg (délről észak felé ávenyűk, keletről nyugat felé pedig sztrítek szabdalták), és a város mintha éppen az ész és az ösztönök összecsapásának csatateret lenne – az egyenes utcákon (az ávenyűkon és a sztríteken) hömpöly-

gő tömegben ugyanis nyoma sem volt a geometriai szabályosságnak. Szürke, ködös decemberi nap volt, az égből szitáló homályos maszat-vacak hatalmas, amorf masszává mázolta a felhőkarcolókat, és az ember mást nem is látott a taxi bepárásodott ablakánál ülve. A New York-i csatornák szellőzőrácsaiból apokaliptikus párafelhők gomolyogtak, a dugóban veszteglő autók dudáinak és szirénáinak civakodása pedig amolyan zenei háttérfestésül szolgált a hot-dog és egyéb utcai árusok kántáló óbégatásához. Ediknek úgy tűnt, Manhattan egy hatalmas társbérleti kommunalka folyosója – piszkos volt, zsúfolt és zajos. Minden sarkon koldusok és csavargók ácsorogtak. És főleg feketék. Márminthé néger. Illetve, nyilván nem mindegyikük volt afrikai néger. De ebben a ködben nehéz volt megállapítani, hogy ki néger és ki csupán füstös képű sehonnai mexikói. Edik számára mind egyformán nézett ki. És rengetegen voltak, majdnem minden második járókelő fekete volt. Egész elsötétült előtte a világ. Bármelyik pillanatban beleköthet Edikbe akármelyikük, hogy aztán kirabolják, összeverjék, drogos tűkkel megszurkálják, és végül kihajítják a kukába, mint egy pocsek novellát. Az esze hiába mondta, hogy ez nem így van, ez csak paranoia, a szovjet Oroszország világtól való elszigeteltségének súlyos öröksége, képtelen volt lerázni magáról ezt a beteges félelmet.

Vacsora közben megosztotta Grankinnal a feketék iránti ellentmondásos érzelmeit. Grankin és barátja, a költő Budkevics egyetértettek abban, hogy a rasszizmus a mai napig sarkalatos probléma az Egyesült Államokban. Grankin maga ki is mondta: öregem, rátapintottál az amerikai mindennapok egy fájó pontjára. A rasszizmus hullája feltámad a történelem sírhantjából. A rabszolgatartó múlt kísértete a mai napig bolyong az amerikai földeken, különböző bűntettek leplét öltve magára – legyen az drogfüggőség vagy vandalizmus, fegyveres rablás vagy pitiáner lopás, kiskorú bűnözők vagy beszámíthatatlan felnőttek bűntettei. Például kik azok, akik generációról generációra felelőtlen pottyantják ki magukból a kábszeres kölyköket, miközben munkanélküli és rokkantsági segélyen tengődnek? A feketék. Az amerikai társadalom pedig, a politikai korrektség béklyóiiba verve, meg se próbálja megnevelni ezt a parazita kisebbséget, így az a közeljövőben akár uralkodó többséggé is válhat. Az amerikaiakat megbénítja a rabszolgatartó őseik miatt érzett bűntudat. Beszéd közben Grankin kezében megjelent egy újabb üveg bourbon whiskey.

– Oroszországban nem volt rabszolgaság, mégis pompásan virágzik a rasszizmus – szántra rá magát Edik, hogy beszámoljon saját komplexusairól.

– Még hogy nem volt rabszolgaság Oroszországban? – ellenkezett Budkevics, a költő. – És a röghöz kötött jobbágység?

– Rabszolga-kereskedelem azért nem volt – támogatta Ediket mentora, Grankin. – Korbácsokkal meg gályával.

– Hogy gálya volt-e, azt nem tudom, de a korbács az bizony suhogott. És a holt lelkekkel üzérkedés? Emlékezzünk Csicsikovra.

– De hát az mind csak Gogol, az orosz lélek bugyrai, én pedig rabszolga-kereskedőkről, meg a láncra vert afrikai négerekről beszélek.

– Gogol ukrán volt.

– De orosz író. Olvasd el az „Egy másik ország” című könyvet, egy néger írta, Baldwin, és akkor majd megérted a különbséget. A rassz az egy másik ország. A regény egyébként megjelent oroszul is.

– Szerintem már a néger szó használata is rasszizmus – szólt közbe Edik.

– Azt mondják, a négereknek van a legnagyobb farka – mondta Budkevics.

– És ezt mégis ki mondja? Ez is rasszizmus. Mégis kihez képest a legnagyobb? Amennyire én tudom, a legnagyobb hímtagja a csigának van – közölte Grankin.

– Ugyan már! Hogy lehetne? Hiszen a csiga akkora, mint az ujjam.

– Úgy-úgy. Minden attól függ, hogy milyen mércét használunk, tehát milyen méretarányokkal dolgozunk. Saját testének arányaihoz képest a csiga pénisz a legnagyobb. Sőt mi több, a csigák – hermafroditák. Péniszük is, vaginájuk is van.

– És a te James Baldwinod? Az meg buzeráns volt.

– És akkor mi van? Mit akarsz ezzel mondani?

– Semmit. Természetesen elítélem a rasszizmust, de a meleget nem tudom elfogadni. Egyszerűen nem veszi be a gyomrom.

– Ezt hogy érted?
– Hát, hogy oda dugni... egyáltalán, na, érted.
– Hova dugni? Nem értelek.
– Tudod, miről beszélek.
– És a nőknek szabad oda dugni?
– Nőkkel én még sosem engedtem meg magamnak olyat.
– Neked úgy általában problémáid vannak a szexszel. Nem csoda, ha még mindig nincs csajod.

– Ez azért van, mert csak makogok angolul. Így nem tudom elvarázsolni a sármommal a nőket.

– Keresz magadnak egy orosz nőt. Van itt dögvével.

– Azok nem érdekelnek. Nem ezért emigráltam Amerikába!

– Tényleg, miért is emigráltál Amerikába? Csak nem te is homár vagy?

– Az antiszemitizmus miatt.

– Ismered a történetet Rabinovicsról és a kecskéről? Szóval Rabinovics bemegy egy faluba, és találkozik egy kecskével...

– Igen-igen, ismerjük. De négerrel és majommal még ütősebb. Megfájdul a fejem, ha négerekről szóló orosz vicceket kell hallgatnom. Szóval egy néger bemegy egy orosz faluba, és találkozik két orosz paraszttal. Egyik paraszt azt mondja a másiknak: odanézz, majom!

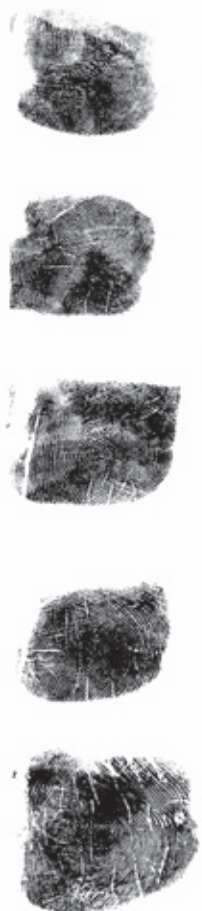
– Ez rasszizmus – vetette közbe Edik.

– Igen-igen. Gyalázat. A néger is épp ezt mondja nekik: hogy merészéletek, ez rasszizmus, a Harvardon végeztem, a kutatási témám Gogol, tökéletesen beszélek oroszul, miért kell ilyen rasszista gúnynevekkel sértegetni? Erre azt mondja a paraszt a másiknak: odanézz, beszélő majom!

– És azt hallottátok, amikor egyszer egy New York-i éjszakán Szergej Dovlatov belebotlott egy négerbe? – kérdezte Grankin. Dovlatovval még Leningrádból ismerték egymást. Dovlatov legendás alakja volt a New York-i orosz diaszpórának. A „Szabad Európa” rádiónál dolgozott, a „New Yorker” jelentette meg a novelláit és fordításait. Az a szóbeszéd járta, hogy hatalmas példányszámban fognak megjelenni a művei az új, szabad Oroszországban. Grankin elmesélte Ediknek, hogy egy görbe este után Dovlatov eltévedt a sötét New York-i dauntaunban. Fülledt, nyári éjszaka volt. Az utcákon csavargók heverték, elcsigázott emberek csavarogtak. Borzalom. Ekkor feltűnt a sarkon egy óriási néger, és egyenesen Dovlatovék felé vette az irányt. A néger szinte meztelenül lépdelt feléjük, csak egy atléta volt rajta, látszott minden duzzadó izma, a nyakában láncok lógtak, a csuklóján karkötők, a haja afrofonásban. Dovlatov már keresztet vetett az életére: ennyi, vége. A feleségtől tudjuk a történet befejezését. Pillanatnyi bénultság után Szergej magához tért, a néger felé lépett, átölelte – és megcsókolta! A száján, hosszan. „Láttál te már fehér négert?” – kérdezte később a felesége. A néger a rémülettől belesápadt a csókba. Falfehér arcát a termetes, két méter magas Dovlatovra emelte, majd ijedt sikongatások közepette, ékszereit szorongatva, futásnak eredt.

Ittak Dovlatov egészségére, majd viszonylag későn asztalt bontottak. Edik, mivel eléggé felöntöttek a garatra, mégiscsak érzett valamiféle megkönnyebbülést, bár a lelkében dúló ellentmondásokat csak nem tudta feloldani. Legalább őszinte volt, nem köntörfalazott egy ilyen fájdalmas témában. A körülötte villódzó reklámok fény ákombákomjában, ebben a sugárzó sötétségben nehéz volt megállapítani, hogy ki néger és ki fehér, ki hellén és ki zsidó.

A Hilton, ahol lakott, a sarkon túl volt. A hotel liftjét túl apróra tervezték egy ekkora szállóhoz, így Edik ott találta magát beszorulva egy feszes sportnadrágot és baseballsapkát viselő idősebb pár; egy kosárszatyrában alvó babát tartó debella anyuka, egy diplomata-táskát szorongató ázsiai üzletember; illetve egy hátizsákos, fiatal egyetemista és görkorcso-lyás barátnője társaságában. Edik majd megsült: tweed dzsekijét, amelyet kifejezetten erre az utazásra vett, nem ilyen túlsúfolt amerikai enteriőrre tervezték. A hetedikem (Edik a huszonegyedik emeleten lakott) egy óriási néger jelent meg a lift ajtajában. Szezonhoz nem illő, ám kifogástalan fehér öltönyt, amolyan szmokingot viselt. „Down?” – kérdezte Ediktől, és a választ meg sem várva belépett a liftbe. „Up!” – hallatszott némi késéssel hát-

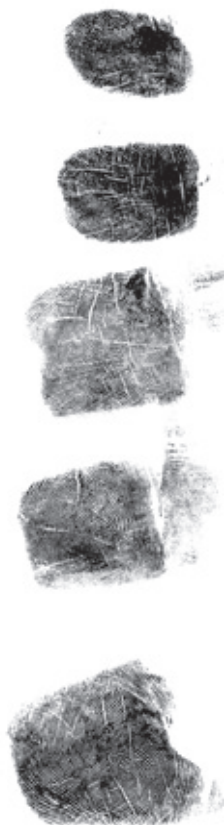

rébról. „Dawn!” – mondta a néger: elvétette az irányt, a lift elindult felfelé, miközben ő lefelé szeretett volna menni. Az ajtók azonban már bezáródtak, és a lift elindult felfelé. Az új utas az ajtónál maradt, szorosan Edik mellett, hiszen úgyis ki akart szállni a következő emeleten. A néger két fejjel magasabb volt nála, ezért Edik úgy érezte, mintha egy New York-i felhőkarcoló magasodna föléje. Lopva rá-rápillantott a férfitra, teljesen lenyűgözve a másik határozott vonalú arca, amelyet mintha fekete márványból faragtak volna ki. Edik megpróbált elhúzódnni a férfitől, de mögötte már ott toporogtak azok, akik szintén a következő emeleten készültek kiszállni, így ő és a néger szorosan egymáshoz nyomódtak, amolyan láthatatlan ölelésben, mint amikor birkózók akaszkodnak egymásba a ringben.

Ekkor a lift rándult egyet, és megtorpant két emelet között. Nem ez volt az első alkalom, hogy Edik egy liftben rekedt, de korábban csak a szülőföldjén történt vele ilyen. Ott biztos lehetett az ember, hogy valaki a segítségére siet. Hiszen előbb vagy utóbb észreveszik a földszinten, hogy a lift nem érkezett meg, és aggodalmaskodni kezdenek. Hívnak egy rendőrt, vagy egy karbantartót. Esetleg az egyik lakót, akinek van egy feszítővasa. Közben pedig anyanyelveden szidhattad a liftkezelőt. Lehet, hogy Oroszországban minden szörnyű, de legalább pontosan tudod, hogy ki a felelős érte, és mi a teendő, bár tenni semmit sem tudsz. Itt azonban az ember a sors markában van, és idegen nyelven kellett megértetnie magát a világgal. Tűszul ejti a teljes bizonytalanság. A két emelet közé szorult liftre csend telepedett. Az utasok kerülték egymás tekintetét, és egy szót sem szóltak. Ez a nyugati civilizált emberre jellemző viselkedés, úgy tesznek, mintha mi se történt volna, még vészhelyzetekben is képesek megőrizni közömbös arckifejezésüket. Mikor belépsz a liftbe, mosolyogni kell: no, nem azért, hogy kimutasd a szereteted a többiek felé, hanem hogy tudasd velük – nem szándékozol mindegyiket ott rögtön lepuffantani.

Ahogy a dal mondja, minden rendben, gyönyörű márkiné, csak a pajta éppen ég. Edik körbenézett a liftben, és azon morfondírozott, hogy vajon van-e szellőző, vagy néhány percen belül úgyis mindannyian megfulladnak. Mivel hajlamos volt a fatalista gondolatokra, már az elejétől fogva várta, hogy mikor csap le a ménkü ebben a számára oly idegen világban. Az óriási néger föléje magasodó sportos teste maga volt ennek a rejtélyes és végzettől félelmetes, idegen civilizációnak a megtestesülése. Ediknek úgy tűnt, hogy a néger ajka furcsa mosolyra húzódik, a következő pillanatban pedig a csípőjének nyomódott valami kemény és ruganyos. Igen, ez pontosan az a szerszám volt – egy hímtag, egy nemi szerv, egy pénisz. Ediknek úgy tűnt, hogy ebben a szűkös liftben a pénisz egyre csak nő-tön-nő, míg nem egy hatalmas erekció lesz belőle. Valóban igaz lenne, hogy a négereknek van a legnagyobb farkuk? Bár Grankinnak igaza van: a méret mindig viszonylagos, nem abszolút, tehát minden csak nézőpont kérdése. A nők is úgy tartják, hogy a méret egyáltalán nem számít. Edik lesütötte a szemét, mint egy szegénylős kislány, és úgy tett, mintha az égegyadta világon semmit sem vett volna észre. Ekkor azonban a sportcipők, mokaszinok és Martens bakancsok között megpillantotta a néger cipőjét: kivágott lakkcipője olyan fehér volt, mint elegáns, nyersselyem öltönye. Egy magas sarkú – tűsarkú – cipő volt rajta. Ez a férfi női cipőt hordott. Tehát a hatalmas farkú néger még ráadásul transzvesztita is. Lehet, hogy éppen ő az a James Baldwin, akiről Grankin beszélt? Megfogadta, hogy elolvassa az ajánlott könyvet, ha visszatért Moszkvába. Vagy lehet, hogy ez a néger egy férfi-hermafrodita vaginával? Vagy egy hatalmas csiga? Edik már-már az ájulás szélén volt. Igaz, nem volt jó ötlet éppen most összeesni, annyira szűkösön voltak, hogy egy tűt sem lehetett leejteni. Edik pánikba esett. Talán kiabálni kellene? És ha nem is egy pénisz feszül a csípőjének, csak egy esernyő formás nyele? Akkor azzal fogják vádolni, hogy megsértette személyes méltóságában a nemzeti kisebbség egy tagját. Amerikában ezért még rács mögé is kerülhet.

Ekkor a lift megint megrándult, és folytatta útját felfelé. A lift váratlan mozgása az utasokat is kibillentette az egyensúlyából, a néger pedig, hogy ne essen el magas sarkú cipőjében, testével Ediknek nyomódott, egy pillanatra hatalmas karjával még a vállát is átkarolta, amolyan spontán testvéri ölelésben. Edik görcsösen összerezett. A néger nyilván észrevette az arcára kiült fintort, sorry, mondta, és félrehúzódt. A lift megérkezett a következő emeletre. A néger fehér háta eltűnt a némán összezáródó liftajtó mögött.

Edik a saját emeletére érve kilépett a liftből, és megkönnyebbülten felsóhajtott. Az ajtaja előtt megkereste az ajtót nyitó plasztikkártyát. Dzsekije bal zsebében lelt rá végül a kártyára, illetve egy még érvényes New York-i metrójegyre, amin elcsodálkozott, mert az értékeit, amint a kártyát is, általában a pénztárcájában tartotta, a jobb belső zsebében. Megtapogatta ezt a zsebet is. Üres volt. Eltűnt a pénztárcája. Gondolatban lepörgette maga előtt a liftben lejátszódott eseményeket: megránduló lift, a péniszével hozzásimuló néger túsarkúban, és a dzsekijén végigszaladó kezek, amelyek mintha észrevétlen megmotozták volna. James Baldwin péniszé tehát pusztán elterelő hadművelet volt. Míg nem figyelt, a virgonc néger ujjak kikapták belső zsebéből a pénztárcáját. Maga előtt látta a néger vakítóan fehér hátát a lift ajtajában. Goodbye, ladies and gentlemen.

Edik alig látott a dühtől. Visszarohant a lifthez, és néhány pillanaton belül a földszintre ért. Még éppen időben. A fehérbe öltözött néger a bejelentkezőpult melletti üdítő- és csokoládéautomatánál állt túsarkújában, egy műpálma mellett. Kezében ott volt a pénztárcája. Egy fekete pénztárca. Edik pénztárcája. Egy szelet csokoládét és egy doboz Coca-Colát akart kifizetni az ő, mármint Edik pénzével. A pénztárca ráadásul eszmei értékkel is bír; Mark Grankintól kapta, amikor barátja az emigrációban töltött hosszú évek után újra Moszkvába látogatott. A gyerekeknek filctollat hozott, a nőknek sálakat, Ediknek pedig ezt a pénztárcát. „Műbőr, úgy egyébként” – jegyezte meg, úgy egyébként, egyik kollegánője az irodából, amikor Edik egy moszkvai bárban büszkén húzta elő új pénztárcáját. „Nagyon okos kis pénztárca, jól átgondolt tervezés!” – jelentette ki, majd bemutatta a pénztárca kialakítását: három különböző méretű zseb a készpénznek, a számláknak – és esetleg a névjegykártyáknak –, továbbá egy műanyag rész a személyes okmányoknak, kártyatartó, és még egy cipzáras belső zseb is volt az aprópénz és egyéb kacat számára. Edik nem bírta levenni a szemét a negritőről, aki szégyenteljes nyugalommal és pimasz lassúsággal számolta kormos ujaival a dollárokat. Az ő, Edik dollárjait.

Elvesztette a türelmét, és ököllel támadt a négerre. Odaállt a fekete óriás elé, kihívóan felszegte állát, majd kezével odakapott, hogy megszerezze a pénztárcát. Ez a mozdulat leginkább egy úttörő-üdvözlésre emlékeztetett.

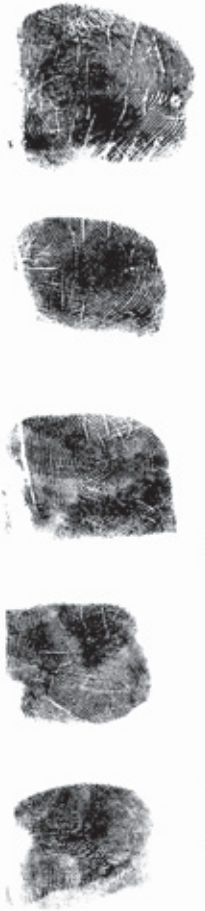
– Valét! Add ide a valétom! Give me back a pénztárcám! – Edik sok angol szó helyesírását ismerte, de kiejteni nem tudta őket.

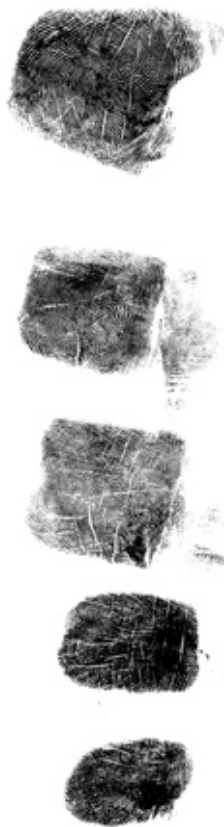
– Wallet? – kérdezett vissza a néger. Sajnálkozva és kérdően nézett Edikre. Döbbenet és félelem sugárzott fátyolos tekintetéből. A rabság ezeréves öröksége. A férfi meghökkenően Edik felé nyújtotta a pénztárcát, majd ijedten körbenézett: tetten érték, nyilván félt a rendőrségtől. Edik kikapta a kezéből a pénztárcát. A keze ráncos volt, egy öregember keze. Edik csak ekkor vette észre, hogy a néger nem is annyira fiatal, mint amilyennek a liftben tűnt. Mintha megpróbálná lekenyerezni Ediket, a férfi felé nyújtotta az automatából éppen kibukfencező Coca-Colát is. Edik, egyik kezében az üdítővel, a másikban a pénztárcával, büszkén kihúzta magát, és diadalittasan visszalépdelt a lifthez.

– These fucking Russians! – fakadt ki a néger a háta mögül: a csatát vesztett sértett hangja. Vajon honnan tudja, hogy orosz vagyok? Talán Moszkvában volt ő is cserediák, mint az az afrikai politikus, Lumumba? Edik inkább nem fordult meg, hogy elmondja a véleményét az ilyen afrikai dzsungelből szalajtott piti zsebtolvajokról.

Visszament a szobájába, és lehuppant a televízió előtti székre. A dohányzóasztalra hajította hadizsákmányát, a győzelmi trófeát – fekete pénztárcáját. Nem most jöttünk le a falvédőről, nem hagyjuk, hogy valami buzeráns negritó elvegye tőlünk a vérrel és verejtékekkel megkeresett dollárjainkat. Erősen felindult állapotba került. Mielőtt megszámlolta volna, hogy mennyi pénz tűnt el a tárcájából, kinyitotta a négerrel kapott kólát, és egy hatalmas kortyot ivott a fekete üdítőből. Furcsának találta az ízt, úgyhogy megnézte a címkét. Nem Coca-Cola volt, hanem Pepsi. Ugyanaz a Pepsi (és nem Coca-Cola), amelyről lemaradt gyerekkorában, amikor ingyen osztogatták a Szokolnyiki Parkban megrendezett Amerikai Nemzeti Kiállításon ötven-isten-tudja-hányban.

Gyerekkori barátai a Preobrazsenka udvaráról mind megkóstolták a fehér papírpohárban árult mágikus, ében nedűt, miután kiállták a kilométer hosszú sort az Amerikai Nemzeti Kiállítás Pepsi-Cola kioszkja előtt. Ediket azonban az apja vitte el a kiállításra, és neki nem volt ideje ilyen ostobaságokra. Apja pavilonról pavilonra hurcolta magával a hétéves

Ediket, és a szörnyű mázsolmányok előtt ácsorogva hangosan morgolódott: Szürrealizmus? Absztrakcionizmus? Elfajzott korcsok! – aztán sokáig mászkáltak a tömeg-fogyasztócikkek, a konyhai robotgépek, televíziók és hűtőszekrények sorai között, ahol egykor a kopasz orosz nagybácsi (Hruscsov) leteremtette az amerikai elnököt (Nixont) a nagy nyilvánosság előtt, a kamerák kereszttüzébe, hogy a szputnyikjainkkal és a samovárjainkkal igenis utolérjük, aztán pedig hagyjuk Amerikát, mindenféle színes televízió nélkül. Így történt, hogy lemaradtak az utolsó adag Pepsi-Coláról is. A következő nap, az otthonuk melletti Preobrazsenszkaja metrómegállónál Edik életében először megpillantott egy néger férfit. Már mint a valóságban, mert moziban már látott néger embert. Miután Edik lemaradt a papírpoharas Pepsi-Coláról, az apja megszánta, és adott neki pénzt szódára, megmozira. A fiú „A tizenöt éves kapitány” reggeli vetítésére ment el, ahol a főgonosz egy kalapácsot rak a hajó iránytűje alá, így a hajó északnyugat helyett délkeletre úszik, és nem New York Ötödik Sugárútjánál, hanem a rabszolga-kereskedő Angolában lyukad ki. Herkules, a fekete bőrű óriás – minden szovjet gyermek kedvenc négere – azonban megmenti a kamasz főhőst és barátait a dzsungelfogságtól. Miután mindannyian visszajutnak a hajó fedélzetére, északnyugat felé veszik az irányt, és épségben visszahajóznak Amerikába.

A mozi után az ifjú Edik a sarkon álló szódaárus felé indult, húsz kopejkával a zsebében, hogy vegyen egy pohár málnás szódát. A szódaárus nénit és varázslatos buborékkészítő talicskagépét azonban eltakarta a tömeg. Amikor Edik átfúrta magát a báméskodó állampolgárok körén, egy fekete bőrű embert pillantott meg a szódaárus néni mellett. A férfi teljesen fekete volt, a talpától a feje búbjáig, és fehér, nyári öltönyt viselt. Épp valamit magyarázott a szódaárus néninek saját negritó nyelvén. A néni bambán bámult a földönkívüli, és szemmel láthatóan egy szavát sem értette. Hogy megnyugtassa a Szovjetek országának szurtosképű vendégét, töltött neki egy pohár málnás szódát. A néger pénzt kezdett keresni a zsebében, a szódaárus néni azonban rázta a kezét: nem kell, mondom, ajándék! *A szovjet néptől! Internacionálé!* Edik a világon mindennél jobban szerette a málnás szódát. Irigy volt, hogy a néger ingyen kapott belőle. A férfi azonban nem érte be a szódával, körbenézett a tömegben: az emberek szorosán egymás mellett, kört alkotva álltak, és némán tanulmányozták ezt a majmot, amely nyilván az Amerikai Nemzeti Kiállítás állatparkjából szökött meg. A néger férfi végül lemondóan legyintett, egy partizán fűrgeségével kikeveredett a tömegből, és belebotlott Edikbe. Ahogy lehajolt a fiúhoz, Edik először pánikba esett, aztán felszegett fejét a fekete márványból kifaragott arcra és a fátyolos szemekre emelte. A férfi kontúros ajka szétnyílt, először hangtalanul, mintha egy szobor szája lett volna, majd tört oroszszággal így szólt:

– Fiú, fiú! Hol vagyok? Nem találom az utam.

Edik látta lelki szemeivel a jelenetet: csak bámult a négerre, és arra gondolt, hogy ez a férfi mennyire hasonlít Herkulesre a mozifilmből. Mintha a mozihős lépett volna le a vászonzóról – egyenesen Edik szovjet gyerekkorába. A fiú aggódott, hogy a néger hogyan fog hazatalálni, de közben azt kívánta, bár csak kézen fogná, és magával vinné – nem az Amerikai Nemzeti Kiállításra, hanem egyenesen az Amerikai Egyesült Államokba.

New York-i hotelszobájában ülve még mindig kezében szorongatta az üres pepsi-colás dobozt, amely visszarepítette a gyerekkorába. A hideg, párás dobozon ott maradt az ujjlenyomata, mint a Kennedy repülőtéren a határellenőr képernyőjén. Majakovszkijnak ma nem lenne igaza: az útlevelekre rá se hederítettek. Éppen ellenkezőleg: ha túlzott figyelemben részesül az ember, az azt jelenti, hogy gyanús. Minden külfölditől vettek azonban ujjlenyomatot. Edik nem értette, hogy felülre vagy alulra, egyáltalán hova nyomja az ujját. Úgyhogy a néger határellenőr megfogta Edik kezét, és minden egyes ujját akkurátusan odahelyezte a szükséges pontokra. A néger ujjai hosszúak és vékonyak voltak, mint a Bolsoj, a Nagy Színház balettkara, bár Edik igazság szerint dzsungelben rohangáló kanibálokat látott maga előtt, nem balerinákat. A Nagy Színház hasonlat nem volt egészen találó, a balerinák ugyanis fehérek. Igaz, „A hattyúk tava” című előadásban vannak fekete hattyúk is. Edik összerendezte a néger érintésétől, az ujja megrándult, és az ujjlenyomattal meg kellett ismételnie.

Megint előntötte a forróság, mint akkor, ott, az útlevél-ellenőrzési pontnál. Felállt, és a fal melletti szekrényhez lépett, hogy ellenőrizze, megvan-e még az útlevele. Lehet, hogy

a néger a vörös, bőr útleveletartóját is kirántotta a liftben? Az útlevele ott volt a kabátja belső zsebében. A pénztárcájával együtt. A fekete pénztárcájával. Edik fogta a pénztárcát, visszament a székéhez, és lerakta maga elé a dohányzóasztalra. A vendégségben elfogyasztott alkoholtól minden forgott körülötte, és duplán látott. Szó szerint duplán – két egyforma pénztárcát maga előtt az asztalon. A fekete bőrű tolvajtól visszaszerzett pénztárca mellett ott volt egy másik ugyanolyan – a hasonmása – a kabátzsebéből. De hát Ediknek nem lehet két pénztárcája, ahogy nem lehet az embernek két állampolgársága sem. Megfogta a kabátból előkerült pénztárcát, és addig forgatta a kezében, amíg meg nem bizonyosodott arról, hogy ez a második pénztárca nem káprázat csupán. Megnézte a belső zsebeit, és megállapította, hogy ez az ő pénztárcája, Ediké. Mikor Grankinhez indulva a kabátja helyett a tweed dzsekijét öltötte fel, úgy tűnik, elfelejtette átrakni a belső zsebéből a pénztárcáját és az útlevét. Nem azért nem volt a pénztárcája a dzsekijében, mert a néger ügyesen elcsente Ediktől a liftben, hanem azért, mert végig Edik kabátjában pihent a szobájában. A pénztárca, amelyet Edik elvett a négeről, egyáltalán nem az övé, nem Edik tulajdona volt, hanem a négeré. Edik kirabolt egy embert.

Felkapta az eltulajdonított pénztárcát, és a lifthez rohant. Lent a hotel hallja üres volt. Edik kiszaladt az utcára. Badarság volt azt gondolni, hogy a néger majd valahol a közelben vár rá, Edikre, hogy feloldozást nyer rögtön ott a sarkon. Az utca másik oldalán észrevett egy fehérbe öltözött alakot, a következő kereszteződésnél utolérte, és elkapta a ruháját, de amikor az illető megfordult, akkor kiderült, hogy ez az ember nem is néger, és az öltönye sem fehér, csak a szemerkélő esőben visszaverődött az utcai reklámok neonfénye. Edik hiába kutatta a vizes aszfalton a fehér lakkűsarkú cipő visszatükröződését. Még követett néhány sötét káprázatot, de mindannyiszor csalódnia kellett, közben átkelt néhány sztríten (délről észak felé), aztán befordult egy másik ávenyúra (keletről nyugat felé), és megint átszelt néhány sztrítet dél felé. Ekkor rájött, hogy eltévedt, és már nem tudja, merre van a hotel.

Fiú, fiú! Hol vagyok? Nem találok az utam.

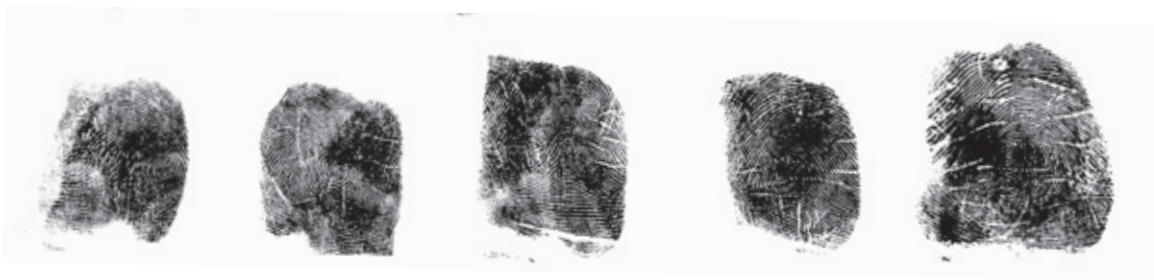
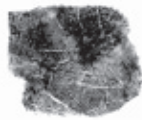
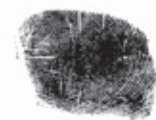
Minden ávenyú és sztrít egyformának tűnt. Pedig a számaik különbözőek voltak: New Yorkban nehéz eltévedni. Csak a pénztárcák egyformák. A hotel mellett, az utcai lámpák vakító fényében egy gyapjú bohócsipkás néger seftelt mindenféle kacattal. A stand tele volt fekete pénztárcákkal, amelyek pontosan úgy néztek ki, mint amelyet Edik a markában szorongatott.

Medzibrodsky Alexandra fordítása

■ ■ ■ ■ ■

Zinovy Zinik – Moszkvában született 1945-ben. 1975-ben Izraelbe emigrált, 1976-tól Londonban él és dolgozik. Tizenöt könyv szerzője, amelyeket több európai nyelven is kiadtak. Oroszországban az 1980-as évektől kezdve jelennek meg művei. Legfrissebb művei: *History Thieves* (angol nyelven, *A történelem tolvajai*, Seagull, 2011), *Az emigráció mint irodalmi befogadás* (M.: NLO, 2011) című esszégyűjtemény, és *A harmadik Jeruzsálem* (Moszkva, NLO, 2013) című prózaválogatás. Ebben az évben jelent meg Zinik legújabb angol nyelvű „gótikus” regénye *Sounds Familiar or the Beast of Artek* (*Ismerősen hangzik, avagy Artek réme*) címmel. Zinik rendszeresen publikál a londoni *The Times Literary Supplement* hetilapban.

Medzibrodsky Alexandra (1988) – történész, fő kutatási területe XIX. és XX. századi orosz eszmétörténet, vallásfilozófia.

A Munka Ünnepe Troick községben

Testes, tekintélyes, pártát viselő asszonyok népzenére fordulnak egyik oldalukról a másikra nehézkesen. Az asszonyok arca diadalmas. Aztán méltóságteljesen vonulgatnak egyik helyről a másikra, elhelyezkedésüket változtatva a színpadon, mint a röplabdacsapat túlütésnél, és megint diadalmasan forgolódnak egyik irányból a másikba. Ez az úgynevezett „népi táncgyűttes”.

Egy fiú guggol a földön kigyózó kábelek előtt. Felemeli a földről az egyik kábelt, ráköt egy másikat, aztán szétszedi. Fog egy másik kábelt, ráköt egy másik kábelt. És megint szétszedi.

Egy lány papírlappal a kezében mozdulatlanul áll a színpad szélén, melyen a népi táncot mutatják be az ünnepélyes, pártát viselő, vaskos asszonyok. A lány a távolban álló szürke, nyolcemeletes házat nézi.

Az asszonyok diadalmasan úsznak le a színpadról. A népzene a legérdekesebb résznél szakad meg. A kezében papírlapot tartó lány a mikrofonhoz lép. A lány résnyire kinyitja a száját, és száj környéke segítségével mimikai tevékenységet folytat, valószínűleg e szavakat ejti ki, hogy egy-egy vagy egy-két, vagy egy-két-há, vagy még valami effélé, de semmit nem hallani, mert a lány halkán beszél, a mikrofon pedig nem működik. A lány a fiút nézi. A fiú a kábeleket nézi. A lány szakadozva odakiált valami rövid szót, ez valószínűleg a fiú neve, lehet, hogy szasa vagy pasa, vagy vanya, vagy lehet, hogy valami káromkodás, nehéz eldönteni, a fiú összeköt két kábelt, a lány egy-egy, a mikrofon nem működik, a fiú megnyom egy gombot egy kisméretű fekete elektromos készüléken, a lány egy-két, nem működik, a fiú megnyom egy másik gombot, szétszedi az előző két kábelt és összeköt két másik kábelt, megnyomja megint azt az első gombot, és fülsiketítő egy-egy-egy száll el Troick község lakóházai, grundjai és tudományos kutatóintézetei fölött.

A színpad előtt ritkás tömeg lézeng. Hétköznap délelőtt. Ki tud eljönni hétköznap délelőtt a munka ünnepére? De valaki csak eljött. Ezek az emberek bizonyára mind váltott műszakban dolgoznak, két teljes napot vagy hármat egyben, és ma van kimenőjük, vagy mindannyian szabadságon vannak, lehet, hogy direkt szabadságot vettek ki, azért, hogy el tudjanak jönni a munka ünnepére, vagy elvesztették a munkahelyüket, felmondtak önként, vagy azonnali hatállyal bocsátották el őket, vagy ezek „szabadúszók”, valamiféle dizájnerek, vagy, ki tudja, business-consultantok, vagy már mind nyugdíjban vannak, nehéz megállapítani.

A lány bemondja a mikrofonba, hogy a munka ünnepét ezennel megnyitottnak nyilvánítja.

A színpad mellett álló katonazenekar vagy tíz percig folyamatosan monoton-vidám dalamokat játszik, melyeket nem lehet megkülönböztetni egymástól, és ebben az időintervallumban semmi más nem történik.

A színpadra egy iskoláskorú fiatalember lép fel, egy kitűnő tanuló arcú – a Plehanov-féle népgazdálkodási akadémia leendő hallgatója arcú – egy nagy multinacionális vállalat oroszországi képviselőjének leendő menedzsere arcú – egy nagy bank magánszemélyek részére történő hitelügyintézési részlegének leendő vezetője arcú – egy nagy kőolajvállalat igazgatótanácsának leendő tagja arcú – egy nagy fémipari vállalat igazgatótanácsának leendő képviselője arcú – a gazdaságfejlesztési és kereskedelmi miniszter leendő helyettese arcú – az Orosz Föderáció leendő miniszterelnök-helyettese és így tovább arcú fiatalember, és megáll a mikrofon előtt, a lány mellett. A fiatalembernek szintén papírlap van a kezében. A lány belemondja a mikrofonba, hogy színpadra szólítom és aztán vezetéknev, keresztnév, apai név és a beosztása a következő „díszvendégünknek”, ezek többségében Moszkva megye vezetésének csinovnyikjai vagy a megye déli területén fekvő városok és kerületek önkormányzatainak vezetői, a fiatalember pedig csengő hangon verseket szaval, mindig a soron következő díszvendégünknek. A versekben a megfelelő város vagy kerület, vagy Moszkva megye egészének gazdasági és társadalmi sikerei jutnak kifejeződésre. A Podolszk város önkormányzatának vezetőjéről szóló versben elhangzik, hogy Podolszkban marha sok ilyen-olyan gyár van, többek között varrógépgyár. A Domogyedovói kerület önkormányzatának vezetőjéről szóló versben elhangzik: a Domogyedovói kerület területén helyezkedik el a Domogyedovo nemzetközi repülőtér. A Scserbinka város önkormányzatának vezetőjéről szóló versben elhangzik, hogy Scserbinka városában szuper lifteket csinálnak. A Troick község önkormányzatának vezetőjéről szóló versben arról esik szó, hogy ő – Troick község önkormányzatának vezetője – a szépség eszményi fén্যালakja.

A mikrofonhoz lép Moszkva megye vezetésének egy rangos csinovnyikja. A rangos csinovnyik mindenkit köszönt a munka ünnepének alkalmából. A rangos csinovnyik azt mondja, hogy a munka ünnepe immár hagyománnyá vált Moszkva megyében. A rangos csinovnyik azt mondja, hogy ez a hagyomány magának Moszkva megye kormányzójának az indítványozására született meg. A rangos csinovnyik azt mondja, hogy ezt a hagyományt életben kell tartani és fel kell virágoztatni. A rangos csinovnyik Dél-Moszkva megye városainak és kerületeinek, valamint Moszkva megye egészének gazdasági és szociális sikereiről beszél. A rangos csinovnyik azt mondja, hogy Podolszk egy fejlett iparú város, külön nyomatékosítja a varrógépek gyártását. A rangos csinovnyik azt mondja, hogy Domogyedovo nemzetközi repülőtér az ágazatának zászlóvivője, a Domogyedovói kerület és Moszkva megye egészének egyik csúcstechnológiai vállalkozása, ékessége és büszkesége. A rangos csinovnyik azt mondja, hogy azok a liftek, melyeket Scserbinka városában állítanak elő, Oroszország-szerte híresek, és hogy a scserbinkai liftek megsokszorozzák Scserbinka város és Moszkva megye egészének hírnevét. A rangos képviselő azt mondja, hogy Troick községből az önkormányzata vezetőjének vezetése alatt csodálatos kertváros lett, a jövő városa, az ígéret földje.

A lézengő tömegben, a színpad közelében álló görnyedt néni a rangos csinovnyikot nézi, és körülbelül húsz másodperces időközönként kiejti a „gyerünk, gyerünk” szavakat a száján.

Hogy került ide Troickba ez a néni, amikor Troick a fiatalok városa, tudósok városa, itt minden csupa tudományos kutatóintézet, itt elvileg nem kellene nénikéknek lenniük. Ugyanakkor, mégis, van.

A néni kiejti a száján, hogy „gyerünk, gyerünk”, és kellemetlenül mosolyog.

Hirtelen díjakat kezdenek osztani, nem tudni, kinek és miért. Egy pasasnak plazmaképernyős tévékészüléket adnak át. Vagyis, ezt csak a lány mondja a mikrofonba, hogy átadásra kerül egy plazmaképernyős tévékészülék, de valójában a pasas felmegy a színpadra, és valami papírt kap. Valószínűleg erre a papírra rá van írva, hogy jelen papír bemutatójának adjanak egy plazmaképernyős tévékészüléket, és ezzel a papírral majd elmegy egy

raktárba vagy boltba, vagy valahová, ahol e papír ellenében kiadják neki a plazmaképernyős tévékészüléket.

Aztán egy következő pasasnak adnak át plazmaképernyős tévékészüléket jutalmul, de neki, az első pasással ellentétben, a színpadon nyújtanak át egy természetes plazmaképernyős tévékészüléket, amely tévékészüléket a pasas nagy nehezen cipel le a színpadról, érdekes, annak az első pasasnak miért egy papírt adtak és nem tévékészüléket, ez valahogy furcsa, az első pasas a papírral odamegy a mikrofonnál álló lányhoz, és valószínűleg meg akarja kérdezni, miért történik ez az égbekiáltó igazságtalanság, de a lány már elfoglalt, már azt mondja be a mikrofonba, hogy egy soron következő pasast is plazmaképernyős tévékészülékkel jutalmaznak meg, a soron következő pasas felmegy a színpadra, és ugyanúgy, mint az első pasas, egy papírt kap, és az első pasas már nem olyan sértődött, de azért a másodiknak micsoda szerencséje volt, mi.

A színpadra fellép egy hölgy, aki Moszkva megye vezetését képviseli, és kiejt bizonyos mennyiségű szót a száján Dél-Moszkva megye városainak és kerületeinek, valamint a megye egészének termelési sikereiről, beszédében érintőlegesen varrógépek, liftek és a Domogyedovo repülőtér említődnek.

A lány bejelenti, hogy körben, mint kiderül, a Moszkva környéki termelők piaca láto-gatható. A nép fokozatosan szétszéled. A ritkás tömegből szinte egyáltalán nem marad semmi. Csak a görbe néni nézi ugyanúgy a színpadot, ahol nem történik semmi, és egyenlő időközönként ejti ki a száján, hogy „gyerünk, gyerünk”.

A Moszkva környéki termelők sok mindent termeltek. És az mind eladó. Például egy Moszkva környéki termelő tejfölt, kefirt, aludttejet, mazsolás túrókrémet termelt. Egy másik Moszkva környéki termelő tejet, kefirt, tejfölt, vaját, szárított barackos túrókrémet termelt. Azok az emberek, akik az előbb még a színpad előtt gyülekeztek, most kefirt, túrót és tejfölt vásárolnak.

Egy másik Moszkva környéki termelő hering- és rákrudacska-kóstolót tart. Két lány áll az asztal mögött. Közönséges hering, lapos műanyagdobozban. Egy fajta van: „olajban”. És közönséges rákrudacska, szintén egy fajta.

A lányok kiszedik a heringdarabokat a dobozokból, mindegyik darabkát még apróbb darabkákra vágják, a rákrudacskákat apró karikákra vágják. El lehet venni egy fogpiszkálót, átdöfni vele egy falatka heringet vagy rákrudacskát, és megkóstolni. Egyesek így is tesznek. Arckifejezésük alapján nem lehet megállapítani, ízlettek-e nekik a megkóstolt falatkák.

Egy bácsi mogyorót árul. Bizonyára a mogyorót is valamelyik Moszkva környéki termelő termelte.

– Mogyoró – ejti ki a száján a bácsi időről időre reménytelenül. – Mogyoró.

Egy kisfiú, homlokán a pedagógiai elhanyagoltság jelével, odament, kivett egy marék mogyorót, és elment.

– Hé – mondta a bácsi.

Megint másik Moszkva környéki termelő egyszerűbben és hatékonyabban járt el: sört termelt, és azt töltögeti minden érdeklődőnek bizonyos fizetség fejében.

A színpad felől kulturális műsor hangjai szállnak. Amatőr kollektívák lépnek fel. Eluralkodik a népiesség. Egy csoport népi inges, gatyás, csizmás legényke guggolós táncot jár. Közöttük lányok sétafikálnak méltóságteljesen, gördülékenységet és szűzi erényt jele-nítve meg. Ez a táncművészeti darab nyilván az orosz nép bizonyos jellemvonásait hiva-tott demonstrálni. A legénykéék az orosz nép hevességre és hetykeségre való képességét de-monstrálják, vagy a parasztfelkelések szervezésére való képességét, a lányok pedig a nem könnyű női sors elviselésének képességét.

Kisiskoláskorú gyermekekből álló, az állatvilághoz való tartozást jelölő jelmezekbe öltözött tánckollektíva lép fel. Nyuszikák, mókuskák. Talán kiskacsák. Lehet, hogy kiscsi-bék is. A gyermekek nagyon egyszerű, jóllehet kissé furcsa mozdulatokat tesznek, egysze-rű, ritmikus zenére. A művészeti vezetőnő hangos utasításokat ad a mikrofonba: most pe-dig úgy, mint a kiskacsák, elképzeljük, hogy tyúkocskák vagyunk.

Tyúkocskák. Tyúkocskák vagyunk.

A gyermekek olyan mozdulatokat hajtanak végre, melyek e táncdarab rendezője szerint a kiskacsákra és a tyúkocskákra jellemzőek. A rendező elképzelése szerint itt működésbe

kell lépnie a művészet varázserejének, és a nézőknek ösztönösen be kellene kapcsolódnuk a mozdulatok végrehajtásába. Ugyanakkor ez valamiért nem történik meg.

Ijesztő elképzelni egy olyan tyúkocskát, amelyik ilyen vad, természetellenes mozdulatokat hajt végre.

Nem messze áll a tudósok háza. Troickban sok tudós van, és lám, itt van a házuk. A munka ünnepe hosszan folydogáló emberpataként átáramlik a tudósok házába.

A tudósok házában nagytermében nagyjából ugyanaz folytatódik, mint ami kint zajlott, a tudósok háza előtt. Munkásdinasztiák képviselőit jutalmazták meg. A munkásdinasztia az, amikor a nagypapa az üzemben dolgozott, a nagypapa fia ugyanabban az üzemben dolgozik, a nagypapa fiának bátyja és a nagypapa fiának nővére ugyanabban az üzemben dolgozik, a nagypapa fiának gyerekei és bátyjának és nővérenek gyerekei is mind ugyanabban az üzemben dolgoznak, igen, és a nagypapának még volt egy bátyja, aki szintén ebben az üzemben dolgozott, és az ő gyermekei és azoknak a gyermekei mind teljesen feláldozták magukat ezért az üzemért, és az ő utódaik mind ebben az üzemben fognak dolgozni, örökké, az idők végezetéig, e gyönyörű világ megsemmisüléséig vagy az üzem bezárásáig, ezt hívják munkásdinasztiának.

Jutalomként a munkásdinasztiák képviselőinek oklevelet és valami üvegvackot nyújtanak át. Minden jel arra utal, hogy a munka ünnepének szervezői úgy tartják, hogy az üvegvackak szép.

Jutalomban részesül egy munkásdinasztia, mely közös erővel 167 évet dolgozott le ugyanabban az üzemben. Jutalomban részesül egy másik dinasztia, mely több mint 400 évet dolgozott le egy üzemben, bele lehet örülni.

Jutalmazgattak egy kicsit, majd megint kulturális műsor. Középiszolás korú kislányok énekelnek Moszkva megyéről. Arról, hogy mennyire szeretik Moszkva megyét. Mennyire szeretik a Moszkva megyei nagy ipari városokat, a kisebb városkákat, a nagyközségeket, üdülőfalukat és falvakat. A jelenlévők ellenvetés nélkül hallgatják: ők is mindannyian szeretik Moszkva megyét.

Megjutalmazták a szakmák legjobbjait. Megjutalmazták Moszkva megye legjobb vezetőjét. Megjutalmazták Moszkva megye legjobb építőjét. Megjutalmazták Moszkva megye legjobb menedzserét. Moszkva megye legjobb menedzsere, az arckifejezése, ruhája és gesztusai miatt halványan emlékeztet egy rendkívül sikeres markológép-kezelőre vagy buldózeresre. Megkapván az oklevelet és az üvegvackot, Moszkva megye legjobb menedzsere hirtelen a terem felé fordult, görcsösen összerándult, feje fölé emelte a kezét, amit öklbe szorított, és félelmetesen elbődült: „Híven szolgálom szeretett Moszkva megyét!”

A színpadra négy lányka szalad fel, akik abban a korban vannak, mely a leginkább alkalmas mindenféle bűnökbe esni, vagyis leginkább csak egyféle bűnbe. A lányok arca túlzottan ki van festve, kihívó, illetlen ruhácska van rajtuk, a lányok illetlen táncmozdulatokat hajtanak végre, és a szerelemről énekelnek, ha szabad így nevezni.

A dal a szerelemről befejeződik, a terem sokáig tapsol a lányoknak, gyakorlatilag ovációban tör ki, látszik, hogy mindenkinek nagyon tetszett a dal a szerelemről, az egyik munkásveterán csaknem megkönnyezte.

Aztán még valakit megjutalmaztak valamivel.

Aztán még valaki fellépett, táncikált, szavalt, énekelt, játszott.

És minderről „tudósítást kell írni”. Arról, hogy lezajlott a munka ünnepe. Az ünnepi hangulatról. Arról, hogy megünnepeltettek a munkásdinasztiák és a szakma legjobbjait. Az érdekes kulturális műsorról.

Szörnyű.

Óh...

Alapjában véve ezzel a munka ünnepének leírása lezárul, mivelhogy az az ember, akinek kötelességei között szerepelt a munka ünnepéről szóló tudósítás megírása, felállt, kiment a teremből, lement a lépcsőn a földszintre, kilépett a tudósok házából, a sarjerdőn át kiment a Kalugai útra, állt egy kicsit a megállóban, a megállóban megállt egy busz, az ember felszállt a buszra és elment Moszkvába. ■ ■ ■

Az idősebb ember

Útlevel megvan.

Megvan.

Igazolás.

Megvan, megvan.

Kivonat.

Itt van, megvan.

A fiatalabb és az idősebb ember egyidejű megjelenése az előszobában.

A plafonon lévő lámpa kibírhatatlan sárga reggeli téli fénye.

Koszosvilágoskék tapéta.

Szatyor (az a fajta, amit cekkernek hívtak régen), amit az idősebb ember a falhoz támaszt. A szatyor tartását és formáját vesztí, a szatyor lecsúszása a fal mentén, a szatyorból egy formátlan tárgy kibukkanása, mely hanyagul be van csomagolva, nem tudni, mibe. A szatyor újból tartást és formát nyer az idősebb ember által, a hanyagul becsomagolt tárgy visszagyömöszölése a szatyorba.

A fiatalabb ember egyik lábról a másikra állása. A fiatalabb ember arcának puffadtsága, kinézetének általános pongyolasága, elmosódottsága.

Na, induljunk.

Indulnak.

Megpróbálni egyszerre cipőt húzni és felöltözni a szűk előszobában, lomha tülekedés, próbálni megkötni a cipőfűzőt, próbálni beletalálni a kézzel a kabátujjba. Öreg, meghatározhatatlan-sötét színű bélelt kabát, melyre számtalan szőrszál és egyéb apró szemét tapadt. Zsíros, meghatározhatatlan-sötét színű dzseki, melyből itt-ott tollak bukkannak elő. Ezeket a dzsekiket néha „tolldzsekinek” hívják, nyilván toll vagy valami afféle van a belsejében. Hatalmas usánka, mely magába szívta a súlyos éveket és gondolatokat. Gyapjúsapka, fekete, ezért nem látszik, hogy koszos, de nem, mégiscsak látszik, igen, koszos, nagyon koszos.

Cekker a kézben, táska a vállon.

Nem marad itt semmi.

Nem.

Na, induljunk.

Álmosság, szájszárazság, kézremegés a kulccsal végzett műveletek közben.

Nem biztos, hogy apa és fia, nem biztos. Nagypára és unokára sem hajznak. Bátyra és öcsre még kevésbé. Meglehetősen nehéz megállapítani a közöttük lévő rokonsági fokot.

Hideg, feketeség, kékség, hó, lámpák. Perovo kerület.

Ezeket a házakat a '60-as években építették a „Sarló-kalapács” gyár munkásai számára. Innen kényelmesen el lehetett jutni a munkába a 24-es villamossal a 3. Vlagyimirszkaja utcán, aztán balra az Entuziaszták útján a „Sarló-kalapács” gyárig. Aztán visszafelé az Entuziaszták útján, majd jobbra és a 3. Vlagyimirszkaja utcán idáig, ezekig a házakig, melyeket a '60-as években építettek nekik, a „Sarló-kalapács” gyár munkásainak.

Manapság is laknak itt munkások a „Sarló-kalapács” gyárból, de ma már leginkább metróval közlekednek Perovo állomástól az Iljics térig, aztán vissza.

A „Sarló-kalapács” gyár munkásai közül sokan elzüllöttek és behaltak az iszákosságba vagy más körülményekbe. Sokan viszont nem züllöttek el és nem haltak meg. Néhányan

meghaltak, de mégsem züllöttek el. Viszont vannak olyanok, akik elzüllöttek, de még nem haltak meg. Ők azóta is itt laknak, ezekben a házakban, amelyeket nekik, a „Sarló-kalapács” gyár munkásainak építettek, akik elzüllöttek, meghaltak vagy élnek tovább.

Lehet, hogy nagybácsi és unokaöcs. De lehet, hogy nem.

A 24-es villamos csörömpölése, ahogy bekanyarodik a 3. Vlagyimirszkaja utcáról a Zöld sugárútra.

Nem egészen világos, miért adták a Zöld nevet ennek a sugárútnak. A sugárút megalkotói bizonyára úgy gondolták, hogy a sugárút olyan lesz, mint egy bulvár, és mindenféle burjánzik majd a zöldövezet. És a '60-as években, a „Sarló-kalapács” gyár munkásai számára épített házak lakói majd itt fognak sétálni esténként vagy a szabadnapjaikon, ezen a sugárúton, zöld bokrok és fák között, és megkedvelik ezt a helyet, és ahogy az útikönyvekben írni szokták: ez a hely lesz majd a kerület lakosainak kedvelt pihenőhelye, de ebből az elgondolásból valahogy semmi nem valósult meg, fák még csak vannak, de valahogy nem olyanok, nem teremtik meg azt az atmoszférát, amit a „Zöld sugárút” elnevezés sugall, valahogy olyan dühödt-satnyák ezek a bokrok és fák, és ennek eredményeképp a sugárút inkább szürke, de hát csak nem nevezhetnek egy sugárutat Szürkének, elképzelni sem lehet egy ilyen feliratot a térképen vagy egy ház falán: Szürke sugárút, bár, másfelől viszont, miért ne, ha van Vörös tér, Zöld sugárút és Lila bulvár, lennie kell Fekete utcának, Barna bulvárnak vagy Szürke sugárútnak is, de valamiért nem szokás ilyen nevet adni az utcáknak és sugárutaknak.

Kár.

Haladás a Zöld sugárúton Perovo metróállomás irányában a kristályhideg levegőn keresztül és a havon és a narancssárga lámpafényen keresztül. Nem egészen sikeres próbálkozás leszálláskor nem megcsúszni a jeges lépcsőfokokon.

De sokat kell utazni. Metrózni átszállással, aztán hévvel messze-messze.

Óh.

Megpróbálni gyorsan benyomulni a metróba és leülni, sikertelenül. Állni az utastömeg sűrűjében, a száguldó szerelvény robaja, süvítése. Rosszullét hullámai, állhatatos, reménytelen sztoicizmus.

A lépcsőn felfelé a Marksizszkaja állomás irányában: tömeg, a lépcsőn lefelé a Taganszkajára, a körmetró irányában: tömeg.

A fiatalabb tegnap ugyanígy utazott, rosszullétben és tömegben. Csak a másik irányba és más célból, azazhogy különösebb célja nem is volt épp.

Az idősebb pedig nem utazott tegnap, hanem a konyhában ült, mozdulatlanul nézte az ablakban a perovói fákat, házakat és a besötétedő eget.

Utazás a lila vonalon: begovaja-polezsajevszkaja-oktyabrszkojepolje. Az Oktyabrszkojepolje állomás után megritkultak az emberek.

Máshogy is lehetett volna csinálni. El lehetett volna menni a Tretyjakovszkajáig, átszállni a narancssárga vonalra, elmenni a Rigai pályaudvarra, és ott felszállni a gyakorlatilag üres hévra. Úgy sokkal jobb, kevesebbet kell metrózni, viszont hévezni többet, hévezni sokkal kellemesebb, mint metrózni, de lám, valamiért mindenki úgy csinálja, vagy majdnem mindenki, hogy elmegy valamelyik utolsó metróállomásig, ahol még át lehet szállni a hévra, a Tusinszkajáig vagy Vihinóba, vagy a Varsavszkajáig, furcsa ez.

Tusinszkaja metróállomás és Tusino vasútállomás. A tusinói vasútállomás ködjé, derengése, szele, acélja és aszfaltja.

Az egyik vágányon tizennégy kocsis tehervonat áll.

Volokolamszkból, a Novojerusalimszkajáról, Gyedovszkból, Nahabinóból közlekedő szerelvények, melyek elképesztő mennyiségű utast hoznak Tusino állomásra.

Nahabinóba, Gyedovszkba, a Novojerusalimszkajára, Volokolamszka közlekedő szerelvények, melyek gyakorlatilag üresek.

Egy Sahovszkaja felé közlekedő szerelvény: gyakorlatilag üres.

Kérem vigyázzanak, az ajtók záródnak, Pavsino állomás következik.

Szövőgyár állomásnál a vonat nem áll meg, kérjük, vegyék figyelembe.

Vegyék figyelembe. Vegyék figyelembe. Vegyék figyelembe.

Aludni kéne, de már nem akaródzik aludni. A metróban nagyon akaródzott, de most már nem akaródzik.

Ülni egymással szemben, utazni.

Az idősebb embernek gyakorlatilag sohasem akaródzik aludni, általában csak néz valahova mozdulatlanul, nem kifelé az ablakon és nem a szemben ülő fiatalabb emberre, hanem egyszerűen csak valahova oldalra: az ülés széle, az ablakkeret, a vagon falának egyik fragmentuma esik a látómezejébe, periférikus látásával észleli, ahogy az ablakon túl világosodik, az ablakban valami villózik és suhan.

Azért mégiscsak zajlik egyfajta beszélgetés közöttük, mely nagyjából hetven százalékban indulatszókból, sóhajtásból és hallgatásból áll. Ha figyelmesen elemezzük a beszélők replikáit, akkor azt feltételezhetjük, hogy az idősebb ember a fiatalabb ember irányában bizonyos szemrehányásokat és panaszokat juttat kifejezésre, a fiatalabb ember pedig elutasítja ezeket a szemrehányásokat és panaszokat, és amikor rá kerül a sor, az idősebb irányában szemrehányásokat és panaszokat juttat kifejezésre, körülbelül ugyanolyanokat, az idősebb ember pedig emocionális töltetű hangokat ad ki, mint: „eh” vagy „á”, és legyint, a fiatalabb ember pedig nyújtózkodik és ásít, az idősebb ember pedig megint oldalra néz az ablakkeretre és a vagon falára, a fiatalabb pedig mégiscsak elalszik, bár eleinte nem is volt álmos, és azt álmodja, hogy Tusino állomástól Sahovszkaja állomás felé utazik a héven, és vele szemben az idősebb ember ül, és valahova oldalra néz.

A termosz elővétele a táskából, a kupak lecsavarása, mely kupak egyben pohárként is funkcionál, akkurátus, kimért, precíz mozdulatok, minek kapkodni, a dugó termoszból való kihúzása, a termoszban lévő folyadék kiöntése a kupak-pohárba, mely folyadék – minden jel arra utal – forró vagy legalábbis meleg, a termosz bedugaszolása, a forró folyadék lassú szürccölgetése, a forró folyadéknak műanyag és dugó mellékíze van, a folyadék megivása, a termosz kupakkal való lezárása, a termosz eltevése a táskába.

És nézés megint valahova oldalra, ahol az ablakkeret, a szemközi ülés széle és a vagon falának egy darabkája látszik.

Az álomban a hév ment-ment, és hirtelen megállt.

A hév hirtelen megállt. Felébredt. A hév újra elindult.

Átlósan, a folyosó másik oldalán egy lány ül. A fiatalabb emberre hasonlító emberek hajlamosak a „jó nő” kifejezéssel jellemezni az ilyen lányokat, bár, őszintén szólva, igazából elég nehéz bármi jót mondani ennek a lánynak a külsejéről.

A megállóik ritkábbak, a nyílt pályák hosszabbak. A megállónevek áthatolhatatlanabbak. Leszodolgorukovo. Duboszekovo.

Ásítózás, réveteg arc kifejezés, annak eldöntésére való képtelenség, hogy mire irányuljon a tekintet.

Mozdulatlanság, az ablakkeret és a vagonfal-darabka nézése.

Tusinóból Sahovszkajába csak kicsivel kevesebb mint három órát kell utazni, messze van, Moszkva megye egyik távoli csücske. Sahovszkajában olyan, mintha Moszkva valahol nagyon messze lenne, több ezer kilométerre, vagy mintha nem is létezne egyáltalán, csak a zöld moszkvai hévek és a gépkocsik Moszkva környéki rendszáma emlékeztet Moszkva közelségére.

A vagon távolabbi végében egy hajlott hátú alak ül, messziről úgy tűnik, hogy egy idős bácsi, de az is lehet, hogy nem bácsi, lehet, hogy egy középkorú ember, ereje teljében, ahogy mondani szokás, meglett férfiember, úgymond, vagy az is lehet, hogy egy fiatalember, aki előtt még ott van az egész élet, aki előtt még számtalan lehetőség áll nyitva, akire érdekes, tartalmas élet vár, vagy unalmas és tartalmatlan, csendes, egyhangú és nyomorúságos, hiszen sokféleképp alakulhat az emberek élete, és miért ne ülhetne egy fiatalember az életpályájának egy bizonyos szakaszában előrehajolva, sőt összegörnyedve a hideg fényes üres héven, amely Sahovszkaja állomás felé robot.

Volokolamszk állomáson a lány és a hajlott alak leszállt, a hajlott elment az ablak előtt, és kiderült, hogy egy középkorú nő volt, meglehetősen elegáns, és a fiatalabb ember fején átsuhant egy töredékes, magányos kifejezés: „jó nő”.

A termosz kinyitása. Igyál. Nem kell. De igyál, forró. Nem, nem kérek. Hát jó. A forró sötét, dugó- és műanyagzagú folyadék szürcsölése.

133. kilométer állomás. A termosz bezárása, a termosz betuszkolása a cekkerbe. 149. kilométer állomás.

Sahovszkaja állomás.

Cekker a kézben, táska a vállon. Bágyadság, ásítozás, az enyhe részegség ellentéte a fagyos, friss levegőn. Sztoikus méla hallgatás, a cekker fülének megszorítása a kézben.

Az állomás előtti téren két gigantikus K-701-es traktor takarítja a havat. Ezt a típust Kirovecnek is szokták nevezni. Ezeket a traktorokat a Kirov üzemben gyártják Szentpéterváron. Éppen ezért nevezik Kirovecnek is őket.

A traktorok hatalmas méretük folytán egészen elnyomják a környező tájat, a házacskákat, fákat, pajtákat. Olyan, mintha ebben a faluban minden tárgynál, minden épületnél magasabbak lennének. Persze nem így van, ez csupán optikai csalódás.

Nem kell venni semmit. Majd később. Vagy ugorjunk be. Mondom, hogy nem kell, van minden. Majd beugrunk.

Tér, piac, út, házak közötti út, udvar, négyemeletes ház, kapualj, lépcső a negyedekre, ajtó, lakás.

Hosszú nehéz monoton gyötrelmes egyhangú élet szaga. Kifulladás és nem kifulladás. Bánatos, zokogó bútorok. Teáskanna a tűzhelyen. Alázatot és engedelmességet szimbolizáló hűtőszekrény.

Egyidejű levetkezés és cipőlevétel a szűk előszobában, kísérlet a kabát és a dzseki fogasra akasztására, a dzseki fogasról való leesése, ismételt kísérlet a dzseki fogasra akasztására.

A falhoz támasztott cekker formáját és tartását veszti, lecsúszik a falon. A cekkerből kibukkan a hanyagul becsomagolt, formátlan tárgy. Az idősebb ember megfogja a tárgyat, beviszi a konyhába és az asztalra teszi.

Ha ezek az emberek egy kicsit más társadalmi réteghez tartoznának, ha egy kicsit más lenne a képzettségi szintjük, más fogalmaik lennének a szépről és az illőről, akkor a fiatalabb ember tüsténkedni kezdene, mondana valami olyasmit, hogy mindjárt csinállok egy teát, te addig pihenj, ne fáradj, mindent elkészíték, az idősebb ember pedig ledőlne a díványra, feje alá tenné a karját, nagyot sóhajtana, és mondana valami olyasmit, hogy ó, de elfáradtam vagy ó, mégiscsak de fárasztó ide kijönni, vagy ó, azért alaposan kimerültem, de jelen esetben minden másképp történt. A fiatalabb ember lefeküdt a díványra, és pillanatok alatt elaludt, az idősebb ember pedig vizet töltött a teáskannába, meggyújtotta a gázt, odatette a teáskannát a tűzhelyre, és leült az ablaknál álló székre.

A fiatalabb ember alszik, a teáskanna lassan forr, az idősebb ember pedig a konyhában ül, mozdulatlanul nézi az ablakban a fákat, házakat és a még világos eget. ■ ■ ■

2006

Zoltán Dominika fordításai

■ **Danyilov, Dmitrij Alekszejevics** (1969) – író, költő, újságíró. Könyveit fordították már holland, olasz és angol nyelvre. Dolgozott színházi tűzoltóként és teával házaló ügynökként is. Első kötete, a *Fekete és zöld* (Черный и зеленый) önéletrajzi ihletésű prózákat foglal magába, köztük a fekete- és zöldtea-árusítás tapasztalatait a 90-es évek vadkapitalizmusában. A 2010-ben megjelent, *Vízszintes testhelyzet* (Горизонтальное положение) és a 2012-es *Egy város leírása* (Описание города) című „regényei” több irodalmi díj ún. rövid listájára is bekerültek. Danyilov futballrajongó, kedvenc csapata a moszkvai Dinamo, 2015-ben megjelent *Vannak fontosabb dolgok a focinál* (Есть вещи поважнее футбола) című könyvében ezt a csapatot követi egy szezonon keresztül. 2014 óta három verseskötete is megjelent.

Zoltán Dominika – magyar–orosz tanári szakon végzett. 2013-tól az „Orosz irodalom és irodalomkutatás” doktori program hallgatója az ELTE-n, 2012 óta foglalkozik műfordítással.

Kettesben magaddal

A játék bárki számára elérhető az élet bármelyik szakaszában, otthon, útközben, munkahelyen, ágyban. Nem kell hozzá se eszköz, se energia.

Nem is gondoltam, hogy megvannak még ezek a papírlapok. Mire is emlékeztet a szaguk?

A poshadt savanyú porra.

A játékot saját magunkkal is játszhatjuk, ha a partner benne van.

Annak idején ez viccesnek tűnt. Teljesen megfeledeztem róla. Vicces, nem? Milyen partner?

Kivel beszélsz tulajdonképpen?

A feleségem is mindig ezt kérdezi: „Kivel beszélsz már megint?” Jólesik néha egy okos emberrel beszélgetni.

Előre tudja a választ, de azért csak megkérdezi.

Mindig ez megy. Úgy teszünk, mintha odafigyelnénk egymásra, de közben csak a magunkét fújjuk, csak azt értjük.

Miért, magadat talán mindig érted?

Ezt inkább hagyjuk.

Vegyük úgy, hogy a partnernek nincs kedve.

Na nézd már, régen hogy elszórakoztunk! Nem gondoltam volna, hogy még eszembe jut. Játék önmagaddal! Pont, mintha saját magaddal szeretkeznél. Próbáltál már saját magaddal sakkozni? Tíz lépésre előre kiagyalsz egy jó kis ravasz kombinációt, de rögtön rájössz és kivéded.

Mármint ha rögtön mindenre rájössz. Ha valamit elnézel, nem jól mérted fel a helyzetet – oda a lehetőség, a lépés már a másiknál van.

Ér svindlizni. Beszámít, ha senki sem ellenzi.

Mit jelent az, hogy „svindlizni”?

És a becsületes partner, az mit jelent?

Doppingtesztről legalább nem esik egy szó sem. Na, ígyunk egyet.

Mi van, ideges lettél? Felzaklatott az a nő a TV-ben? Felkavarta az emlékeidet?

Milyen emlékekről beszélsz? Csak egy pillanatra úgy tűnt, mintha. A képzelet játéka. Hagyjuk. Egészségedre!

De hát valamiért csak előkerested ezeket a papírlapokat, elővetted. Ez a te kézírásod?
Igen, szerintem az enyém, de csak itt, a Monte Cristo grófia részénél. Azt hiszem leg-
alábbis, igazából nem ismerem meg. Mint magadat egy iskolai fényképen. Nézed: hát ez
meg ki? Hátrafésült haj, duzzadó ajkak, spéci galléros dzseki. Már el is felejtettem, hogy
voltak ilyenek.

Meg KISZ-jelvény.

Miegymás. Hagyjuk. Unom.

Ezt meg itt a Gyalog írta. Miért hívtuk így?

Nem is tudom. Ezeket a ragadványneveket nem mindig lehet megmagyarázni.

Lehet, hogy azért, mert szeretett sakkozni?

Lehet. De igazából különleges játékokat szeretett kieszelni. Rajzlapokra útelágazásokat,
lehetséges útvonalakat, csapdákat és egyéb váratlan dolgokat rajzolt, a hozzá való felada-
tokat meg a sztori különféle verzióit külön megadta. Ezeket lehetett aztán variálni. Egész
lepedőket raktunk ki belőlük.

Akkor még nem voltak számítógépek.

Igen, mai szemmel primitív kivitelezés. Felragasztott képek, dobókockák. De mégis
csak kitalált valami újat. Most már nagyon tudnám értékelni.

Kitalálta, hogy kell megtalálni az optimális megoldásokat, hogyan kell győzni.

Ehhez akkor nemigen értettünk. Csak klassz volt ötletelni, kidolgozni egy tervet, kie-
szelni egy jó sztorit. Engem is megfertőzött. Nem hosszú időre, de megfertőzött. Több-
nyire el sem kezdtünk játszani, leragadtunk az ötletelésnél.

*A választási lehetőségek: vagy minél tovább élvezni az életet, minden lehetséges pontot, él-
ményt, pénzt összegyűjteni, hétköznapi győzelmeket aratni, vagy a nagy cél érdekében mind-
ezt kihagyni, mint lényegtelen. Mondjuk, nyomorúságos körülmények között éveket pazarol-
ni az egyetlen fontos, nagy cél elérése érdekében, és persze mindezt a siker garanciája nélkül.*

Kamasz filozofálgatás.

De úgy istenigazából filozofálgatni az ember csak kamaszkorában tud. Később már jön-
nek a valódi problémák. Ha valami kell – könyvekben nézel utána. Tapasztalatból tudjuk,
hogy nem érdemes elmélyedni abban, amiben nem kell. Eleinte az ember még megveti az
óvatosságot, és senkinek semmit nem hisz el. Azt hiszi, hogy a lényeg az, hogy ne vesszen
el a részletekben, mint az öregek, hiszen mindent meg lehet érteni.

Főleg az élet értelmét.

Mert hát hova is lennének nélküle?

*A „Monte Christo grófia” variáns. Nem a saját döntésed, hogy kihagysz lépéseket, önhibá-
don kívül egy szigeten, börtönben, karcserben találsz magad, ahol az egyik nap olyan, mint
a másik. Semmi sincs előre beígérve, igen, de lehet, hogy, lehet, hogy...*

Kétszer ugyanaz.

Valószínűleg elírás. Elkalandoztam, amikor írtam.

*...lehet, hogy van rá esély, mondjuk, egy az ezerhez, hogy a szigetről rögtön mindenkinél
gazdagabban, erősebben térsz vissza.*

Szinte látom: két nyúlánk kiskamasz a földön, a saját készítésű térkép előtt. A parket-
tán feljött a cinóberverős festék, szinte teljesen lekopott, a korhadt parkettacsíkok között
fekete rés, ahonnan előmászik a papírra egy hangya.

Szánalmas hely volt.

Akkor minden szánalmas volt – ha a mából nézzük. Ha nincs mivel összehasonlítani,
észre sem veszed. Gyalognak külön szobája volt, akkoriban ez luxusnak számított. Majd-
nem üres volt, egy vaságy, egy polc meg egy kicsi konyhai asztal volt csak benne. Tágas-
nak tűnt. Az anyjával lakott, de ő csak késő este került elő a könyvtárából. Az anyja pici
volt, az akkori magunknál is kisebb, az arcán állandóan ijedtség látszott.

Állítólag a leningrádi deportáltak egyike volt.

Vagy valami ilyesmi. Akkoriban erről nyíltan még nem beszéltek.

De már kezdtek beszélni róla. Már szabad volt.

Nem, az később volt. Akkor velem erről nem beszéltek. Más dolgok foglalkoztattak. Pél-
dául az, hogy milyen rendszer szerint hasonlítsuk össze azt, amit a játékban el lehetett érni.
Mondjuk, egy véletlen győzelmet a ruletten és egy megérdemelt munkabért.

Ez is egy probléma.

Miért, talán nem az? Magyarán már el nekem valaki meggyőzően, miért kap százszor többet egy égimeszelő, aki bedob a kosárba egy felfújott labdát, mint az, aki az embereket eteti, öltözteti, gyógyítja, vagy gépeket talál fel?

Mi van, még mindig fáj??

Tudod mit, hagyjuk... Hamar ráuntam ezekre az eszmefuttatásokra. Jobban szerettem volna tényleg játszani. Hiszen Gyalog még focizni se nagyon tudott. Vicces volt, ahogy futott. Rossz volt a mozgáskoordinációja, vagy az egyensúlyérzéke. Lehet, hogy ezért is talált ki inkább saját játékokat – hogy ne kelljen másokkal versenyeznie a mindenkire érvényes szabályok szerint. Biztos alulmaradt volna. Engem viszont szívesen bevettek a csapatba. Elég rendesen futottam, tudtam egy jó kis cselet, sarokkal hátulról. És lelkesebbek is voltunk, mint a profik. Ők a stadionban lefocizzák, amit elvártak tőlük. Mi viszont – a pálya nem is volt kijelölve, a labda nem mehetett ki a vonalról, mert nem is volt semmiféle vonal, rúgd, ameddig csak bírod, cselezz kedvedre, kotord elő a labdát az ellenfél lábai közül. A kapuk is esetlegesek voltak: karók, néhány nagyobb kő, egy ledobott ruhadarab, ha meg a labda átrepült a levegőben a láthatatlan vonalak közt, azt ugye be kellett bizonyítani, rekedtre ordibálhattad magad... Vicces. Ez most miért is jutott az eszembe?

A cél nincs előre meghatározva, menet közben alakul és tudatosul, módosulhat a játék alatt, ahogy a szabályok is, a körülmények, a találkozások, a véletlenek, a változó feltételek függvényében.

Miért nálad maradtak ezek a papírlapok?

Nem emlékszem. És miért tartottad meg? Arra emlékszem csak, hogy ráuntam. Már nem is volt nagyon kedvem felmenni Gyaloghoz, de ő győzködött, hívogatott. Kellettem neki. Nem annyira te, mint inkább ő.

Igen, Nyina. Először nem is értettem, kicsoda-micsoda, és minek nyomul. Gyalog azt mondta, hogy megkérték, hogy érettségi előtt foglalkozzon vele matekból. Kész röhej! A legegyszerűbb feladatokat sem volt képes megoldani. És minek is kellett volna neki a matek? A mi süket dumánkról nem is beszélve. Hatalmas melázó szemével bámult ki a fejéből, meg se mukkant, egy füle melletti hajtincset csavargatott folyton az ujjára. Ostoba liba.

Ezt gondoltad?

Igen, akkor ezt. Egyszer el is mondtam Gyalognak, mire ő gúnyosan rám nézett. A szerelem, mondta, megbutítja az embert.

Te meg ezt nem értetted.

Meg se fordult a fejemben. Rá se hederítettem, nem tűnt szépnek.

Talán keressek elő egy osztályképet?

Nem, ezt inkább hagyjuk. Minden kialudna, amire még emlékszem. Előjönne valami bájos, duci lány, mint a többi. Copfok. Barna ruha, fekete kötény, fehér kis gallér. Hogy még véletlenül se látszódjék az alakja. Csak később néztem meg magamnak.

A pataknál.

Elvileg úgy volt, hogy ott készülünk hármásban a vizsgára. A víz még hideg volt júniusban, de én belementem. Piros fürdőnadrágom volt, fehér szegéllyel, az akkori divat szerint. Az alsógatyája alá vette fel az ember, aztán megkötötte oldalt a derekán. Ez volt az egyetlen olyan ruhadarab, amiben tényleg jól néztem ki. Legalábbis az izmaim. Gyalog úgy nézett ki mellettem, mint egy bohóc. Ő is bejött a vízbe, a hosszú klottgatya rátapadt a hasára meg combjára, úgy kellett lehúogatni.

Nyina láthatta a különbséget.

Ez átfutott az agyamon. Bár úgy csinált, mintha nem is nézne oda. Feküdt a parton, a tankönyvek a feje alatt, az orrán egy nyállal odatapasztott falevél. A fürdőruháját valószínűleg ő varrta valami sűrű fekete anyagból, ma már ez is röhejes volna.

De te oda-odanéztél.

Naná, hogy! Először néztem meg. Emlékszem, Gyalog folyton zavart, állandóan pofázott. Valamilyen értékes köves gyűrűről. Egy régi újságban olvasott róla, az anyja könyvtárában, állítólag egy itteni kúria egyik tulajdonosa befalazta. Valamiért még el is ráncigált minket ehhez a régi kúriához. A pataktól nem messze állt az épület, az elején oszlopcsarnokkal. Az oszlopok alabástrom bevonása leverte, az egyik belsejéből kilátszott egy vastag tölgy-

gerenda, a három másikon lécek. Mindenütt piszkos vakolat maradványok, csupasz téglák mészke bevonattal. Ahogy az lenni szokott. Megkeményedett kis kupacok az alapzatban.

Na igen. Vajon nálunk miért imádják a romos épületeket vécének használni? Mintha csakis ezért jönnének ide.

A falból vasrudak álltak ki, meg a mennyezet darabkái, legfelül pedig, a sarokban, a csodával határos módon egy elhajlott fémlépcső maradványa tartotta magát, egy furcsa nyílás feketéllett, lehet, hogy volt valami mögötte.

Hogy megmaradtak a részletek.

Na persze én még aztán egyedül is visszamentem párszor körülnézni. Gyalog mintha komolyan rákattant volna erre a témára, nekiállt méricskélgni, fel lehet-e menni a kiálló vasakon. Egy új játékot is előadott. Két vetélytársról szólt, akiknek meg kell találni a kincset. Aki először ér célba, annak adja a szívét a szépséges szép kisasszony.

Komolyan?

Csak süket duma volt. Felnevettem, aztán mondtam Nyinának, hogy lépünk le. Addig hallgatott, de aztán, talán most először, megszólalt. De honnan tudni, kérdezte, hogy kell neki a köves gyűrű?

Mármint a szépségnek.

Igen. És ezt tényleg magától mondta? Hogy szó szerint így volt-e, azért persze nem kezeskedem – de valami ilyesmi volt az értelme. Gyalog mintha nem is fogta volna fel azonnal, elbizonytalanodott. Motyogott valamit a játékszabályokról, meg úgy általában a megállapodásokról.

Elméleti ember.

Mit mondhatott volna? Mégse beszélhetett a szerelemről. De innentől kezdve már más szemmel néztem Nyinára.

Valami elkezdődött.

Istenem, ha akkor nem kellett volna elutaznom. De hát mégiscsak felvételizni kellett valahová. Gyalog is készült elutazni, csak nem Moszkvába, hanem Leningrádba. Voltak még ott rokonaik. Persze neki aztán nem kellett félni attól, hogy elviszik katonának... Na mindegy, igyunk még egyet.

Tulajdonképpen én nem is akartam emlékezni.

Magam se értem, hirtelen miért.

Mégiscsak felvillant valami a TV-ben.

Úgy tűnt. Nincs miről beszélni... De az az eszement búcsúzkodás! Nyina teljesen ledöbbsentett. Odabújt hozzám, egész testében remegett, és rám is áterjedt a remegése. Elképesztő dolgokat mondott. „Vigyél el magaddal – ismételte. – Tied leszek. Akár most, itt helyben. Ne gondold, hogy el kell vened feleségül, nem kell... csak innen el, veled.” Egy ház palánkjánál álltunk, már sötét volt, szinte foszforeszkáltak a virágzó cseresznyefák. Egyszer csak leszakadt az ég, villámlott, nem volt hova behúzódnia. Az arcunkon, szánkunkon csorgott le a víz, összemosódott a csókkal. És a kezemben a melle... először volt ilyen... De ekkor egy kocsi fényszórója kiragadott minket a sötétségből, mint ha tetten értek volna – a zápor hangjától nem hallottuk meg a motor zaját. Nyina kitépte magát és elszaladt...

Szóval, nem történt meg.

Miért? Mi történhetett volna? Éretlen fantáziálgatás. Hova vihettem volna el magammal? A moszkvai rokonokhoz, akik árgus szemmel figyelték az ebéd alatt, mennyit veszek ki a tányéromra? De Moszkvában folyton rajta járt az eszem, mintha még érezném a mellet a kezemben. Ezt a visszatérés zálogának tekintettem.

Végre tényleg szerelmes lettem. Távolból.

Mondhatni.

Vettem ajándékot is.

Még jó, hogy. Az utolsó pénzemen, egy kicsi női táskát. Alighanem elég idétlen volt. Aztán nem tudtam, hova tegyem, bedugtam az ingem alá a hátam mögé, az övem alá, amikor az anyja kijött a kerítéshez. Nyina soha nem engedte meg, hogy hazakisérjem, így először láttam ezt a vityillót. A lépcsőn két rekesznyi piszkos üres üveg, az anyja meg... egy rekedt hangú kócos banya, a szeme alatt szürkés, eres hatalmas táskák. Dőlt belőle az ősz-

szefüggéstelen káromkodás. Nyina nincs itt, és a lábát be nem teheti, a küszöbig nem engedem. Menjen a francba a nyomorék zsidrákjával együtt.

Milyen zsidrák? Milyen nyomorék?

Egy vak hangot nem értettem. Rohantam Gyaloghoz – sehol egy lélek, az ajtó lelakoltva. Nehéz volt akármit is megtudni. És azt sem egészen hiteles forrásból. Leningrádba, a felvételre mintha nem ment volna el. Valahol elesett, szerencsétlenül, megsérült a gerince.

Hogy? Hol?

Senki se tudta pontosan. Az anyja vagy valaki a rokonságból rögtön el tudta intézni, hogy a kerületi kórházból átkerüljön a leningrádi klinikára.

És Nyina is velük ment?

Nekem ez jött le belőle. A többit már csak én költöttem hozzá. Elég volt ránézni erre a néمبرre, hogy megértse az ember: Nyina kész volt bárkivel bárhova elmenni.

Téged, mondhatnánk, kipenderítettek a játékból.

Lehet így is fogalmazni.

Te persze kivoltál.

Nem akartam bevallani magamnak. Ahogy mondani szokás, gyökerestül kitéptem. Ha neki mindegy, hogy kivel...

Így gondoltad?

Akkor így.

Mi történt azután velük?

Semmit nem tudok. Se Gyalogról, se Nyináról. Eltűntek a látókörömből. Ez egy másik játék volt, ha az eddigi szellemben folytatjuk... De miért is nem ittuk meg a második körünket?

Még ezt is? Nem lesz sok?

Többet nem játszunk, lazíthatsz.

Még vannak itt cetlik.

Na és? Egészségünkre!

Messzire eljuthatsz, ha van merszed. Kívánatos megtenni a szükséges óvintézkedéseket.

Kész, a játéknak vége. Hova tovább?

Már jó, mi? ... Hány éves lehetett ez a hölgy a TV-ben?

Egy nőnél ezt nem mindig lehet megállapítani. Főleg, ha odafigyel magára.

Persze, benne van már a korban.

Benne bizony.

Mutatós, van benne valami... Nyinának szólították – hát az apai neve?

Van ennek jelentősége? A családnevét se hallottam. Véletlenül kapcsoltam be, az adás legvégén.

Fel lehetne hívni a stúdiót, megkérdezni, ki volt ez a nő.

Minek?

De hát átfutott az agyadon. Ha nem is rögtön, de később. Mikor egy pillanatra megjelent annak a toloszékes férfinak a fényképe. Szakállas, szemüveges.

Nem, akkor még erre nem gondoltam. Egy férfi – na és?

Lehetetlen megismerni, pláne ennyi év után. A nőt meg végképp.

Főleg ilyen réteg festék alatt.

Jó, ezt most be lehet fejezni. Ilyen arcot nem lehet sminkkel megcsinálni. Van a szépségnek egy különleges fajtája, ami nem egészen a természet ajándéka. Belülről sugárzik, az élet érleli, korral jön, ahogy mondani szokás. Ez az ostoba bemondónő félig nyitott szájjal, rajongva meresztette rá a szemét. És Ön végig boldog tudott lenni mellette?

Ki nem állhatom ezeket a női műsorokat.

Figyelted, hogy válaszolt! Összeszorította a száját, nehogy kitörjön belőle, ami a torkát fojtogatta. És folyamatosan forgatta az ujján a köves gyűrűt.

Igen, még ez a gyűrű is. Nagy sötét kővel. Mégiscsak összeáll a kép.

De később, amikor felidéztem, ahogy válaszolt erről az ő boldogságáról. A szerelemről, amely kockázattal kezdődik és... feszültséget... hogy is mondta?... gerjeszt, és egy egész életre megadja az irányt.

Nem pont így mondta.

Nem jegyzeteltem. De mintha tényleg úgy tűnt volna... van ilyen. Az egyik kép elő-
úszik a homályból, a másira csúszik, próbálok összeilleszteni. Név, fénykép, köves gyűrű...
Kezdenek összeállni a dolgok... az elképzelt vonalak mentén. Elképzelt, persze, nem több.

Fantáziálásnak hívják.

Fantáziálás, pontosan. Nem más. Ha úgy tetszik, valódi játék, kettesben játszható ön-
magaddal. Játék a verziókkal. Ül a nő egy karosszékben, egy ilyen antik, régimódi fotel-
ben, a kandallóban meg ég a tűz. Talán inkább külföldön?

Miért külföldön? Már nálunk is üldögelnek a kandalló mellett.

Igen. De aztán eszembe jutott, ahogy az a néember lezsidozta Gyalogot. A nevéből nem
következett, nekem meg se fordult a fejemben, de lehet, hogy ez a banya tudott valamit.
Simán belefér, hogy mindketten elmentek külföldre, és bejött nekik. Inkább ott, mint itt,
szokásos történet.

Beindult az alkotói folyamat.

Miért is ne? Még azt is mondta a nő, hogy a férfi maga se gondolta sokáig, hogy eny-
nyit érnek az ötletei. Milyen ötletekről beszél? A köves gyűrű... persze, nem a falban volt,
hagyjuk ezeket a meséket, könnyen meglehet, hogy az anyjáié volt, valami családi ékszer,
aztán odahozta, és bekamuzott valamit. Na, és így tovább. Valamit keresett, nem is tud-
ta megmondani, mit, a régi limlomokat nagy siettében felkapta, válogatás nélkül áthozta
a szüleitől – abban voltak ezek a papírok is.

Lehet, hogy mégiscsak fel kellene hívni a stúdiót? Őrzik a felvételeket. Biztos beszélt
a részletekről.

Nem akarok semmit megtudni. Minek?

Jobb fantáziálni. Ki tudja, mivel rukkol elő a valóság?

Bár pont hogy a képzelet az, ami isten tudja, hova képes kilyukadni. Ezt a játékot sem
egyedül játszod. Ahogy az egyik tollforgató mondja: eldöntöd, mit fogsz csinálni a hő-
söddel, elvileg mindent te magad találtál ki, aztán ő meg mégse akarja. És nem érdemes
erőltetni, nem lesz benne köszönet.

A régi sértettséged azért feléledt? A vetélytársad legyőzött.

Nevetséges. Gyerekes érzések. Még ha lenne kit irigyelnem.

Miért, talán nem irigykedtél? Nézted és azt gondoltad: nekem bezzeg nincs kandallóm.

Jól van, nem kell pofákat vágni, még nem vagy ennyire berúgva. Nincs okom panasz-
ra. Kocsi, lakás, nyaraló. Család. Mindenkit szeretek. És a disszertációmát mégiscsak meg-
védtem.

Valamikor ez karriernek számított. És a fizetésed?

A korábbival nem érdemes összehasonlítani, egyáltalán nem. De egyébként se kell sen-
kivel összehasonlítani magunkat. Annál is inkább, mert kívülről úgysem azt látod, amit
belülről éreznek. Kérdezz meg bárkit: ki fogja azt mondani a te korodban, hogy tökélete-
sen elégedett az életével? Kinek jött össze minden úgy, ahogyan akarta?

Hajaj! Rögtön nekiállnak siránkozni az elszalasztott lehetőségek miatt.

Pontosan. Vagyis nem. A verziók a fiataloknak valók. A játék elején még lehet számítgat-
ni, döntéseket hozni, választani. De amikor már minden lejátszott, na akkor valld be, mi
sikerült. Érthetően beszélek? A fejem teljesen tiszta. Lehet, hogy nem úgy fejezem ki ma-
gam, ahogy szoktam, de a gondolkozás még talán jobban is megy, mint egyébként. Mert
most végre megértettem: a játék maga a megvalósult realitás.

Vagy a meg nem valósult.

Milyen értelemben? A valóság nem tud nem megvalósulni. Ha visszagondolsz az éle-
tedre, akkor az azt jelenti, hogy megvalósult. Ostobaság veszteségekről meg győzelemről
beszélni? Megtörtént – ez az, amit megért az ember, vagyis megérez. Ez egyszerűen elké-
pesztő! Az imént még úgy tűnt, hogy meg se történt, örökre szertefoszlott, nem tudni, ho-
va, és egyszer csak előjön. Újra, egyre tisztábban, mintha először történe. Mintha soha
nem láttad volna ezt korábban. Mintha sose láttad volna ilyen élesen, nem érezted volna,
nem élted volna át. Csak most teljes valójában... ez a vihar, az óriási villámok... a patak-
zó esővel összeolvadt csókok... a fénylő meggyfák... a melle a vizes kezdedben. Akkor ez
nem ment... nem fogtam fel, nem éreztem. Csak most ért el a tudatomig... belülről jött.

Emlékek.

Nem, nem emlékek. Talán lehetséges valóban visszaemlékezni az akkori magunkra? Valamit visszahozni a múltból? Újra összerakni, ami eltűnt? Baromság! Ha újratemeted – képzelődsz. Istenem!... poros, koszos kisváros, macskaköves főutca... tessék. A patakban, a deszkapallón öblögetik a fehérneműt... Talán korábban láttam vagy éreztem ezt úgy, mint most?

A felforrósodott kerti zöldségek, a bojtorján és a csalán illatát.

És a lóherét, az apró kamillát az üres telken, ahol fociztunk.

Az egykori templom mögött.

A templomban volt egy kicsi petróleumbolt.

Mellette mindig ott legett egy kikötött tehén, amelyik mindig visszahőkölt a labdától.

A labda meg a lábai között állt meg, kénytelenek voltunk onnan előbányászni.

Még jó, ha nem a tehénlepénybe esett bele.

Istenem! Ezt lehetne még egyszer? Hogy megtalálhassam azokat a szavakat, amelyek-től tényleg feléled.

Lehet újrajátszani. Azt azonban nem szabad elfelejteni, hogy ilyenkor minden megváltozhat, beleértve a kiinduló szituációt, az elért eredményeket és maguknak a szereplőknek a személyiségét is. ■ ■ ■

Vértés Judit fordítása

■ **Haritonov, Mark Szergejevics** (1937) – orosz író, műfordító. A Moszkvai Állami Tanárképző után iskolában, újságnál, kiadóknál dolgozott. Fordított Hesse-t, Kafkát, Zweig-et. Számtalan próza- és esszékötet szerzője. Az első oroszországi Booker-díj tulajdonosa. Jelenleg Moszkvában él.

Vértés Judit – Az ELTE BTK-n végzett orosz–kínai irodalom és nyelv szakon. Jelenleg PhD-hallgató. Kutatott témája az orosz esszéesztika. Számos fordítása jelent meg különböző folyóiratokban, kiadóknál.

Interjú Jevgenyij Vodolazkinnal*

„Most az exhumálás helyébe a feltámasztás lép”

■ **Hogyan született meg a *Lauros*, és ki a célközönsége? Gondol-e egyáltalán a leendő olvasójára, elképzeli-e regényírás közben, vagy ez nem fontos?**

– Amikor belekezdtem a regénybe, olyan emberről szerettem volna írni, aki képes áldozatot hozni. Nem nagy áldozatot, melyhez elegendő az eksztázis egyetlen pillanata, hanem egy minden nap, minden órában hozott élet-áldozatot. Szerettem volna valamiféle ellenpontot felmutatni a mai társadalomban uralkodó sikerkultusznak. Az „erkölcsi” probléma meglelte ellenére legkevésbé a tanítói szándék vonzott: ez nem az irodalom dolga, és ilyen joggal nem is ruháztak fel. Míg a könyvet írtam, magam is tanultam, együtt alakítottuk egymást. Az irodalom feladata valamit megmutatni, az olvasó meg majd eldönti, hogy tetszik-e neki, amit megmutattak vagy sem, és egyáltalán, mihez fog vele kezdeni.

Számomra evidencia volt, hogy ha egy mai embert veszek, akkor a hősöm nem-hogy nem lesz meggyőző, de egyenesen hamis lesz. Ezért egy ősi formához fordultam, a szentek leírásához, melyet pont ilyen jellegű elbeszélésre találtak ki, csak éppen modern irodalmi eszközökkel éltem a hagiográfia írásakor. Hogy milyen sikerrel – ezt az olvasó feladata eldönteni. Ezt minden kokettálás nélkül mondom, mert még nem teljesen világos magam számára se, ki az én olvasóm, és pláne, hogy mit

* Eredetileg Jevgenyij Vodolazkin 2014-ben kiadott *Дом у озера* (*Ház és sziget*) című esszékiötetében jelent meg, és az íróval készített interjúk részleteiből, valamint a Ria Novosztiji olvasói kérdéseire adott válaszokból épül fel.

fog mondani. A „példaértékű olvasó” miatt, aki tulajdonképpen a szerző klónja, nem aggódtam, tőle az ember nem vár semmiféle hátszúrást. Engem az olyan emberek reakciója érdekel, akik teljesen más területről, más temperamentummal, más ízlésvilággal jöttek, hiszen a szöveg, finoman szólva is, sajátos, ami jelenthet pluszt és mínuszt is. Azok a visszajelzések, melyek eljutottak hozzám, örvendetesek. Nem abban az értelemben, hogy feltétlenül mindenkinek tetszeni akarok (ilyen nem létezik), hanem hogy úgy tűnik, nem kell előre senkiről se lemondani a lehetséges olvasókból kiindulva. Egy bevilágított színpadról beszélünk, ahonnan a közönség első három sorát látod csak, hozzájuk igazodsz, és a többi pedig üres térnek veszed, de amikor felkapcsolják a villanyt, hirtelen észreveszed, hogy tele van a nézőtér. Csak azt akarom ezzel mondani, hogy mindig az egész közönséghez kell szólni, és nem azzal számolni, hogy valahol ott fent üres helyek vannak.

■ **A regényét „nem történelminek” nevezte. Ez azt jelenti, hogy vannak benne történelmi pontatlanságok, feltételezések, szabadjára engedett gondolatok, és ezzel a műfaji önbesorolással tulajdonképpen élet akarja venni az esetleges kritikáknak e téren, vagy másról van itt szó?**

– A „nem történelmiség” története a következő. Kiadói hagyomány, hogy valamilyen „szlogent” helyez el a könyvborítón, rövid meghatározását a könyv sajátosságának. Megkértek, hogy találjak ki egy ilyen szóösszetételt. A (szerintem nagyon eltalált) borítóterven ez a bizonyos szlogen a cím alá került, és magam számára is váratlanul elkezdett alcímként működni. Bár semmiképpen sem az, mégis kísértetiesen hasonlít rá. Gyakran a bibliográfiai leírásban is feltüntetik, mint a cím részét, ami helytelen, hiszen a bibliográfiai szabályok szerint a címet nem a borítóról írjuk le, hanem a címdalról. Ami a lényegét illeti, szerettem volna megtartani a kellő távolságot a történelmi regénytől, mely általában más kérdések felvetésére szolgál. Ahonnan én nézem a dolgokat, onnan a történelmi hűség és pontosság másodlagos, de természetesen igyekeztem elkerülni a szarvashibákat. A történelmi regény a krimihez, a sci-fihez és az erotikus regényhez hasonlóan a zsánertudalomhoz tartozik. A fő mozgatórugó itt nem annyira a hős személyisége, mint inkább a szüzsé – a történelmi esemény, a bűntény, utazás a jövőbe, házasságtörés, stb. A *Lauros*-ban nem az önmagában vett történelem érdekelt, hanem a „lélek története”. A regény nem történelmiként való meghatározása jelzés az olvasónak. Javaslat, hogy ne keressen olyat, ami nincs benne.

■ **Milyen kérdésekre akart leginkább választ találni a *Lauros*-ban?**

– Inkább kérdéseket fogalmaztam meg, mintsem válaszoltam volna rájuk. Néha fontosabb helyes kérdéseket feltenni, mint válaszolni rájuk. A legjobb, ha az olvasó válaszol, mindenki a maga módján. Ez az a metaszövegi értelem, amelyről néha beszélek. Kérdés sok van. Például: mi is az idő? Mi a szerelem? Nem az, amelyik egyesek szerint három évig tart, hanem a nagybetűs Szerelem.

■ **A könyve olyan emberek körében is érdeklődést váltott ki, akik az Isten szó hallatán általában ásítozni kezdenek, vagy csak legyintenek. Ön szerint miért van ez így?**

– Mind a hívők, mind az ateisták nagyjából ugyanazokat a problémákat próbálják megoldani, és hasonló kérdésekre keresnek válaszokat. Az emberi élet lényegére, vagyis értelmére. Ha ezt nem agresszíven teszik, elkerülik a kölcsönös szemrehányást és hibáztatást, akkor kétségtelenül segítenek egymásnak. Mert az a tapasztalat, amely a másokban negatívnak tűnik, szintén tapasztalat, még hozzá fontos tapasztalat. Hősöm egy kételkedő, kereső ember. Ebből fakad a védtelensége, de ettől lesz vonzó is. Ahhoz, hogy elfogadja az olvasó a hőst, azonosulnia kell vele, de hogy lehet azonosulni egy élettelen eszménnyel? Az elterjedt véleménnyel szemben a szent nem egy életidegen ideát testesít meg. Ha szentekről szóló életrajzokat olvasunk, azt látjuk, hogy állandó harcban álltak saját magukkal.

■ A *Lauros* nem egyszerűen szépirodalmi mű, ennek a regénynek mintha lenne valami magasabb feladata. Ez olyan regény, amelyet egy eszmének, a világmegváltás eszméjének a megszállottja ír. Hiszen nem minden író fogna bele egy szent félkegyelműről, egy szentről szóló könyv megírásába.

– Meglepetésként ért a regény. Tudtam, milyen nehéz dolog egy szentről írni. Sose gondoltam volna, hogy íróként óorosz témához fogok nyúlni, már csak azért sem, mert ez a szakmám. Emberileg ez érthető: amikor valami újjal kezdesz el foglalkozni, igyekszel mindent úgy tenni, hogy a lehető legkisebb mértékben érintkezz azzal, amit annak előtte csináltál.

■ Furcsa, nekem pont az a természetes, hogy Eco például olyan regényt írt, mint *A rózsza neve*, hiszen ő egy laikusnál jobban ért ehhez a témához. A kérdés mégiscsak az, hogy bár írhatott volna krimi, Ön a lélek megmentéséről írt.

– A krimi iránti minden szeretetem ellenére úgy éreztem, hogy a középkori anyagnak van jobb felhasználási módja. Majdnem harminc évig foglalkoztam egy másik, középkori világgal; ez nem különbözik a maitól. Az általam kutatott világnak nagyon sok erénye van, melyeket, sajnos, ma nem látunk: az, amit az óorosz irodalomról tudunk, sokszor vásári, fals képzeteket szül. Ez a kultúra részemmé vált, és én – bármi furcsa – annak részévé, mert folyamatosan újratemelem akkor, amikor az már történelemmé vált. Ha az életem során elolvasott szövegek mennyiségét nézzük, akkor az derül ki, hogy több óorosz szöveget olvastam, mint kortársat. Egész egyszerűen azért, mert napi sok órában olvasok ilyen szövegeket. Fokozatosan született meg az érzés, egy mélyről jövő megértése annak, hogyan épülnek fel. Azt hiszem, ha áthelyeznének a XV. századba, egész jó óorosz író válna belőlem: tudom, hogy kellett akkor írni. De mivel senki sem vár engem a XV. században, úgy döntöttem, a XXI. századi irodalomba oltom a felgyűlt tapasztalatomat. Szerencsés voltam, hogy személyes tapasztalatom rímelt a kortárs irodalom mai állapotára. Számos óorosz fogást alkalmaztam, melyek pár évtizeddel ezelőtt még egzotikumnak számítottak volna, és elutasítás lett volna az osztályrészük. Most viszont jókor jöttek – a kortárs irodalom a posztmodernnek köszönhetően kész volt a befogadásukra. A mai irodalom teljesen más úton jutott el azokhoz a dolgokhoz, melyek egykor a középkori poétika alapjait képezték, de én azért a középkor felől közelítettem meg.

■ De a kérdés nem ez. Ön úgy beszél, mintha imitátor lenne.

– Nem, nem az vagyok, itt minden komoly. Csak meg tudom ismételni, amit előbb mondtam: elég tűrhető óorosz író lennék.

■ Álljunk meg egy szóra. Szorokin mondhatná magáról: „Egész jó óorosz író lennék.” De Ön nem erről beszél...

– A dolog a következőképpen áll: azon kívül, hogy ismerem az óorosz irodalmat, én valami olyat kaptam, amit tisztán elméleti úton, kutatással nem kaphat meg az ember. Számítalan szerző van, akik, miután megismerkednek az anyaggal, hozzáfognak a regényhez. Nem elég megismerkedni vele, benne kell élni. Míg a középkori Russzal foglalkoztam, magam is középkori emberré váltam. Természetesen előszeretettel használom a civilizációs vívmányokat, és úgy egészében véve tűrhetően tájékozodom a világ eseményeiben. De ha az ember hosszú éveken át szinte kizárólagosan valami olyannal foglalkozik, ami finoman szólva is egzotikusnak hat innen a mából nézve, akkor valamiféle különleges látásmódra tesz szert. Egyfajta szakmai deformáción esik át.

■ De mégis, a kézenfekvő stratégiákkal szemben Ön egy klasszikus orosz regénybe kezd. Miért?

– Ami az orosz írókat illeti, a kutatók gyakran beszélnek a „népek tanítója”, a „gondolatok urai” stratégiáról. Erre gondol? Több mindennek köszönhetően az orosz

hagyomány szerint írónak lenni hálás szerep. De pont erre a szerepre nem tartottam igényt. Tudja, én az alázat állapotában próbáltam írni. És a hősöm is alázas – senkit nem akar tanítani. Ő akkorát vétkezett Isten előtt, szerelme előtt, a világ előtt, hogy azt gondolja: meg kell mentenie legalább azt a keveset, ami neki mint embernek megadatott, és amit elveszített. És ennél a pontnál találkozunk össze a hősömmel: nincs jogom tanítani, se szellemi, se erkölcsi, és legkevésbé irodalmi értelemben, mert nem az irodalom dolga tanítani. Amikor leírom, mit gondol és mit tesz a hősöm, csak azt akarom mondani, hogy van egy ilyen viszonyulás a valósághoz.

■ **Beszéljünk a regény narrátoráról. Nekem meglehetősen sajtáságosnak tűnt.**

– Igen, az elbeszélőmnek két arca van – egy középkori és egy mai. És ebből kifolyólag két tudata. Arra törekedtem, hogy a történetek egyfelől a középkori Ruszban gyökerezzenek, másfelől a mai korban. És mindeközben ne látszódjék az összeillesztés. Ilyen „lebegő” szerzői pozíció ritka az irodalomban, de ebben az esetben pont erre volt szükség.

■ **A *Lauros*ban energiaként materializálódik a lelki erő. Összeköti a XV. és XXI. századi embert, ugyanakkor lerombolja az idő fogalmát, így van?**

– Igen, látjuk az embert az időbe vetve, és látunk egy embert az időn kívül. Időn és téren kívül. A *Lauros* kísérlet az idő és a tér felszámolására, helyesebben kísérlet arra, hogy bemutassa: mindent el lehet érni a lélek erőfeszítésével, ha úgy viszonyulunk a nekünk rendelt időhöz, mint az örökkévalóság részéhez. A középkori ember az örökkévalóságban élt. Hosszabb volt az élete, mert nyitott volt, nem volt idő, a mai felfogás szerint óra sem volt. Az időt a nap állása szerint határozták meg. És a térképzetük is más volt, mint ma. Eljutni Jeruzsálemig egy igazi hőstett volt, és nem idézőjelesen. De ugyanakkor azt is tudták az emberek, hogy nem feltétlenül szükséges mozogni a térben. Amit el akarnak érni a tengeren túl, az itt is elérhető. A középkorban az időt nem értékelték túl: mivel hiányzott a haladás eszméje, nem fűztek túl nagy reményeket az időhöz. Abból indultak ki, hogy az emberek nem lesznek jobbak, mivel a technikai fejlődés nem jár együtt a szellem és a gondolat megerősödésével. Bizonyos értelemben az ember személyes története fontosabbnak tűnt az emberiség történeténél: a népek nem tökéletesednek, az emberek tökéletesednek.

■ **Miért nyúlt vissza olyan régmúltba, évszázadokkal korábbra, mikor a hősét kereste? Vonzotta ez a történelmi kor, vagy a mai korban ilyen hősök már nincsenek?**

– A múltba fordulásom leginkább azzal függ össze, hogy akkor még létezett az a hagyomány, ami a „jó emberek” (V. O. Klucsevskij kifejezése) életének leírását jelentette, és ami mára valahogy elpárolgott. Ez korántsem jelenti azt, hogy ma nincsenek jó emberek, csak írni róluk egyre nehezebb. A pozitív hős egyébként is csak fejfájást okoz a modern íróknak. A középkori irodalom nem ismerte ezt a problémát, talán mert nem is volt egészen irodalom. Más szóval a „tökéletesen szép emberhez” illő történelmi-irodalmi közeget választottam. Természetesen vannak más utak is, van mai anyag, de ahhoz, hogy az ember megírjon egy második Miskin herceget, tudjuk, kinek kell lenni.

■ **Az Ön *Lauros*a – Tarkovszkij Andrej Rubljovjához hasonlóan – arra van kárhoztatva, hogy egy alternatív szerepmodellt képviseljen, mely sokkoló kontrasztban áll mindazzal, ami a mai világban elterjedt. Úgy tűnik, ez igazi jolly joker a művészek: szintetizálni egy ilyen figurát.**

– Ezeket az alakokat nem a szerző szintetizálja, hanem az adott társadalom állapota. Minden idő megalkotja a saját ürességeit, melyeket jó lenne megtölteni. Azokba a szerző beleönti a saját cementjét úgy, ahogyan a régészek tették Pompejiben a test helyén lévő ürességgel. Végeredményben egy alak képződik. És minél jobban

elüt például Laurosz alakja a mai kortól, annál egyértelműbb, hogy szükség van rá. Le lehet írni a korunkat, mindent, ami benne van, de arról is lehet írni – egy másik korba elmerülve –, ami nincs meg benne. Én így tettem.

■ Ön számára mi a legfontosabb a hőségben?

– Talán az, hogy ez az ember idegen lett maga számára, valaki más lett, és nem egyszer, hanem többször. A szent együgyűség rendkívüli nagy hőstett, mégpedig azért, mert a szent elvonul, megszabadul a világtól, hogy Istent szolgálhassa, áthúzza a világot, hogy Istennel maradhasson. A szent együgyű azonban nem csak a világot húzza keresztül, de saját egyéniségét is, elveszejtí azt, a legvégsőkéig elmegy az önfelszámolásban.

■ Vagyis tulajdonság nélküli emberré válik? De Laurosz nagyon is tulajdonságokkal rendelkező ember!

– Igen, a tulajdonságok megmaradnak, még akkor is, amikor a hang visszhanggá változik. A visszhangnak is vannak tulajdonságai, az is egyéni. Őrzi annak az embernek a hangját, aki már nincs. Laurosz története az önmagunkról való lemondás legmagasabb foka. Néhányan kifogásolták, hogy egyházi szempontból Laurosz nem teljesen meggyőző, mert nem Isten nevében cselekszik, hanem elhunyt társában. De én biztos vagyok benne, hogy itt nincs ellentmondás. Az Usztyina iránti szerelme nem más, mint Isten iránti szeretete, és érte kész lemondani önmagáról.

■ Az önlemondás igazhitűvé teszi az embert?

– Itt mindennek össze kell adódnia... Két irányból jön, felülről és alulról is. És áldás nélkül ez nem működik. Emlékezzünk csak a Kijevi Barlangkolostor Paterikonjára, amelyben többek között egy kegyetlen aszkézisről olvashatunk, mely szomorú eredményhez vezet.

■ Miért pont orvos a *Laurosz* főhőse? Van prototípusa a hőségnek?

– A főhős gyűjtőfogalom, úgyhogy a prototípusok számtalan óorosz szövegben vannak elszórva. Miért orvos? Talán mert az nagyon emberi. Orvos, pap, tanító – ki az, aki közelebb áll az emberhez? Az orvos szíve mindig le van meztelenítve, még ha ez nagyon nem könnyű. Én szerencsés vagyok, láthattam ilyen orvosokat, például a híres müncheni endokrinológust, Dietrich Heppet. Ha a fájdalom és a halál rutinná válik az orvos mellett, ha december 31-én a kórházi szobájában vedel, akkor az rossz orvos, tehát nem is orvos. Itt szinte nincsenek átmenetek. A jó orvos – megmentő, a rossz – bűnöző. Kevés olyan szakma van, mely ilyen élesen kirajzolja az ember jellemét, az irodalom pedig értékeli a karizmatikus jellemeket.

■ Ki lehet-e jelenteni, hogy a regény forrása legfőképpen óorosz?

– Legfőképpen, de nem kizárólagosan. Például a regényre hatott Antonyij Szurozsszkij metropolita prédikációja. A történet szerint egyszer elment gyónni hozzá egy fehérgárdista tiszt, aki harc közben véletlenül lelőtte a saját feleségét. És azt mondta: meggyóntam, elengedték a bűnömet, de egy kicsit se lett könnyebb – mit tegyek? És Antonyij atya azt felelte: Ön Istentől kért megbocsátást, akít nem ölt meg, miért nem fordul a megölt feleségéhez megbocsátásért? És egy idő elteltével visszajött ez az ember és azt mondta: megtettem, és most könnyebb a lelkem... Ez a történet – a hő párbeszéde a halott feleségével – a regény alapja.

■ Hogyan viszonyulnak egymáshoz a történelmi tények és a fikció? Történelmileg mennyire dokumentálhatóak Arsenyij-Usztyina-Ambrogio-Laurosz és mások élettörédei?

– A szó bevett értelmében szinte egyáltalán nincsenek történelmi tények, de bármilyen furcsa, fikció sincs benne túl sok. Hősöm több ember tulajdonságát egyesíti magába; leírásukat megtalálhatjuk az óorosz szövegekben. Ebben az értelemben be-

szélhetünk arról, hogy a hős valós figura, csak ez a valóság, úgymond, szeletelt: az életben nem egy ember hordozta ezeket a tulajdonságokat, hanem több.

■ **És ha nem titok, van önéletrajzi elem azokban a részekben, melyek a mai korra vonatkoznak?**

– A regényben feltűnik egy fiatal történész, egy határozatlan ember, egy német származású orosz nő iránti beteljesületlen szerelmével – nos, ez nem én vagyok. A feleségem, véletlen egybeesésként, szintén német származású orosz, de én – a hőssémmel ellentétben – kitartónak bizonyultam. Együtt tanultunk a doktorin, a házasságunk volt az első tudományos sikerem.

■ **Emlékszik arra a pillanatra, mikor először megfordult a fejében a korszakok egyben látásának, az óorosz kifejezések és egy mai bürokratikus nyelv egyidejű használatának ötlete?**

– Körülbelül fél évig gondolkoztam a regény stílusán... A „gondolkoztam” rossz szó, mert racionális elvet feltételez, egyfajta kisakkozott döntést, mintha azt mondanám: „Na jó, akkor így fogom csinálni.” Inkább egy fél éves várakozás volt, mely után többé-kevésbé úgy éreztem, megtaláltam a szükséges írásmódot. A regény egyik főhőse maga a stílusa. Fontos volt, hogy se a történelmi regényhez ne legyen köze, se a néprajzi stílusgyakorlathoz. Egy olyan szövegről álmodtam, melyet nem csak a szemével olvas az ember, hanem a lelkével is, mely megmutatja az orosz nyelv szépségét annak minden rétegében, legyen az időbeli, társadalmi vagy egyéb. Egy szövegről, mely végedményben az idő nemlétéről beszél.

■ **A regényben vannak XV. századi betoldások, melyek nehézséget okoznak a nem filológus olvasóknak. Ily módon „szelektálja” az olvasóit, vagy inkább „hangulatot teremt”?**

– Az óorosz betoldások nyelve némiképp átdolgozott. Igyekeztem a lehetőségekhez mérten olyan szavakat válogatni, melyek érthetőek a mai ember számára. Bizonyos értelemben az archaizmusoknak valóban atmoszférateremtő szerepük van. De ha itt megragadtam volna, akkor, attól tartok, fojtogató lett volna ez az atmoszféra. A regény egy közönséges stilizációvá silányult volna.

■ **Ön szerint mennyire produktív a Karamzin vagy akár I. Péter előtti nyelvezet használata a mai szépirodalomban?**

– Mint egy olyan ember, aki a régmúlttal foglalkozik, biztosíthatom Önt, hogy a nyelvnek e rétegei kiapadhatatlanok. A szentelepekhez hasonlóan ezek a rétegek óriási energiával bírnak, csak be kell lobbantani őket.

■ **Miben különbözik az, aki rekonstruálni akarja az elvesztett nyelvállapotot, az olyan elsőrangú imitátor-parodistától, mint amilyen például Szorokin?**

– Szorokin szintén rekonstruál egy elvesztett nyelvi állapotot, nem csak az archaikusat, miközben nála ez természetesen feltételes archaikusság. Goncsarov, Dosztojevskij, Platonov nyelvezetét is újjáteremti. Szorokin nagy mester, és mesterségbeli tudása célját tekintve nagymértékben destruktív. De ezt pozitív értelemben mondom: a destrukció bizonyos periódusokban úgy kell az irodalomnak, mint a levegő. Most, véleményem szerint, a destrukció korszakát felváltja a teremtés aktsa. A nyelv rekonstrukciójában ez úgy nyilvánul meg, hogy az exhumálás helyébe a feltámasztás lép.

■ **Mikor a *Lauros*zban az óorosz nyelvi réteghez hozzákeverte a mai agresszív szókinccset (elsősorban a keményebb szavakat), megfogalmazódott-e Önben a kérés, hogy érdemes-e ezt tenni?**

– Megfogalmazódott. Eleinte csak óorosz *hangszín*ben akartam dolgozni, melyet középkorászoként elsajátítottam az évek alatt. Aztán elhatároztam magam a *salto*

mortale-ra, és behoztam az óorosz *szókincset*. Ez egy veszélyes döntés volt, mert a giccsirodalom szakadékába taszíthatta volna a regényt. Ettől a sorstól a kemény szavak mentették meg, a szlenges elemek, a bikkfanyelv – mindaz, amit Ön, helyesen, agresszív lexikának nevez. Bizonyos értelemben ez egy új nyelv lett, melyet erre a regényre találtam ki. De erről most utólag töprengök mint filológus, mikor írtam, akkor csak az intuíciónra hagyatkoztam, bár éreztem, hogy borotva-élen táncolok. Ilyen esetekben az intuíció az egyetlen lehetséges út. Az elméletek semmit nem hoznak létre az irodalomban, csak arra képesek, hogy utólag valamit megmagyarázzanak. És azt se mindig.

■ **A *Lauros*ban alapvető a halál témája. A könyvben nagyon sokat olvashatunk a félelemlről, hogy elengedjük a másikat, hogy elhagyjuk, az önző vágyról, hogy senkit ne veszítsünk el és arról, hogy végül milyen nehéz is elveszíteni valakit. Miért ilyen meghatározó ez a téma?**

– A szerelem és az élet – adomány, tehát valami olyan, amitől megfoszthatnak. Mikor szeretsz, félsz elválni, mikor élsz, félsz meghalni. De ez a félelem nem bénít meg, ez építő félelem, és segít abban, hogy jobban értékeljük azt, ami van. Én azt mondanám, hogy a halálfélelem az egyik legéletigenlőbb érzés.

■ **A történet egy pontja nem egészen világos számomra. Miért izgatja Ambrogiót annyira az 1492-es világvége, ha egyszer öt évszázadra előre látja a jövőt?**

– A nyugati emberekre úgy általában jellemző a kétely, és ez, véleményem szerint, sok bajtól megóvja őket. Lehetséges, hogy Ambrogio félt, hogy elvész a látomásaiban, vagy helytelenül értelmezi azokat. Szigorúan véve: minél magasabb fokú az informáltság, annál gyengébb a meggyőződés.

■ **A regényben több más mellett felhasznál középkeri füves- és gyógykönyveket, rengeteg füvet vesz lajstromba, és írja le azok hatásait. A valós füveket, melyek erdeinkben nőnek, szintén ilyen jól meg tudja különböztetni?**

– Egyáltalán nem. Akiket érdekelnek a regényben olvasható receptek, azokat az óorosz szövegekhez kell irányítanom (többségében egyébként német eredetűek), melyeket én is követtem. Az én egyetlen hozzáfűznivalóm: önállóan ne kezdjenek hozzá a recept elkészítéséhez.

■ **Mi volt a legfurcsább és legszokatlanabb, ami a *Lauros* írása közben Önnel történt? Elvesztek esetleg szövegrészek, vagy épp fordítva, megjelentek olyan szavak, melyeket Ön nem is írt bele?**

– Nem, semmi sem tűnt el, és semmi sem jelent meg. Azokban a szférákban, ahol válaszokat próbáltam keresni a kérdésekre, ilyen tűzijátékok nem történnek. Ott az örökkévalóság honol.

Vértes Judit fordítása

Vodolazkin, Jevgenij Germanovics (1964) – orosz középkerász, író. A Kijevi Állami Egyetem elvégzése után az akkor Lihacsov akadémikus által vezetett Irodalomtudományi Intézetbe került (ismertebb nevén: Puskin Ház), a Középkeri Orosz Irodalom osztályra. Második regénye, a *Lauros* (magyarul: 2015), 2013-ban megkapta a rangos „Nagy Könyv” orosz díjat. Jelenleg Pétervárott él.

Vértes Judit – Az ELTE BTK-n végzett orosz–kínai irodalom és nyelv szakon. Jelenleg PhD-hallgató. Kutatott témája az orosz esszéesztika. Számos fordítása jelent meg különböző folyóiratokban, kiadóknál.

Az esernyőkről*

AZ esernyő mindennapjaink egyik legmitologikusabb kiegészítője, amely olyan tolakodóan gyakran szerepel színpadi kellékként zenés előadásokon, filmben, színházban, hogy az már súrolja a jó ízlés határait. Az esernyővel álló ember sziluettje mindenhol jelen van; néha egyenesen olybá tűnik, hogy sok filmben csak azért esik az eső, hogy a főhóst vagy a főhősnőt be lehessen mutatni esernyővel a kezében.

Az esernyő tudniillik gyors alakváltozáson képes átmenni férfiból női alakba váltva. Öszszecsukott állapotában egyenes, ha ki van nyitva – kupolaszerű. A mai modern világérzékelésre jellemző a nemek ilyen egymásba játszása, a megkülönböztető jegyek egymásra csúsztatása: a nő nadrágba bújjik, a férfi vállig növeszti a haját. Az esernyő sziluettjében ez a fajta hermafroditizmus tükröződik annak gyors biszexuális metamorfózisával. Az élesen kirajzolódó formák – lekerekített és egyenes – azok könnyed átváltozásaival párosulnak. Mindez összecseng a transzvesztita esztétikával, a mai kor barokkos szenvedélyével az éles kontrasztok iránt, melyek szokatlan módon csúsznak össze.

Az esernyő azonban nem csak nemi síkon, de tisztán geometrikusan is az ellentétek összekapcsolása. Az esernyő egy karó, amivel a földre szúrunk, de az esernyő sátor is, mely a föld fölé borul. A magasba tör és leesik. Támogatja az embert, és lebeg felette. A magasság és a mélység szemvillantás alatt helyet cserélnek benne. Az esernyő tető, mely alatt megbújhat az ember, és egyúttal bot az úton. Egyszerre menedék és a vándorlás eszköze. Az esernyő a kör és az egyenes, a bot és a kupola, a templom és az út, a pajzs és a kard feloldott ellentéte... Tengely és a kör kerülete, ütés és keringés – két ellentétes irányú mozgás ebben a kétpólusú világmodellben.

A régi időkben a bölcs a fa alatt ült, mely egyenes törzsével és terebélyes lombkoronájával a világfát testesítette meg, a föld égbe növe gondolatát. Az élet a gyökerekben kezdődik, az ember lába alatt, de megelőzi őt, hogy oltalmazó koronájával feléje magasodjék. Az esernyő a mai kor világfája, melyet kitéptek a földből, és gyenge kezek szorítják: az ember nem talál békére alatta, hanem maga hordozza maga felett, mint bolyongó földgyökeret.

Nem véletlen, hogy az esernyő a keleti észjárás és mindennapok szüleménye. Az ókori egyiptomiak találománya, a Rámájána és Mahábháratá ősi indiai eposzokban is említik... De az összecuszkodott esernyő hazája mégis Kína, ahol már kétezer évvel ezelőtt elkészítették olajozott papírból, selyemből, bambuszpálcikából (Európában, elsősorban Angliában csak a XVIII. század végén terjedt el tömegesen). Az esernyő a jin és a jang, a föld és az ég

* In: Mihail Epstein: *Из России/всё эссе*, Екатеринбург, 2005, 267–271.

megtetesítője. Az egymásba való átmenet azonban nem éles, hanem szegmensekre osztott, és leginkább a Változások Könyvéből ismert vonalak átrendeződésére emlékeztet, melyek szüntelen transzformációja adja ki a Ji Kinget – az égtől a földig, a férfi princípiumtól a nőiig és fordítva. Ezek az esernyőszerű gyűrődések-rétegződések jelentik a hexagramok lényegét, melyek révén a jin fokozatosan, lépcsőzetesen átmegegy a jangba. Az esernyő az arányos keleti világfelépítésnek élő modellje, mely világképben az ég kinyílik, majd összezáródik a virághoz hasonlatosan. Már maga az esernyő is egy különleges egzotikus virághoz hasonlít – ahogy az se véletlen, hogy a fordított hasonlat is megállja a helyét, hiszen a virágok rendjének egyik elnevezése az esernyővirágzatúak.

A kínaiak egyébként is szeretnek mindent, ami összehajtható és kinyitható. Talán mert ezekben a tárgyokban visszaköszön a távol-keleti tájak gyűrődéses felszíne, ellentétben az orosz sztyeppék síkjával és az európai hegyek kimagasló csúcaival. Csak a végtelen rizsföldek egymásra húzódó teraszainak felfelé futó lankái látszanak. Vagy talán a kicsibe zárt nagyság taoista eszménye, vagy az Út mint az összegöngyölítés és kiterítés képzete tükröződik az egymásra rétegződő tárgyak szeretetében. Esernyő, paraván, legyező, gyékényroló – mind a Távol-Keletről kerültek hozzánk. Mindezek a tárgyak a nagy kicsibe való átfordításának művészetét jelképezik, a fedőt – botba, a falat – oszlopba, a legyezőt – vonalzóba, a padlót – rolóba. Funkcióját tekintve a paraván összecukukható fal, az esernyő összecukukható tető, a roló felgöngyölíthető padló. Ide tartoznak a bambusznádból vagy gyékényből készült függönyök, napellenzők... Mindezek a nagy méretű tárgyak a hajtékoknak köszönhetően kicsivé zsugorodnak, beteljesítve Lao-ce testamentumát, mely szerint a hajlékony időtállóbb a keménynél, és a kicsi erősebb a nagynál. A dolog önmagában találja meg azt az ürességet, amelybe elbújhat, mint egy kolostorban, a külvilág számára csak egy szimbólumot, önmaga kérést tartogatva.

Az önmagunkban lévő kolostor, a saját Semmi sivatagába való elvonulás eszméje tipikusan keleti, és innen ered a jóga gyakorlata, a taoizmus, a buddhizmus és a zen is. Az összehajthatóság az örök tao, a dolgok önmagukba való elmélyedése. Minden dolog belsőjében felfedhető az üresség, ami valójában a tárgy essenciája. A kancsó nem egy agyagból készült tárgy, hanem az üresség, melyet agyagba öntöttek. A paraván, az esernyő és a legyező mind példaértékű modelljei az ezzel a fajta ürességgel való telítettségnek: a dolog önmaga bomlik ki a nemlétből, hogy aztán oda húzódjék vissza. Mikor összecukukodik, a tárgy a saját taojába vonul el, a minden dolgok őforrásához vezető útra lép, a nemléthez, és mikor kinyílik, akkor újra az őt törvényesen megillető helyet foglalja el a világban.

Az esernyő nagyon praktikus, és egyúttal szimbolikusan az enyészet birodalmába tartozó tárggyá vált, melyet a nyugati civilizáció a keletitől vett át. Az összehajtható tárgyak természete ingatag, hullámzó, gyűrődéses, nem állandó. A legyezőt vagy esernyőt tartó ember törekeny, gyámoltalan benyomást kelt. A tető lecserélésével az esernyő az ember örök esendőségét fejezi ki az éggel szemben. Éppen ezért válhatott vallástalan évszázadunk olyan kézenfekvő szimbólumává.

Az esernyő a hit gyengesége, annak az oltalomnak az ingatagsága, mely fentről adatott meg az embernek. Forgatjuk a kezünkben, összecukukjuk, kinyitjuk, a földbe bökjük, az égbe szúrjuk, keressük az utunkat. Az ember bánata és magánya, kinek égboltja egy apró satnya kézi kupolává zsugorodott össze – ez lenne az esernyő mai szimbolikája, és népszerűségének oka. Még a népét mindenkinél jobban összekovácsoló Mao Ce-tung is egy olyan szerzeteshez hasonlítja magát egyik versében, ki magányosan bolyong egy lyukas esernyőt tartva a kezében... Az esernyő a mi miniatűr templomunk, katedrálisunk, melyet mindenki magának épített fel, hogy elvégezhesse benne a szabadság és magány rítusát. A hontalan ember fedele, a vándorlás képe, kísérlet, hogy egy saját magunk által emelt kupolát vonjunk a fejünk felé. És a felépítése is olyan árkádós, mint a kupolák. Ezek a kupolák, amelyek ellepik a népes utcákat egy-egy eső napon, nem mások, mint a mai kor templomai.

Ismeretes, hogy a vízözön szünni nem akaró vad esőzéssel kezdődött; azóta az eső nem más, mint a lelassított vízözön metaforája, a cseppenként kimért isteni büntetés. És az esernyők a mi bárkáink, ahová elmenekülünk a fentről ránk zúduló örvénytől. Az esernyő felfordított vitorlás ladikra hasonlít; hiszen a tenger, amit át kell szelni, az égből ömlik ránk. Tudjuk, hogy Noé bárkája vagy a hajó a templom előképe, mely átsegít minket a ha-

lált hozó élettengeren. Az égi csatornákat átszelő esernyő egy törekeny ladik, mely olyan messze van a templom masszív kupolájától, mint a csónak az óceánjárótól. Ez az utolsó menedék a világ hontalanjainak. Ez korunk elárvult vallásosságának kifejeződése, amely vérszegényen, szánalmasan, de mégis kitartóan ellenszegül a teljes hitetlenségnek. A csupasz ember a csupasz ég alatt? – nem, mégiscsak egy esernyőt markol, mégis van egy kis fedél a feje fölött, mely elfér a kezében.

Figyelemre méltó az utóbbi évek divatja: az esernyők hegyesebbek és keskenyebbek lesznek, átlátszó süveg alá vonva az arcot és a vállat. A régebbi esernyők öblösek voltak, nagyobb ívet zártak be, mégiscsak felkínálták a kommunikáció lehetőségét, nagy teret hasítottak ki maguknak, hogy alatta két vagy akár három ember is elférjen. A mostani esernyők többet hagynak szabadon a szemnek, de beszűkítik a társalgás horizontját. Mindenki saját átlátszó magánvalóságába van begubózva.

(1978)

Vékony folyóiratok a vastag újságok világában*

AZ irodalom Oroszország gyermekbetegsége, édes bágyadtsága, könnyű hidedglelése és meleg paplan alatti lázálma. Ahogy meggyógyul, kipattan az ágyból, de ott, a gyűrött párna alatt marad a kedvenc könyve is. Már sohase fog úgy olvasni, belefeledkezve, szenvedélyesen, énekelve, mint azokban a tompa brezsnyevi időkben. Oroszországban már kirajzolódnak egy új, posztirodalmi kultúra körvonalai, melyet inkább mai korunk hallgatag valóságai foglalkoztatnak. Amikor az ember elfoglalt, sokat dolgozik, az önfeledt olvasásra, mely helyettesíti az élet minden örömét, nem marad már olyan nagyon sok idő.

Egy amerikai iskolában, ahol most a gyerekeim tanulnak, a tanárnő elgondolkozva megkérdezte tőlem: „Milyen hobbijai vannak a gyerekeinek?” Őszintén szólva, nem tudtam, mit válaszoljak. „Szeretnek például úszni?” – segített a tanárnő. Hallgattam. „Fotóznak? Finom ételeket főznek? Odavannak a számítógépes játékokért? Vagy kosárlabdáznak? Fo-

* In: Mihail Epstejn: *Из Америки/всё эссе*, Екатеринбург, 2005, 316–320.

ciznak? Esetleg érdeklik őket a dinoszauruszok? Bélyeget gyűjtenek? Görkorcsolyáznak?” Szomorúan hallgattam, mert beláttam, hogy amerikai mérce szerint némileg elmaradtak a gyermekeim. Végül megkérdezte a tanárnő, mit csinálnak a gyerekeim otthon, szabadidejükben. „Főleg olvasnak... Különböző könyveket” – válaszoltam bizonytalanul. És enél a pontnál felderült az arca. „Na látja – mondta –, milyen érdekes hobbijuk van.” És valamilyen bejegyzést tett a noteszébe.

Miért is olyan képtelen és jelzésértékű ez a beszélgetés? Tulajdonképpen ez két kultúra párbeszéde volt, mely kultúrák elbeszélnek egymás mellett. Az egyik a könyv köré szerveződik, a másikban az olvasás egy a sok szabadidős tevékenység közül a kosárlabda és a számítógépes játékok mellett. Oroszországban a „hobby” megnevezés nem az olvasásra mint olyanra vonatkozik, hanem annak egy specifikus válfajára: hobbi lehet a krimi, a történelmi regények, a Puskinról szóló könyvek... Ekképp cserél szerepet a rész és az egész különböző kultúrákban.

De mi vár ránk a posztgutenbergi érában, ami a legtöbb nyugati országban már beköszöntött? Itt most nem fogjuk megvitatni a nyomtatott szó viszonyát a televízióhoz és a kommunikáció más fajtáihoz, mi most csak magának a sajtóformáknak az egymáshoz fűződő változó viszonyánál időznénk el. És nem bocsátkozunk ködös próféciaiba a jövőt illetően, hanem vetünk egy pillantást oda, ahol – jól, rosszul, de – részben már testet öltött ez a jövő.

Először is, az ilyen változás előre látható: újságaink gyors ütemben hízásnak indulnak, folyóirataink azonban soványodnak. A Szovjetunióba látogató külföldit mindig meglepte az újságok satnya, tüdőbajos ábrázata (rendszerint 4–6 oldal) és a folyóiratok testes, már-már agyvérzéses kinézete (mint amilyen a *Novij mir* volt – vagy 300 nagy méretű oldal).

Nyugaton épp fordítva van: egy átlagos napilap körülbelül tíz szétválasztható füzetből áll („Politika”, „Gazdaság”, „Sport”, „Városi hírek”, „Életmód”, „Tudomány” stb.) – összességében vagy 100 oldal, annál lejjebb nem adják. Ami pedig a vasárnapi újságot illeti, ránézni is borzadály erre a súlyos köteg papírhalmazra; akkora információrengeteg lapul benne, hogy ész fel se éri. Emellett a nyugati folyóiratok szárazan feszesnek tűnnek: hatvan, na jó, legyen 120, ha nagyon szaklap, akkor 180 oldal.

És ez nem egyszerű méretkülönbség – ezek a társadalmi tudat különböző metszetei. A Szovjetunióban a történelem kiapadó pataként csörgedezett, és bőven elég volt a lapos kétoldalas kis újság, hogy betöltse azt a megengedett hírek folyama. A különbség két nap között akkora volt, mint a napilapok vastagsága.

Ami a havonta megjelenő folyóiratokat illeti, na, az egy teljesen más történet! A folyóiratok irodalmi, művészi és társadalompolitikai tekintetben értelmezték át a valóságot. A tények vékony belésére a képek és mítoszok vastag bundája nőtt rá. Hol máshol olvashattak az olvasók több hónapra elhúzott friss híreket a család-, háborús, termelési regényekből vagy a több kötetre való hősköltevényekből? A napok összemertek, megrövidültek a szűkre szabott újságainkban, hogy aztán meghosszabbodjanak folyóirat hónapjaink és éveink elnyújtott tartalmában.

Ezeket rendszerint kemény borítójú könyvek sorozata követte, mint egy konzervdoboz, mely arra hivatott, hogy soha el nem enyésző formában örökre megőrizze a művészi teljesítmény hatalmas szendergését. A puha borítókra – mint a másodrangúság fokmérőjére – megsértődtek, ezek a sikertelen írók osztályrészének számítottak. Érthetetlen volt, miért félnek Nyugaton az írók kemény borítójú könyvbe kerülni, és épp fordítva, mint nálunk, azon iparkodnak, hogy gyűrötten befészkelhessék magukat az olvasói zsebekbe. De hát iszonyat – összegyűrnek, megcsönkítanak.

Most, ahogy terebélyesedik a valóság és olvadnak a mítoszok, folyóirataink és újságaink is helyet cserélnek. A történelem új érzékelése felduzzad a tények miriádjától, és szétfeszíti az újságok kötéseit. Egy mai újság vastagsága felveszi a versenyt egy korábbi folyóirat-kötettel. A folyóiratok immár kivetik magukból a többkötetes regényeket, elbeszélő költeményeket, eposzokat, egyszóval a könyvkiadók jogos zsákmányát. Feltűnően megélnék, karcsúbbá válnak, miután megérezték a havi élet felgyorsult tempóját.

A folyóiratok nem csak külsőben változnak meg, de megváltozik a profiljuk is. Korábban úgy volt, hogy az olyan irodalmi folyóiratok, mint például a „Znamja” és a „Moszk-

va” tömegfolyóiratoknak számítottak, amelyeket a legszélesebb olvasóközönségnek szántak. Elviekben az olyan folyóiratok, mint a „Filozófia kérdései”, a „Pszichológia kérdései” *szakfolyóiratok* besorolást kaptak, és kis példányszámban jelentek meg. Teljesen az érdekeik szerint, hiszen az egyikben virágzott az irodalom, míg a másikban a skolasztika. Művészet keveseknek, filozófia mindenkinek – ez mindennél félelmetesebb volt. Az megengedhetetlen volt, hogy a művészet saját, kifinomult hangján szólaljon meg, letérve az ideológiai közérthetőség útjáról. És semmiképpen sem lehetett megengedni, hogy a filozófia és pszichológia élő, mindenki számára érthető nyelven beszéljen, kitérve a módszertani helyesség elől.

Feltételezhetjük, hogy most a művészeti folyóiratok specializálódni kezdenek, elkezdik keresni saját olvasóikat, és szamizdat példányszámban, 100–1000 példányban avatják be közönségüket a rafinált irodalmi és festői kísérletezgetések világába. És az is elképzelhető, hogy megjelennek a filozófiával, etikával, pszichológiával, szociológiával, vallással, ezotérikával foglalkozó újságok, melyek 10–100 ezer fős, ha nem milliós nagyságrendű olvasóközönséget fognak megcélozni, és a teoretikus gondolkodást beoltja a mindennapi élet és az élő nyelv gazdagsága. Másképp szólva, megjelennek a művészeti elitnek és a gondolkodó népnek szánt folyóiratok.

Hiszen ez is egy furcsa előítélete az ezt megelőző mitizáló, ideológiai kornak: mintha a művészi gondolkodás szemléletes lenne és tömeges, a tudományos pedig csak és kizárólag elvont és specifikus. A XX. század mindent megfordított, és most már a művészeti gondolkodás képességét tekintjük különlegesnek, nehezen érthetőnek, míg a tudományos-humán gondolkodás a művelt lakosság túlnyomó része számára kiindulási pont és norma.

És még egy utolsó jóslat: a könyvek kiugranak a kemény borítók alól, viszont visszabújnak mögéjük a marxizmus-leninizmus megalapítóinak és örököseinek jelenleg puha kötésű kiadásai, ha egyáltalán kiadják őket, amit persze minden demokrata és pluralista őszintén kíván.

Sajtónk jövőjét, tapogatózva, a következőképp képzelem el: az újságok elnehezednek, a folyóiratok könnyebbé, a könyvek puhábbá válnak, más kiadványok pedig megkeményednek. Egészében a kultúra kevésbé lesz feltételesen szóbeli, és inkább naivan érzékelhetővé, tapinthatóvá válik. És épp ezért többé nem kell szégyenkezni, ha tapogatózunk a megértés felé.

(1990 decembere)

Vértes Judit fordításai

Epstejn, Mihail Naumovics (1950) – orosz filozófus, kulturológus, irodalmár. Kutatási területe a poszt-modernizmus, a szovjet ideológia és filozófia elmélete, a projektív nyelvészet, a nyelv fejlődésének perspektívái. 30 könyv és több mint 700 cikk szerzője. Műveit 20 nyelvre fordították le. 1990-től Amerikában él, az Emory Egyetem professzora.

Vértes Judit – Az ELTE BTK-n végzett orosz–kínai irodalom és nyelv szakon. Jelenleg PhD-hallgató. Kutatott témája az orosz esszéisztika. Számos fordítása jelent meg különböző folyóiratokban, kiadóknál.

KÖNNYŰ MŰFAJ

Epstejn szerint az esszé

ÓLOMNEHEZÉKKEL

A tudományokban, így az irodalomtudományban is megfigyelhető definíciós kényszer, mely minduntalan arra ösztökéli a kutatókat, hogy jól körülhatárolóan és leírhatóan meghatározzák kutatásuk tárgyát, abból a feltevésből indul ki, hogy a műfajok ab ovo adottak, saját étellel bírnak, amely „a kritika mindenkori szükségleteitől éppúgy független, mint az író vagy a művész szeszélyétől”. Ferdinand Brunetière francia irodalomtörténész *Az irodalmi műfajok fejlődése* című tanulmányában evolúciós mintára írja le a műfajok keletkezését, kiválasztódását az ősi differenciáltságból, kiteljesedését, majd hanyatlását.

Ezzel az elmélettel – legalábbis részben – összecseng az epstejni elképzelés is, hiszen, amint látni fogjuk, Epstejn is úgy véli, hogy az esszé (ld. később) egyfajta ősi szinkretizmus szétbomlása révén létrejövő gondolati elem, illetve ennek az egykorvolt ősi szinkretizmusnak a felelevenítésére tett kísérlet. Epstejn fel fogásában azonban az esszét nemhogy nem fenyegeti a műfajokra jellemző törvényszerű hanyatlás, de egyenesen létmegújító funkcióval ruházza fel ezt az eddig marginálisnak tartott műfajt. Finom erőszakot téve az esszéizmust tápláló demokratikus szellemen, szinte ellentmondást nem tűrően egy erős felütéssel kezdi *A kötetlen műfaj törvényei* című tanulmányát, mikor kijelenti: „Az esszé a modern irodalom egyik legéletképesebb és legdinamikusabban fejlődő műfaja.” Ugyanakkor a címben szereplő három szó egyike sem annyira magától értetődő, mint az első olvasatra tűnik. Kérdéses egyrészt a *törvény* szó. Objektivitást

sugall egy olyan műfaj terén, melynek egyik elsődleges sajátossága épp a szubjektivitás és a nehezen definiálhatóság. Törvény alatt az objektív világ jelenségeinek lefolyásában érvényesülő szabályszerűséget szokás érteni, vagy egy olyan szabályt, melynek betartása kötelező érvényű a társadalom, a közösség minden individuuma számára. Nem eldöntött azonban a kérdés, miszerint rendelkezik-e az esszé ilyen jellegű eleve adott törvényszerűségekkel, hiszen ahogy látni fogjuk, az esszének poétikája ugyan van, de előre meghatározott módszere nincs, lévén azt a tárgya határozza meg. Szintúgy tudományos vita tárgya, van-e az esszének *műfaja*, vagy másképp fogalmazva, műfaj-e egyáltalán az esszé. És végül problematikus a *kötetlen* jelző is, amennyiben szembeállítjuk a törvények kérlelhetetlenségével. Végso soron Epstejn már ebben a rövid, látszólag semleges megnevezésben is elrejteti azt az ambivalenciát, ami az esszét élteti: a cím egyszerre denotatív és konnotatív, egyszerre értékel és állít.

Epstejn maga is úgy gondolja, hogy a műfaj meghatározatlansága éppen szubjektivitásának egyik következménye, de korántsem abban az értelemben, hogy minden műfaj, ami önkifejezésre irányul, törvényszerűen kicsúszik a szigorú definiálhatóság alól, csakhogy az esszé bizonyos mértékig a szubjektum feloldására törekszik. Montaigne-nél, véli Epstejn – és ezt a véleményét a későbbi esszéistákra is fenntartja –, a szélmélyiség önmagát határozza meg, és ekképpen „végérvényesen soha nem lesz meghatározható: szubjektumként minden egyes alkalommal túllép önmagán mint objektumon, és a következő pillanatban tárgyi-

asítja kitágult tartalmát”. Vagy ahogy a későbbiekben megfogalmazza, mintegy már maga is az esszéisztikus világlátás hatása alá kerülve: „Maga a szerző nem képes teljességgel feltárulkozni, mivel szerzői lényegénél fogva kimeríthetetlen, és ezért valamely lokális témát választ, hogy határait szétmosva fölmutassa a mögötte rejlő határtalant.” Nem képes teljességgel feltárulkozni, vagyis mindent elmondani magáról, hiszen nem képes magát lezárni sem, mert az esszébeli szerző mint alkotó és mint ember van jelen. Bahtyin szavaival élve: „Ahhoz, hogy élhessünk, lezáratlanoknak, önmagunk számára nyitottnak kell lennünk.”

Epstejn univerzálissá tágított esszéfelfogása azonban magában rejt a veszélyt, hogy hatására az irodalom minden területén az esszéesedés folyamatát fogjuk felfedezni, illetve olyan metaműfajra jellemző vonásokat tulajdonítunk az esszének, melyekkel eredendően nem rendelkezik. Epstejn hosszasan sorolja azon írókat, kiknek munkásságában felfedezni véli az esszéisztikus attitűdöt, vagyis azt a törekvést, hogy „analitikus módon megbontsa annak [a képi szerkezetnek] művészi egységét és egy magasabb rendű, szintézisreemtő teljesség integráns részévé tegye”. Olyan jelentős XX. századi művészek nevét említi, mint Thomas Mann, Hermann Hesse, Paul Valéry, Albert Camus, hogy csak párat emeljünk ki, de ugyanúgy említhetnénk olyan, a világirodalomban kevésbé ismert orosz szerzőket, mint Lev Ginzburg, Jurij Bondarev vagy Andrej Bitov. Tegyük hozzá, hogy a XX. századi történelmi megrázkódtatások is alátámasztják egy magasabb rendű szintézisigény létjogosultságát.

Ha elfogadjuk Epstejn meghatározását az esszéisztikus attitűd mibenlétéről, akkor valóban úgy tekinthetünk a fentebb megnevezett gondolkodókra, mint olyan írókra, akiknek munkásságában domináns elem volt az esszéizmus. Az esszéisztikus attitűd meghatározása azonban – elvontságánál fogva – akár egy általános művészi szemléletmódra is érvényes lehetne, hiszen ha eszköztárunkban el is térnek a felsorolt írók egymástól és a szigorúan vett esszéistáktól, nyilván minden művész egy „magasabb rendű szintézisigény” vágyával lép föl. Kicsit meglepőbb gondolatmenet, mikor Epstejn XIX. századi orosz írók és költők műveiben is az esszéesedés nyomait véli felfedezni. Így például Gogol *Nyevszkij prospekt* című novellájának cselekményes szüzséjét a művet keretbe foglaló filozofikus-mitologikus bevezetés-befejezés szépirodalmi illusztrációjának tekinti, míg az előbbi két részt – a feltételesen prologusnak és epilógusnak nevezhető szövegrészeket – egy-egy esszének. Puskin *Anyegin*-jének lírai kitérőként ismert strófáit is esszéista beboldásként értelmezi, figyelmen kívül hagyva, hogy egy versben megírt regényről van szó, és az önreflexió minden bizonnyal a regény, és nem az esszé műfajának tudható be. Puskin mind a mai napig meg-

haladhatatlannak bizonyuló újítása, hogy a zárt költői formába beoltotta a soknyelvűséget, a modern regényekre jellemző önkritikus (ironikus, élcelődő, parodisztikus) nyelvet.

Epstejn szemében az esszé – hasonlatosan a szerzőhöz – túllép saját határain, és egyértelműen több lesz, mint pusztán irodalmi műfaj. Értelmezésében az újkor atomizálódott, túlságosan specifikus rész tudományokra és diszciplínákra széteső kultúrájában az esszé az egyetlen olyan műfaj, mely megvalósítja ennek a részekre hullott kultúrának a közös nevezőre hozását. Az esszé, Epsteint idézve, a „létkutató, konstruktív faggatás, hogy milyen lehet egyáltalán a kultúra”. A kutató az esszében látja a kultúra újjászületésének zálogát. Az esszé egy sajátos világlátás, egy szintetizáló tudatforma lesz, amely szoros párhuzamot mutat a mitologikus létfelfogás teljességképzetével, egy nagyon lényeges kitétel: míg a mitológiai „alapfeladatként” meghatározott „egységbelátás” és az azt feltételező mitologikus tudat az ősi társadalom „tagolatlanságában gyökerezett, és személytelen, kozmikus vagy teista színezetű volt”, addig az esszé szintézisigényében az ősközösségekre jellemző elsődleges szinkretizmus „a humanizmus és a személyesség talaján elevenedik föl”. Így tehát a mítosz és az esszé intenciója ugyanaz: megpróbálják átjárhatóvá tenni a különböző kultúrköröket, és arra törekcsenek, hogy megtalálják a közös metszéspontokat, de ezt merőben másképp teszik, hiszen az esszé a létteljességet nem „az egyén kiiktatásával és elidegenítésével éri el”, ahogy azt avantgárd irányzatoknál látni lehetett, melyek egyfajta neomitologikus törekvést valósítottak meg, hanem az egyén „fokozatos önfeltárulkozása révén, ahogy elsajátítja a világ megismerésének összes módszerét mint tulajdon kiteljesedő létének lehetőségeit”. Utóbbi megfogalmazás azt is implikálja, hogy az esszéizmus mint módszer az írás tárgyát az írás módszerébe fordítja át, vagyis az esszéisztikusan megfogalmazott tárgy maga teremti meg az őt leíró diszciplínát. Így például Montaigne módszerét az illatokról szóló esszéjében Epstejn egy latin eredetű műszóval írja le, mégpedig az odorizmussal, míg a nevekről értékezte Montaigne már nominalista, a Sorsról szólva pedig fatalista lesz. Igaz, az odorizmus és Montaigne nominalistaként, illetve fatalistaként való beállítása nem egynemű jelenség. Míg az első esetben talán valóban beszélhetünk egy speciális módszertani megközelítésről, addig a másik két esetben csak Montaigne szerzői alakváltozásait vizsgálhatjuk.

A mitológéma analógiájára alkotott esszéma szó, amely egyben „az esszéírói gondolkodás alapegysége”, magába olvasztja a filozófiából ismert elvont fogalmakat azok érzékletes képi megjelenítettségével, valamint az író személyes tapasztalatát. Ha továbbvisszük ezt az epstejni gondolatot, akkor törvényszerűnek tűnik a megállapítás, hogy a filozófiai, illetve az esszéiszi-

kus szemlélet egymás ellen ható, mindazonáltal egymás nélkül elképzelhetetlen gondolkodási módusok. Némi leegyszerűsítéssel azt mondhatnánk, hogy a két gondolkodási paradigma legfőbb különbsége abban ragadható meg, hogy míg a filozófia az egyénitől halad az általánosig, addig az esszében ennek ellentétét figyelhetjük meg, vagyis az általánosból bontja ki a személyest. A tárgy egyszeri és megismételhetetlen volta érdekli, hiszen az esszé az egyéni szubjektivitást szegezi a mítosz kollektív szubjektivitásával szembe, miközben az egyedi és általános újraegyesítésére törekszik. Nem kevesebbet tűz ki célul, mint „az univerzális tudattípus” megteremtését, amely magába olvasztja „a különböző megismerési rendszerek elemeit”.

Az esszé a mítoszhoz hasonlóan totalitásra tör, de ez a totalitás nem a lehetséges alternatívák kirekesztését jelenti, hanem mindig pozitív előjelű, egyfajta humanista totalitarizmus, vagy Kerényi megfogalmazásával élve „humanista mitológia”, mely mindig az emberből, az egyediből indul ki.

Az esszé mindig a tárgyi világot veszi alapul, hogy attól elrugaskodva felmutassa a konkrétumokon túlmutató értelmet, de a filozófiától eltérően, mely egy olyan szinten absztrahálja a tárgyat, hogy maga a tárgyiség felszámolódik, az esszében a tárgy megmarad tárgyi szubsztanciájában. Partikuláris, idézőjelért kiáltó „metafizika” ez, pontosabban inkább egy metafizikai gesztus, mely semmiképpen nem törekszik egyetemességre.

Epstejn számára bármelyik fogalmat vagy tárgyat jelölő szó metafizikai kiindulóponttá válhat, mi több, még ennél is tovább megy, amennyiben egy igekötőt is képes a kulturális szimbólum státuszára emelni (ld. a *недо-* összetett igekötőről szóló esszét). Hogy erről meggyőződjünk, elég, ha csak felnyitjuk Epstejn két-kötetes esszégyűjteményének tartalomjegyzékét, ahol többek között olyan címekkel találkozhatunk, mint *Az edényekről*, *Az esernyőről*, *A szakállról és a bajuszról* vagy a már címében meghökkentő *A burzsujokról és a spárgáról*. Látszólag periférikus jelenségek szembeállításából – plázs és part, plakát és stand, foci és hoki – bontja ki a nyugati és az orosz kultúra közti különbséget. Mindez azért lehetséges, mert Epstejn szerint minden egyes szó szemantikai felhőjében megtalálható az a jelentés, amely központivá válhat az adott koncepció keretében. (Például metafizikai kiindulóponttá válhat a 'haj' mint a legkisebb tapintható, érzékelhető dolog, vagyis a vékonyságnak mint olyannak a tárgyasulása.) Mint arról már esett szó, az ilyen metafizikák természetesen nem törekedhetnek és nem is törekszenek egyetemességre, csak a kiinduló szó fogalmi mezejébe tartozó tárgyakat vonják be egy ily módon meglehetősen behatárolt világukba. Például a támasz metaforájaként vett asztal minden olyan tárggyal bővül(het), melyek valamilyen módon hasonló funkci-

ót töltenek be – szék, dívány, karosszék –, de ide sorolhatók mindazok a munkához és beszélgetéshez kötődő „kellékek”, melyeknek szintén az asztal jelent támasztékot: asztali lámpa, könyv, papír, pohár stb. Epstejn ezt hívja kompakt vagy kamara metafizikának, melyek sokszínűsége és sokfélesége feltárja a köztük lévő különbözőségeket anélkül, hogy ezt a különbséget egy nagy(obb), mindent átfogó metafizikává lényegítené, hiszen nem tartalmaznak a létre vonatkozó, de érzéken túli, általános érvényű állításokat.

Lássunk az eddig elmondottakra egy konkrét példát, méghozzá *Az esernyőről* című esszét. Rögtön szembeötlő (legalábbis az orosz nyelvben járatosak számára), hogy a szerző nem a köznapi beszédben elterjedtebb *зошник* szót használja, hanem a szótári, „hivatalosabb” *зошн* alakot, mely választással a hangsúlyosan hétköznapi tárgyat rögtön mintegy ki is emeli valamelyest a funkcionalitás világából. A címbeli intenció az első sorban nyilvánvalóvá is válik, mikor Epstejn kijelenti, hogy az esernyő a hétköznapi világunk egyik legmitikusabb tartozéka. Majd egy hirtelen, Freudot meghazudtoló ugrással az esernyőt a sexualitás témakörébe utalja, azt állítva, hogy a gyors transzformációnak köszönhetően (itt az esernyő nyitott és csukott állapotára gondol a szerző) a nemek egymásba fordíthatósága valósul meg. Így az esernyő a pillanatok alatt végbenő metamorfózisa révén uniszex, avagy – Epstejn kifejezésével élve – hermafrodita világunk egyik emblemikus kifejeződése lesz. A továbbiakban a szerző tágabb kontextusba helyezi a zárt, botszerű és a nyitott, kupolát formázó esernyő szembeállításából faka-

dó asszociációkat. Ezen logika szerint az esernyő nem más, mint az ellentétek összeegyeztetése vagy másképpen együttes érvényesülése, hiszen egyszerre a földet átszúró karó, és védelmet jelentő sátor a föld felett. Ezt a megállapítást az ellentétpárok hosszú sora követi, ami jellemző stiláris eleme az esszének. A felsorolásokat, a szinonimák tobzódását nem a szószaporítás mámorja szüli, és éppen ezért nem kelti a redundancia érzetét, ellenkezőleg, ezek a tárgy mélyebb megismerésének eszközeivé válnak. Koncentrikus köröket írva szinte minden oldalról „letapogatják” a tárgyat. Másik fontos stiláris eleme az epstejni szövegnek a rövid, sokszor ige nélküli mondatok gyakorisága, ami fokozza az esszére jellemző töredékesség benyomását. Innen az azonosító típusú mondatok iránti esszéista vonzalom, ami viszont az aforizmaszerű megfogalmazás nyelvi megnyilvánulása lesz.

Epstejn szerint „az esszéíró egy pillanatra sem időzhet el valamelyik műfajnál”. Félő ugyanis, hogy egy másik műfaj törvényszerűségei kerítik hatalmukba az esszé szerzőjét, aki ugyanígy egy gondolatnál sem időzhet el hosszasan. Ennek megfelelően Epstejn esszéstílusára is leginkább a rövid, aforisztikus mondatok jellemzőek, melyeken mondatról mondatra szökdel a gondolat, lélegzetvételnyi időt sem hagyva az olvasónak, hogy eltűnődjék.

Miután a negyedik bekezdésben a címadó tárgy a „világ fája” metaforáig magasztosul, nem marad más, mint visszatérni a kiindulópontához, az esernyőhöz, hogy egy pár soros kultúrtörténeti áttekintés után egy újabb sommás megállapításra jusson Epstejn.

Jellemzője az esszéisztikus gondolkodásnak a távoli kultúrák felé fordulás, ami jelen esetben azért is indokolt, mert az esernyő, ami eleinte inkább napernyő volt, Kínában (más források szerint Egyiptomban, Babilonban) kezdte meg világhódító útját. Ez a kultúrtörténeti tény már önmagában elégséges alap ahhoz, hogy újabb elrugaskodási felületet biztosítson. Így válhat az esernyő a jin és a jang megtestesülésévé, ami végső soron az *ellentétek összeolvadása* toposz egyik invariánsa, miközben a keleti filozófia megidézésével kozmológiai, ontológiai jelentéstöbblettel gazdagodik az értelmezés. Ennél a pontnál érzékelhető egy kis erőszaktevé, hiszen a továbbiakban az esernyőnek tulajdonított sajátosságok sokkal inkább a legyezőre illenek, de ezt az apró hangsúlyeltolódást talán maga Epstejn is érzi, mert a következő, hatodik bekezdésben már kiszélesíti a halmazt, amely immár tartalmazza a legyezőt, a spanyolfalat és a gyékényt. A legkisebb közös nevező a felsorolt tárgyak redős, összehajtható, összegöngyölíthető, különálló, de mégis egybetartozó lapokból felépülő szerkezete. A tárgyak e megkülönböztető jegyét Epstejn egyrészt a keleti táj gyűrt terephullámaival köti össze, másrészt a kicsibe zárt nagyság taoista eszméjére vezeti vissza.

És ez a meglátás tovább is lendíti az esszét a következő bekezdésig, amelyet a semmi, az üresség taoista filozófiája tölt ki. Epstejn újra szemügyre veszi az esernyőt és vele együtt az ég szeszélyeinek kiszolgáltatott, védtelen, törékeny embert, aki az esernyő kupolája alatt keres védelmet az ellenséges világgal szemben; úgy húzódik alá, ahogy istenfélő ember keres oltalmat és feloldozást a templom vigyázó falai közt. „Épp ezért [az esernyő] vallástalan világunk alkalmas szimbólumává válhatott” – zárja le Epstejn ezt a gondolati egységet. Meglepő módon meglehetősen későn, az utolsó előtti fejezetben tér ki az esernyővel a legszorosabb asszociációs viszonyban lévő természeti jelenségre, nevezetesen az esőre. Ez – a korábbi gondolatmenet tükrében evidens módon – az embert elsőprő özönvíz legkisebb érzékelhető entitásává válik. A rész, amiben tükröződik az egész. Ebben a gondolatrendszerben az esernyő az oltalmat nyújtó, sőt a túlélést szolgáló bárka kicsinyített megjelenési formája lesz, és mivel Noé bárkája egyúttal minden templom előképe, így lesz az esernyőből is templom-metafora. A kör bezárult, a gondolatok összetalálkoznak. Az utolsó bekezdésben nem marad más, mint a megváltozott esernyőformák és anyagok (áttetszőség) tükrében kitekintést adni a mai kor elidegenedett valóságára, ahol az esernyő már csak szigorúan egy embert tud védőszárnya (ernyője) alá vonni.

Mindezek a használati, praktikus célokat szolgáló tárgyak, ismétli Epstejn, Lao-ce-nak, a taoizmus atyjának szellemi krédóját hivatottak megtestesíteni, mely szabad értelmezésben úgy szól, hogy minden, ami hajlékony, rugalmas – szilárdabb a keménynél, és a kicsi erősebb a nagynál. Epstejn szemében a fentebb felsorolt tárgyaknak tulajdonított rugalmasság, hajlékonyság egyben filozófiájának sarkalatos pontja, konceptuális fogalma is. *Az esszéisztika mint zéró diszciplína* című tanulmányban külön foglalkozik a rugalmasság meghatározásával. A kutató szerint a hajlékonyság a gondolatnak azon különleges képessége, hogy úgy rugaskodjon el a kiindulóponttól, hogy kitereljesedvén se torzuljon az eredeti forma. Az esszéket jellemző gondolatletittség tehát nem más, mint intellektuális hajlékonyság, és Epstejn maga is ezen gondolati ruganyosság szellemében, egyre nagyobb köröket megtéve járja körül témáit, legyen az esernyő vagy maga az esszé. ■ ■ ■

Vértes Judit – Az ELTE BTK-n végzett orosz–kínai irodalom és nyelv szakon. Jelenleg PhD-hallgató. Kutatott témája az orosz esszéisztika. Számos fordítása jelent meg különböző folyóiratokban, kiadókánál.

REALISTA HAGYOMÁNY a kortárs orosz prózában JURIJ POLJAKOV

A kortárs orosz irodalom egyik legmeghatározóbb alakjának számító Jurij Poljakov életművéről 2015-ben *A realizmus próbája* (*Iszpitanyije realizmom*) címmel jelent meg tanulmánykötet. A kiadvány első része az író 60. születésnapjára rendezett tudományos konferencia anyagát tartalmazza, átfogó képet adva Poljakov irodalomkritikai recepciójáról, míg a második szakaszban a szerző bibliográfiáját, valamint a vonatkozó szakirodalom jegyzékét találjuk. A *Tradíció és újítás* (*Tradicija i novatorsztvo*) alcímet viselő tanulmánykötet hasznos útmutató mindazok számára, akik már ismerik Jurij Poljakov regényeit, ahogyan azoknak is, akik tájékozódni kívánnak a mai orosz irodalmi életben és az új-realizmus korántsem egységes irányzatában.

Amikor a nyolcvanas évek végén sorra jelentek meg Jurij Poljakov regényei, érezhető volt, hogy az orosz irodalomba új, eredeti hangú szerző érkezett, akinek legfőbb karakterjegye az ironikusság – írja N. N. Szkatov. Poljakov esetében azonban nem az elégikus – Alekszandr Blok által is emlegetett –, keserű iróniáról van szó, hanem sokkal inkább az egyéni és társadalmi helyzeteken a nehéz időkben is nevetni tudó iróniáról. Ebben az írói módszerben nem a kisember esetlenségének kigúnyolása mutatkozik meg, hanem az iránta való feltétel nélküli szeretet és együttérzés. A tanulmány szerzője szerint, ha a mai orosz irodalomban beszélhetünk orosz nemzeti íróról, az inkább Poljakov

lehet: ő az, aki ért a nép nyelvén, tisztában van az emberek megpróbáltatásaival, és eszébe sem jut szemükre vetni a múltban elkövetett hibáikat. A kortárs orosz írók közül Poljakov prózájában jut legnagyobb szerep a szociális érzékenységnek, a szerző éles rálátással bír a valós társadalmi problémákra. Egyedi világszemléletében és filozófiájában kiemelt hangsúlyt kap az emberközpontúság, a környező világ művészi újraértelmezése, a kultúra jelenléte, és benne az egyén teremtőképessége. Poljakov azért tudja fenntartani az olvasók figyelmét, mert írásaiban képes a társadalom valamennyi rétegét megszólítani. A. V. Scsipkov szerint az ember pszichikuma iránti éleslátása teszi a Poljakov-műveket a korszak enciklopédiájává.

Poljakov annak a generációnak a múltbéli és jelenkori problémáiról ír, amely a nyolcvanas évektől az ezredfordulóig minden társadalmi törést elszenvedett. Olyan általános és örök érvényű kérdésekkel foglalkozik, mint a *sors*, az *igazság*, a *szerelem* és a *lelkiismeret*. Életművében központi helyen szerepelnek az évszázad legégetőbb kérdései: Mi a szovjet civilizáció? Miért esett szét a Szovjetunió? A szovjet birodalom a nemzet hanyatlását vagy újjászületését jelentette? És vajon visszanyerte-e Oroszország a megérdemelt státuszát? Művei olyan egykori tabutémákat érintenek, mint a Komszomol, a katonaság, az iskola-rendszer, a pártélet. Ezek a témák az orosz társadalmi tudatban még mindig eleven – sokszor akár tra-

umatikus – emlékeket ébresztenek, a külföldi olvasó számára azonban sokkal inkább csak kortörténeti relikviákként vannak jelen.

Poljakov regényei – írja L. Sz. Zahidova – őszinteségük miatt olyan irodalmi és társadalmi jelentőséggel bírnak, mint a maguk korában Puskin vagy Turgenyev művei. Poljakov a realista hagyományokhoz kapcsolódva nem idealizált Oroszország-képet rajzol, hanem megmutatja a kor társadalmának éles keresztmetszetét, az önmagával és a környezetével állandóan konfrontálódó orosz ember sorsát. Zahidova emellett Csehovéhoz is hasonlítja Poljakov írásművészetét, mondván, a szerző pontos körképet ad a jelenkori orosz társadalmi típusokról, és egyszerre mutatja meg a kilátástalanág keserűségét és a jobb életbe vetett hit örök melankóliáját.

A magyar fordításban is olvasható *Szökni szeretnék* (*Zamiszlil ja pobeg*) című regényben Poljakov eredeti nyelvet megszólaltatva, a történelemkönyveknél is hitesebb valóság-referencialitással mutatja be a rendszerváltás társadalmi dichotómiáját, és benne a múltjával és jelenével küzdő kisember sorsát. A rendszerváltás utáni időszak társadalmilag és politikailag is megosztotta az orosz társadalmat, sokan azonosulni tudtak az új értékrenddel és hatalommal, sikerült kihasználniuk minden lehetőséget boldogulásuk érdekében, míg mások – ahogyan a regény főhőse is – képtelenek voltak megválni a berögzült szovjet életformától, nem találták helyüket az „új Oroszországban”, társadalmi szempontból veszteség, magánéleti szempontból balekké váltak. A család- vagy életrajzi regényként is aposztrófálható *Szökni szeretnék* két idősíkkal dolgozik: a jelenből induló elbeszélő folyamatos visszatérése-

ket tesz a múltba, rendkívül pontosan, saját élményein átszűrve láttatja a peresztrojktától induló, a rendszerváltáson át a jelenkorig tartó orosz társadalmi és politikai eseményeket. A regény lényegében annak krónikája, ahogyan a pártapparátusban, majd a nyugati típusú kapitalizmusban is csalódó orosz kisember kiábrándultságát az ateizmustól a pravoszláviához való visszatéréssel próbálja kompenzálni.

Poljakov *Bukottak égboltja* (*Nyebo padsih*) című regénye szintén a posztszovjet Oroszország láttelepe: szerelmi történet és detektívregény politikai szatírával ötvözve – fogalmaz Jelena Bubnova. Poljakov pontosan felidézi a rendszerváltás utáni évek reáliáit, a romlott politikai hatalmat, a kizsákmányolást, és azt, hogy gyakorlatilag minden a pénzszerzés eszközévé válhatott, ahogyan az orosz kisember előtt ragyogó lehetőségek kínálkoztak arra, hogy a kommunizmus „senkijéből” a kapitalizmus „valakijévé” váljon. A regény hősei a rendszerváltás utáni időszak vesztesei – írja Bubnova –, de ez mégsem vált ki belőlük oroszellenességet vagy a hazájukkal szembeni csalódottságot. A kilencvenes évek végén játszódó cselekmény az elbeszélő – aki gyakran mintegy az író politikai szócsöveként is működik –, valamint egy rendszerváltás után meggazdagodott repülőgépgyár tulajdonos (a kor pszichológiai típusának tökéletes modellje) beszélgetésével kezdődik. A kilencvenes évek sötét valóságában a főhős, Sarmanov a fennmaradásért küzd, és nem riad vissza a konkurenciaharcotól vagy az állami költségvetést meglopó ügyletektől sem. Sarmanov természetesen a szerelemben keres kiutat, de orgiákba torkolló kalandjai csak tovább mélyítik lelki züllöttségét.

Bubnova elemzésének középpontjába a mű metafizikai horizontja kerül. Véleménye szerint Poljakov nem véletlenül adott apostoli nevet – Pavel, azaz Pál – a főhősének, a cím, *Bukottak égboltja*, pedig a cselekmény megfejtése lesz. Katyerina, a főhős szeretője elmondja: biztos abban, hogy haláluk után a bűnösök is az égbe kerülnek, csak ők épp a bukottak mennyországába, és nem a paradicsomba. Természetesen ez a sors vár rá és Sarmanovra is. A korszak emberének lehetetlen elérni az áhított helyet, és éppen ez, a paradicsom elvesztéséből fakadó melankólia hatja át az egész cselekményt.

A. J. Bolsakova tanulmányában rámutat arra, hogy Poljakov bizonyos művei (mint a *Bukottak égboltja* is) az orosz kisember tudatában kialakult *közönnyt* mint társadalmi jelenséget mutatják be. A *közönny* az elgápiasodott civilizáció ellenséges, különc hőseinek karikatúrája, melyet a szerző groteszk elemekkel egészít ki. Szemantikai szinten ezt leginkább az irodalmi nyelv normáitól eltérő nyelvhasználattal jeleníti meg, kifejezve a hősök vagy az elbeszélő gögjét a külvilág és a valódi lét problémái iránt. A művekben az adott korszak politikai, társadalmi vagy pszichológiai

jelenségei verbális és nonverbális kulturális jegyek és szimbólumok segítségével jutnak kifejezésre. Poljakov egyedi írói nyelvhasználata nem csupán szerzői módszer vagy egy bizonyos szereplőre jellemző karakterjegy, hanem kifejezi az író és az általa ábrázolt valóság közötti viszonyrendszert is. J. E. Prohorov kiemeli, hogy Poljakov kiszélesítette és számos neologizmussal bővítette az orosz irodalmi nyelvet, és rendkívül széles nyelvi regisztert használ szereplői közeli, realiztikus ábrázolásban.

Prohorov a Poljakov-regények elemzése során megfogalmazza azt az állítást, miszerint egy szöveg időtállósága és értéke abban rejlik, hogy milyen mértékben jelennek meg benne vendégszövegek, és általuk milyen helyet foglal el a kulturális tudatban. Véleménye szerint Poljakov szövegei realista szövegek, mert a szerző egy meghatározott kulturális tudatban mozog, és a textus különböző szintjein tudatosan operál az aktuális irodalmi, társadalmi jelenségekkel. Poljakov népszerűsége abban rejlik – írja L. F. Kuposzov –, hogy folytatja a klasszikus irodalmi tradíciót, de aktualizálja is egyúttal a jelenre: tökéletes tükörkép ad az orosz élet, és benne az orosz ember problémáiról. Poljakov elsősorban a groteszk realizmus hagyományaira épít, felidézve a karnevalizáció és a népi nevetéskultúra olyan klasszikus képviselőit, mint Gogol vagy Bulgakov. T. T. Cserkasina munkájában kiemeli, hogy Poljakov a társadalmi szatíra orosz mesteréhez, Szaltikov-Scsedrinhez – aki az *Egy város története* című regényében fest fergeteges humorú társadal-

mi körképet – kapcsolódva a legjelentősebb történelmi eseményeket kiragadva írja meg a mai orosz állam történetét, keserű humorral és mély együttérzéssel.

Az író merész kísérletet tesz arra, hogy a realista hagyományt a kortárs prózával hozza játékba, de mégsem abban a kiüresedett formában, ahogyan a tanulmány szerzője szerint a posztmodern tette. Poljakov teljes mértékben megváltoztatta az újrealizmus kánonját.

Újrealizmusról a kilencvenes évek végén kezdődő paradigmaváltástól beszélhetünk az orosz irodalomban: a posztmodern túlkonstruált, sematikus szövegeitől megcsömörlött íróknál és olvasóknál egyaránt igény támadt a hagyományos formákra. Az olvasók egyre jobban vágytak olyan irodalom után, amely a mindennapi élet problémáit dolgozza fel, mindezt valós hősökkel és valós történetmondással. Sorra jelentek meg olyan regények, melyek visszatértek a klasszikus történetmeséléshez, a jelen társadalmi helyzetet leíró, cselekményes elbeszélésekhez, a családragények szövevényes szüzséjéhez. 2001-ben Szergej Sargunov megírta *A gyász tagadása* című esszéjét, amely gyakorlatilag válasz volt Viktor Jerofejev 1989-es, *Halotti beszéd a szovjet irodalom felett* című hírhedt írására, amelyben Jerofejev a szovjet és a klasszikus realizmus felett is ítéletet mondott. A fiatal kritikus a posztmodern zsákutcába jutását látja, és a jövő életképes irodalmaként az újrealizmust nevezi meg.

Tény, hogy e törekvés, vagyis a realizmus megújítása nem valósulhatna meg a posztmodern poétikai tapasztalatai nélkül. Az új írónemzedék visszafordulni

látszik a klasszikus realista gyökerekhez, hogy az aktuális kontextusába helyezve megújítsa és aktualizálja azt. Újra előtérbe kerültek a mindennapi élet valós problémáival foglalkozó témák, a hitelesség, az önéletírás és a dokumentarizmus. Az ezredfordulót követő években láttak napvilágot olyan neves mai orosz szerzők művei, mint például Zahar Prilepin, Oleg Pavlov, Roman Szencsin vagy Alekszej Ivanov. Fontos azonban megjegyezni, hogy amikor újrealizmust emlegetünk, úgy ezalatt nem egységes irányzatot értünk. A domináns realista hagyományokra építkező szerzők között ott találjuk például Ljudmila Ulickaját is, aki bár nem tartozik az újrealisták közé, írásművészete mégis sok kapcsolatot mutat a klasszikus irodalmi formával, és elsősorban a rendkívüli elbeszélői tehetség, a történelmi keretbe ágyazott családtörténetek, valamint a hősök iránti együttérzése révén tett szert óriási népszerűségre.

Visszatérve Poljakovhoz, életművének tanulmányozásakor elengedhetetlen figyelembe vennünk azt a tényt, hogy a szerző a hetvenes években alig publikálhatott, és több írása csak a peresztrojka után jelenhetett meg. Poljakov sajátos világszemléletével és humorával érzékenyen próbált utat találni a kettős posztszovjet szférában. A kilencvenes években – írja cikkében D. N. Karalisz – a liberálisok bírálni kezdték Poljakovot azért a romantikus és nosztalgikus képért, amely a műveiben a szovjet éráról kirajzolódott, valamint azért, mert esszéiben és publicisztikájában egyre kevesebb toleranciával viseltetett a Jelcin-korszak szellemisége, hatalmi gépezete és társadalmi tendenciái iránt. Poljakov számára a visszatérést a '95-ben megjelent, elsőprő sikert aratott szatírája, a *Gödölye tejben* (*Kozljonok v moloke*) jelentette, melyben ítéletet mond a posztmodern fölött. Éles iróniával jeleníti meg azt az irodalomban, de tágabb értelemben az egész művészetben megmutatkozó értékválságot, amelynek révén előfordulhat, hogy egy irodalomhoz mit sem érő segédmunkásból „híres író” válhat, mindösszesen a média mítoszteremtésének köszönhetően. Poljakov regénye végső soron olyan valós tendenciákra figyelmeztet, mint a művészet elértéktelenedése és tömegcikké válása, konkrétan a látszatirodalom diadaláról beszél, melynek értéke csak és kizárólag anyagiakban mérettetik.

Poljakov ebben a művében sem a világ sötét vagy világos oldalát kívánja megmutatni – emeli ki tanulmányában A. P. Toropcev –, a cselekmény középpontjába nem jó vagy rossz hősöket akar állítani, akik felett ítéletet mondhat. Az írótt sokkal inkább érdeklí hőséi lelkiállaga és morális problémái.

Poljakov nemcsak szépíróként került az orosz irodalmi élet középpontjába; költő, dramaturg, publicista és 13 éve főszerkesztője a *Lityerturnaja Gazeta* irodalmi és kulturális hetilapnak. A tanulmány-

kötet egyik szerzője, A. V. Scsipkov erősen bírálja a XXI. századi, véleménye szerint elsekélyesedett és sablonossá vált orosz irodalomkritikát, amikor arról ír, hogy Poljakov ellenállt a nyomásnak, és szilárd elvek mentén építkező publicisztikája mentes maradt minden modorosságtól és kliséstől. Más kérdés, hogy amíg a kilencvenes években Poljakovot az akkori hatalommal való szembenállása miatt érték állandó kritikák, az utóbbi évtizedben inkább amiatt támadták – főként liberális oldalról –, hogy közéleti szereplőként, az orosz elnök kulturális tanácsadói testületének tagjaként túlságosan is közel került a jelenlegi politikai hatalomhoz.

Poljakov életművének szerves részét képezi az orosz színházi életben betöltött szerepe: kimagasló dramaturgiai munkássága mellett négy írásából színdarab is készült, melyek a gogoli szatíra hagyományaira épülnek. A darabokat a mai napig osztatlan sikerrel játszószák, többek között a moszkvai Gorkij Színházban. A *Párcsere* című komédiát Magyarországon is bemutatták: a darabot a kecskeméti Katona József Színház tűzte műsorára a 2014/2015-ös évadban.

G. A. Orehanova, aki a Gorkij Színház irodalmi vezetőjeként jelentős szerepet vállalt a Poljakov-művek színrevitelében, tanulmányában kiemeli, hogy a poljakovi szatíra – amely a népi nevetéskultúra bahtyini elméletéhez köthető – a színpadon nyer valódi értelmet, itt tud igazán kibontakozni az író tehetsége, szövegeinek könnyed, utánozhatatlan stílusa. Poljakov darabjaiban görbe tükröt állít a múltbeli és jelenkori Oroszország elé, és olyan valódi sorsokat ábrázol, amelyekben a Szovjetunió szétesése az egyén személyes tragédiájává válik. Ezeket az élethelyzeteket mégsem a tragédia, sokkal inkább a komédia eszközeivel ábrázolja, és miképpen prózájában, itt is az iróniát és a humort állítja szembe a mindennapi élet nehézségeivel.

Az eddigieket összegezve Jurij Poljakov teljes joggal nevezhető tehát az orosz irodalom élő klasszikusának, aki műveivel jelentős szerepet vállal az orosz nemzeti és kulturális tudat megerősítésében. Zahidova szavait idézve, pontosan az olyan tehetségű és jelentőségű kortárs írók, mint Poljakov, tartják életben az orosz irodalmat és az orosz irodalmi életet. ■ ■ ■

Teleki Anna (1992) – 2016 nyarán szerezte meg szlavisztika–orosz szakos mesterdiplomáját. Jelenleg a Debreceni Egyetem Szlavisztikai Intézetének doktorandusz hallgatója. Kutatási területe az orosz „újrealizmus”, Jurij Poljakov regényei.

A SZOVJET KISEMBER ÉS A POSZTMODERN ÍRÓ TUDATA

Jevgenyij Popov:
*A hazafi lelke, avagy
különféle közlemények
Fityfircshez*

A *hazafi lelke* az eltévelyedett és föld alatt „bolyongó”, másképp gondolkodó szovjet szerzők posztmodern himnusza – vonja le a végső következtetést Irina Szkoropanova a regényről írt tanulmányában.¹ Akár a szovjet élet enciklopédiájának is nevezhetnénk, mely – bár szerzője ebben talán még reménykedni sem mert – a birodalom végnapjait örökíti meg.

A regény egy Jevgenyij Anatoljevics nevű író 1982. október 25-től december 31-ig írott leveleiből áll. A feladó, miközben nagyszüleiről és dédnagyszüleiről fecseg egy bizonyos Fityfircsnek címzett közleményében, pontos kalkulációkat végez² arról, hogy milyen ütemben is kéne haladnia irományával. Feladatával tisztában van – íróként minden körülmények között írnia kell. Azon viszont egy pillanatig sem gondolkodik, hogy miről és hogyan is írjon. Konceptió és téma nélkül rója egymás után a sorokat, amikor váratlanul rátalál a téma – meghal Brezsnyev. Ezután az lebeg végső célként a szeme előtt, hogy emléket állítson a temetésnek. A regény első fele tehát egy szovjet kisember magántörténelmét, a második pedig a Szovjetunió, sőt az egész világ további sorsát befolyásoló történelmi eseményt beszél el. Jevgenyij Anatoljevics áradó szavai úgy róják a „tiszteletköröket” közel kétszáz oldalra, mielőtt a „lényegre” térnének, akár csak ő maga és barátja, D. A. Prigov kering Moszkvában a felravatalozott Brezsnyev körül.

A hazafi lelke (1982–1983) az első kiadása óta (1989) eltelt szűk huszonöt évben nem csak a Popov-életmű, de az egész orosz irodalom szempontjából mérvadó szöveggé vált, amely az orosz posztmodern megjelenésének szempontjából kétségkívül megkerülhetetlen. A kritikusok rendre utalnak arra, hogy ez a regény fordulópontot jelent Popov művészetében. Az író korábbi realista elbeszélései után ebben a regényben tér rá az orosz posztmodern útjára. A regény eseménytelenségét intertextuális játékkal dúsító, szószaporító, csapongó narráció tálcán kínálja a lehetőséget, hogy a posztmodern irodalomról szóló elméleti szövegek példájává váljon.

Jelen tanulmányban azt a kérdést járom körül, hogyan jelennek meg a regényben az orosz posztmodernnek az irányzat nyugati ágazatához nyilvánvalóan köztudott jegyei, illetve egy olyan sajátossága, amely később, a nyolcvanas évek végére kultúraspecifikus jelenséggé, a szoc-arttá női ki magát. Mindezt azzal a céllal vizsgálom, hogy bemutassam, Popov úgy alakítja ki *A hazafi lelke* című regényben új írásmódját kvázi itt és most, az olvasó szeme láttára, hogy közben narratívát is teremt ebből a folyamatból.

Szerző – elbeszélő – címzett

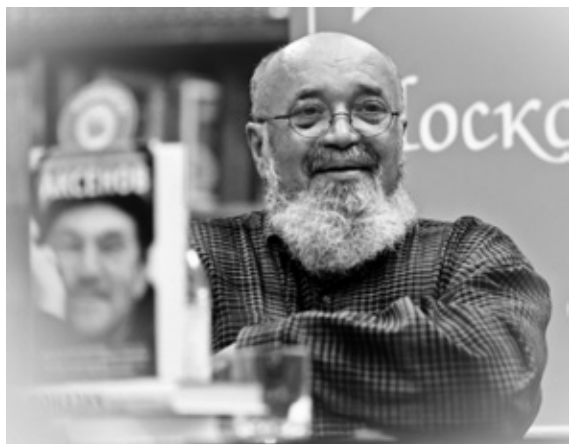
A regény teljes címe – *A hazafi lelke, avagy különféle közlemények Fityfiricshez – az orosz irodalom episztolikus műveinek sorába utalja a szöveget. S lévén, hogy a dátummal ellátott közlemények megfelelni látszanak a műfaj legfontosabb kívánalmainak – van címzettjük (Fityfirics) és feladójuk is (Jevgenyij Anatoljevics) –, a kritikusok nem is vonják kétségbe a cím által sugallt műfaji megjelölést.³ Még akkor sem, ha nem egészen világos, kit is takar a Jevgenyij Anatoljevics és Fityfirics név, akik között az egyoldalú levelezés zajlik. Izgalmas feladat kibogozni azt a rejtélyes kérdést, hogy valójában ki az információ-áramlás két résztvevője.*

A feladó kiléte egyértelműnek tűnik, hiszen apai, családi és vezetékneve is ismert (Jevgenyij Anatoljevics Popovként emlegeti magát). Csakhogy a hús-vér Jevgenyij Anatoljevics Popov élesen elhatárolódik tőle a szerzői előszóban: „Állítja, hogy Jevgenyij Anatoljevicsnek hívják. Ugyanígy hívnak engem is, de ez lényegtelen. Aki ismer engem, azok közül senki sem kétkedhet benne, hogy én nem ő vagyok.”⁴ Popov elbizonytalanítja a közlemények szerzőjének státuszát, és szembenézésre kényszerít azzal a kérdéssel, hogy ki is lehet voltaképpen. A közleményeket író Jevgenyij Anatoljevics elválasztható-e a szöveg alapján a regényt író Jevgenyij Anatoljevicsstől úgy, hogy ugyanazt a nevet viselik? Michel Foucault a szerző kilétét érintő kérdések számbavételét éppen a megnevezéssel kez-

di: „[...] a szerző neve a diskurzus létezmódjának jellemzésére is szolgál: az a diskurzus, amely egy szerző nevét viseli, amelyről elmondhatjuk, hogy »ez és ez írta«, »ez a valaki a szerzője«, nem csupán közönséges és közömbös, elszálló, elfogyasztható és elfelejtethető szavakból áll – olyan beszéd ez, amelyet egy adott kultúrában meghatározott befogadási mód, meghatározott státus illet meg. Levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy [...] a szerzői név bizonyos értelemben a szövegek határain mozog, elválasztja őket, letapogtatja széleiket, kifejezésre juttatja, vagy legalábbis jellemzi létezmódjukat.”⁵

A Popov név játékos „megkettőzésével” született író-elbeszélő képtelen tartani a témát, folyamatosan mellébeszél: parodisztikus-travesztikus, komolytalan figura. Azáltal, hogy a szerző ezt a – bohócszerű, önmagáról elnevezett – maszkot ölti fel, aláássza saját hitelességét, és decentralizálja szerzői helyzetét. A maszk identitása ugyanis nem az igazi Popovval áll szoros kapcsolatban, hanem az őt létrehozó nyelvi játékkal, ezért nem mint hús-vér ember, hanem mint Popov-szimulákrum lép működésbe: egy utánzat, amely jelentéktelen tartalmat öltöztet az eredeti formájába, s ezzel nevetségessé teszi annak szerzői státuszát. A Jevgenyij Anatoljevics Popov név nyilvánvalóan nem az empirikus valóság része, hanem egy üres nyelvi konstrukció. Arra, hogy e név mint jelölő mögött valójában nincs konkrét jelölt, a szerzői előszó reflektál: „Lényegtelen, ki is ez az ember. Lehet Pszihukov, Fityiszov, Garigozov, Kankórin, Senopin, Galibutajev, Revebcev, Kodzovej, Telejászolov, Popov,

vagy akárki. Lényegtelen.⁷⁶ A szerzői maszk ilyenén felöltésével Popov eltávolítja magától a szöveget, és saját gondolkodásának, illetve a regény értelmezésének totalitárius jellegét is kizárja. Így valósul meg Roland Barthesnak *A Szerző halálában* kifejtett elmélete, miszerint a kritika mindig a szerzővel egy időben inog meg: „A sokszintű írásban minden kibogozandó, de semmi sem megfejtendő; a struktúrát nyomon követhetjük, minden szálán és minden szintjén »felszedhetjük« (mint a harisnya lefutott szeméről mondják), de alapja nincsen; az írás terét bejárni kell, nem áthatolni rajta; az írás folytonosan felkínál valamilyen értelmet, de csak azért, hogy azután mindig elenyésszen: a jelentés szisztematikus kioltása felé halad.”⁷⁷ Az orosz irodalom moralizáló hagyományával torkig lévő⁸ Popov a szerző-elbeszélő és saját személye közé vert ékkel kizárja annak lehetőségét, hogy regénye bármiféle ideológiai vagy egyértelmű üzenetet hordozzon.

A szerző személyéhez hasonló dekódolási kérdéseket vet fel az üzenetek címzettjének, Fityfircsnek a kiléte, akiről még kevesebb információt hordoz a szöveg: „Hogy ki is ő, az rejtély; hogy hol lakik, mi a foglalkozása – úgyszintén; hogy hány éves – hát azt sem tudni. Sajnos a szerző feleslegesnek tartotta, hogy felfedje a címzett személyiségét, amitől is időnként az az érzés alakul ki, miszerint az író maga sem ismeri.”⁹ Az elbeszélő mégis hangsúlyozza a szerepét, mert míg a többi szereplőről azt állítja, hogy azok csak a szerző „pihent agyú képzelődéseinek és részleges hazudozásainak gyümölcse”, s nem számít, kik is ők valójában, addig Fityfircsről így nyilatkozik: „Aki számít, az a közlemények címzettje, Fityfircs.” A Holka László fordításában Fityfircs nevet viselő Ferfecskin hangzásáról Irina Szkoropanova megjegyzi,¹⁰ hogy Gogol hősének, Trjapicskinnak a nevére rímel. Trjapicskin, aki Hlesztakov levelezőpartnere a *Revizorban*, Fityfircshez hasonlóan sem jelenik meg a színen, csak szó esik róla. Fityfircs csak egy név marad a regényben, nem jelöl konkrét, tulajdon-

ságokkal felruházott személyt, és ezért nem tekinthetjük valódi leveleknek a neki címzett közleményeket. Sokkal inkább olyasféle feljegyzések ezek, mint amelyeket Dosztojevszkij odúlakó hőse is készít. Fityfircs pedig olyan általános figura, aki az elbeszélés játékos, az olvasóhoz ki-kiszólogató stílusának megteremtését szolgálja. A hozzá intézett megjegyzések pedig Jevgenyij Anatoljevicsnek a – saját írásművészetére vonatkozó, valójában szélesebb olvasóközönségének szóló – véleményét rejtik.

Önreflexió

A hazafi lelkében az írás folyamata explicit módon tematizálódik: a szöveg valójában magáról a szövegírás folyamatáról szól. Az elbeszélő úgy tesz, mintha cseppet sem küzdene az olvasók kegyeiért: „[...] és ha fintorogsz, Fityfircs, úgy én téged nem kötelelek az olvasásra, mert semmi szükségem olyan olvasóra, aki tudálékosan-titokzatosan fintorog, és pedig azért nincs szükségem ilyen befogadókra, mert azt írok, amit akarok, ahogy akarok, ahogy tudok, azért nincs.”¹¹ Ugyan kritizálja és látszólag ignorálja a befogadó olvasási stratégiáját, paradox módon mégsem tud megfélemlíteni róla. Folyton megszólítja az olvasót, és reflektál saját írásmódjára: hol magyarázkodásba kezd az üres szócséplés miatt, hol dühösen förmed Fityfircsre, akiről azt feltételezi, hogy ezt nehezen viseli, máskor meg arspoeticának is beillő vallomásokat tesz. Fontos momentum, hogy az elbeszélő nem egyszerűen csak kinyilatkoztat, hanem képzelt olvasójának, Fityfircsnek címzi ezeket az ars poeticus betéteket. Mintegy irányítani kívánja olvasóját, annak befogadói folyamatát. Fokozatosan lerombolja az olvasó korábbi elvárási horizontját, egyúttal pedig a magyarázatokkal lépésenként be is vezeti őt új művészetébe, melyet „paraliteratúrának” nevez. Ahhoz, hogy világos legyen, mit is ért ez alatt a kifejezés alatt, érdemes számba venni, hogy saját szövegének mely jellegzetességeire hívja fel befogadója figyelmét.

Jevgenyij Anatojevics írásmódjának egyik hangsúlyozott jellemzője a realizmussal való szembenállás. „Tényleg, mi a fenének művelek én ilyesmiket, amikor kézzelfogható eredményük csupa kellemetlenség, tasli meg dudor, és lenézés a realizmus képviselőinek részéről.”¹² A realista ábrázolásmód alapja a mimézis – a létező világ klasszikus értelemben vett imitációja. A materiális világ adekvát tükrözésével, a gondolatok kifejezésével szemben Popov elbeszélője a „hazafi lelkét” (tudatát és tudattalanját) beszéli ki. Ezt a spon-tán írás megvalósításával teszi. Jól példázza ezt az alábbi részlet: „Kialakításának dátuma 19796 (ami-lyen évszámot talált leírni a kezem, olyat hagyok meg,

hogy nagyobb legyen a múltó pillanatnak hitele.)¹³ Az itt megjelenő hiba olyan valós idejű írásmódot imitál, amely kizárólag a szándékától a papírra vetéséig tart. Nem előzi meg tervezés, és nem követi átdolgozás. A gondolatok kialakulása és kivitelezése az adott helyzetben történik meg. Ez pedig, a szerzői maszk felöltéséhez hasonlóan, megint csak azt lehetetleníti el, hogy végérvényesnek és végsőnek tűnő igazságokat hordozzanak az elbeszélő szavai. A szövegnek hangsúlyozottan nincsenek önmagán túlmutató céljai, szándékai, csak önmagáért íródik „[...] az én közleményeim, Fityfiricshez kimondottan békések, magánjellegűek, és nem rendelhetők alá politikai, ideológiai, vallási vagy más ehhez hasonló céloknak.”¹⁴ Ez szöges ellentétben áll azzal az orosz kultúra aranykora óta érvényes elgondolással, amely szerint egy művészeti alkotás akkor értékes igazán, ha abban feltárul egy eszme, vagy kifejezésre jut az abszolút igazság. Az abszolút és végső igazságok érvényességének megkérdőjelezése tagadhatatlanul az elbeszélő posztmodern gondolkodásmódjáról árulkodik. Ez azért is izgalmas, mert a regény keletkezésének idején Oroszországban még nem beszélnek posztmodern irodalomról. Néhány évnek el kell még telnie ahhoz, hogy a nevezett irányzat poétikai fogásai bekerüljenek az orosz irodalmi köztudatba. A *hazafi lelkének* fiktív írója önreflexióiban olyan posztmodern jelenségekre¹⁵ irányítja a figyelmet, amelyek felbukkannak a regényben, sokszor azonban nem mélyülnek el vagy bomlanak még ki igazán. Ilyen például a már említett, a mű és befogadó kapcsolatát érintő kérdés, amely a posztmodern irodalomtudományban jártas olvasóban rögtön a befogadó szerepét előtérbe helyező recepcióesztétikai elméleteket hívja elő. Vagy akár az a – regény több szintjén is megjelenő – szerzői szándék, amely igyekszik elhatárolódni az igazságok kinyilatkoztatásától, s amely nyilvánvalóan a nagy elbeszélésekkel szembeni bizalmatlanságból eredeztethető. Az itt tematizált posztmodern jelenségek, amelyeket néhány évvel később akár maga Popov (a *Nakanunye nakanunye*-ben vagy a *Prekrasznoszty zszizny*-ben)¹⁶, akár más „újhulámos” szerzők sokkal tudatosabban alkalmazzák, itt még egy kezdetibb, ösztönösebb és elméleti „rafinériákat” nélkülöző formában bukkannak fel a szövegben.¹⁷

Keveréknyelv

Szöke Katalin Popov stilizált beszédmódját a szkaz hagyományára és Zoscenkóra vezeti¹⁸ vissza. Jevgenyij Anatoljevicsnek, a szovjet tudattal felvértezett kisembernek a nyelvben keverednek a stilisztikai rétegek. Olyan keveréknyelven beszél, „amelyik a hatvanas-nyolcvanas évek szovjet sajtónyelvének propagan-

disztikus, áltudományos és álfilozófiai halandzsájából [...], valamint az élő, a beszélt nyelvet alkotó szlengből, zsargonból és káromkodásból van összegyúrva.”¹⁹ Akár egy bekezdésen belül ütközteti a hivatalos szovjet sajtóból átemelt elemek szegényes, a személyeségtől végletekig megfosztott beszédmódját a korábbi századok kacifántos, minden kis apróságot a részletekbe menően lefestő, körülíró stílusával. Kalafatics Zsuzsanna a következőképpen argumentálja a narrátor beszédmódjában rejlő kettősséget: „a szovjet ideológiához lojális grafomán maszkja mögül időnként kikandikál egy másik, művelt, okos ember arca.”²⁰ Ez a megállapítás azért nagyon izgalmas, mert megpendíti annak lehetőségét, hogy Jevgenyij Anatoljevicsre mint kettős személyiséggel bíró elbeszélőre tekintsünk. Olyan narrátorra, aki egyszerre bír egy szovjet kisember és egy posztmodern író tudatával.

Szoc-art

Ha kisebb-nagyobb kitérőkkel is, de csak sikerül az író-elbeszélőnek elvezetnie közleményeit az ígért végkifejletig. A regény a Brezsnyev temetéséről tett részletes, ám meglehetősen szokatlan tudósítással zárul. Lévé, hogy a kisember, törekedjék erre bármennyire is, képtelen közvetlen kapcsolatba lépni a történelemmel, Jevgenyij Anatoljevics, több millió honfitársához hasonlóan csak közvetetten, egy televízió segítségével lehet részese az eseménynek. Tudósítása a televíziós adásról abszurdításba hajlik, mikor a politikai esemény diasorába belekeverednek saját valóságának képkockái. „Dél előtt 11 órakor: az óra a Kreml Szpasszkij tornyán. Az óra mellett fekete madár szállt el. 11 óra 15 perc. A muzsikában felerősödött a hősi tematika. Fincsi ez a méz – mondta, szája szélét nyalogatva.”²¹ Jevgenyij Anatoljevics nem disztigvál, tudósításában nem jár több figyelem a Vörös téren zokogó politikusoknak, mint az éppen arra bókklászó fekete madaraknak. A tévében és a szobában zajló eseményeket egyaránt rögzítő montázstechnikának köszönhetően egymás mellé rendelődnek a történelem és a kisember merőben különböző síkjai. A gyász szólamába keveredő hétköznapi hangok kisszerűvé teszik az amögött húzódozó szocialista ideológiát, aminek leleplezése a szoc-art mint orosz művészeti irányzat jellemzője. A szoc-art olyan művészet, amely a szovjet korszak eszméivel, szimbólumaival, gondolkodási módjával dolgozik, és középpontjában mindig valami szovjet klisé áll. A *hazafi lelke* a mű felépítésének szempontjából ugyan nem egészen illik azoknak az ál-sematikus műveknek a sorába, melyek szinte szabályos, szocreál témával indulnak, és az említett irányzat mechanizmusát és nyelvezetét használva kritizálják a szovjet totali-

tárius rendszert, az elbeszélő szándéka mégis nagyban rokonítható a szoc-artosok elképzelésével. Jevgenyij Anatoljevics legfontosabb célja a gyászszertartás elmesélésével ugyanis láthatóan nem más, mint legitimálni mindazt, amiről eddig beszélt, s amit eddig megalakított: új írásmódját – a paraliteratúrát. Ehhez azonban először meg kell semmisítenie azokat a szocialista ideológiai kliséket, melyek béklyóként akadályozzák az orosz irodalmat a szabad „mozgásban”. Brezsnyevvel együtt el kell temetnie a szocialista realizmust is. Ezért úgy írja le a szovjetek nagy tragédiáját, hogy az

eltolódó hangsúlyok, illetve egymással összeütköző kulturális kódok²² a kommunista metanarratíva dekonstrukcióját eredményezik. Ezzel pedig megnyílik az út az előtt az írásmód előtt, mely negligálja a kanonikus és hivatalos beszédmódot. ■ ■ ■

Vass Annamária (1988) – irodalmár; kortárs orosz prózával foglalkozik. Főbb kutatási területe a posztmodern orosz irodalom.

JEGYZETEK

- 1 Irina Szkoropanova, *Russzkaja posztmodernisizsckaja lityeratura*, Nauka, Moszkva, 2001, 235.
- 2 A szocializmusból jól ismert ötéves tervek mintájára tervezi meg az eljövendő hónapok során teljesítendő kvótát: „Az Újévet köszöntjük a terv 1%-os túlteljesítésével! [...] hát akkor egyszerűen csak annyit kell tenni, hogy éjjelnappal lankadatlanul munkálkodva, a legcsekélyebb halogatás, elodázás nélkül össze kell róni napi kerek 2 oldalt, s akkor végeredményben a tervezett túlteljesítés túlteljesítését üdvözölhetjük, s az Új, 1983. esztendő Szilveszterének éjszakáján ünnepélyesen jóváhagyhatjuk majd az új tervet, és pedig napi 2 oldal teljesítését célozva meg, amitől az egész beruházás jóval korábban kerül tető alá, mint azt a terv és az ellenterv eredetileg megjelöli [...]”. Jevgenyij Popov, *A hazafi lelke*, ford. Holka László, Európa, 2000, 113.
- 3 Igaz, szinte egytől egyig megegyeznek abban, hogy kevert műfajról van szó. Sz. A. Bajkova, felsorakoztatva a szóba jöhető műfajokat, a levélregény, az útirajz, a politikai pamflet és pastiche elemeinek szintéziséről beszél. Sz. A. Bajkova, *Szvojeobrazije avtorszkoj povestvovatyelnoj sztratyezii v romanye Jev. Popova „Dusa patriota, ili Razlicsnije poszlanyija k Ferficskinu”*, Online: [http://cyberleninka.ru/article/n/svoeobrazije-avtorszkoj-povestvovatelnoj-strategii-v-romane-avg-popova-dusha-patriota-ili-razlichnye-poslaniya-k-ferficskinu.pdf](http://cyberleninka.ru/article/n/svoeobrazije-avtorszkoj-povestvovatelnoy-strategii-v-romane-avg-popova-dusha-patriota-ili-razlichnye-poslaniya-k-ferficskinu.pdf)
- 4 Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 5.
- 5 Michel Foucault, *Mi a szerző?* = Uő., *Nyelv a végtelenhez*, Debrecen, Latin Betűk, 143. (Kiemelés tőlem – V. A.)
- 6 Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 5.
- 7 Roland Barthes, *A szerző halála* = Uő., *A szöveg öröme*, ford. Babarczy Eszter, Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- 8 Popov *Nakanunye nakanunye* című 1992-ben írt remake-jében Turgenyev *A küszöbön* című regényének átírásával tesz kísérletet arra, hogy szakítson az orosz irodalom moralizáló hagyományával, és megfossa azt a ráakódott ideológiai jelentéstől.
- 9 Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 5.
- 10 Irina Szkoropanova, *Russzkaja posztmodernisizsckaja lityeratura*, Nauka, Moszkva, 2001, 228.
- 11 Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 45.
- 12 Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 114.
- 13 Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 160. (Kiemelés tőlem – V. A.)
- 14 Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 92.
- 15 Ezek miatt nevezi ő saját szövegét paraliteratúrának.
- 16 Popov későbbi, magyarul sajnós nem olvasható regényei.
- 17 Esterházy Péter szavai találoán jellemzik *A hazafi lelkének* prózapoétikáját: „naiv posztmodern”. Naiv posztmodern, ez mintha fogalmi ellentmondás volna. Ez az ellentmondás Popov. Éles ironia és természetes mesélőkedv, ez az ellentmondás Popov. Könyveinek igazi főhőse a nyelv. Csoda-e, ha itt sertepertélek?” – Írja Esterházy Péter a *Vadkára vadkát* című elbeszélés-gyűjtemény magyar kiadásának (Európa, 2013) fülszövegében.
- 18 Szőke Katalin, *Jevgenyij Popov, avagy a szovjet köznapi tudatalanja* = Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 249–260.
- 19 Goretyi József, *Töredékesség és teljességigény*, Új Palatinus, 2005, 269.
- 20 Kalafatics Zsuzsanna, *Puskin i Gogol – „vot isztyinno dvuglavij orjol” Posztmodernisizsckaja interpretacija gogolevszkoj tragicii v proze Je. Popova = Gogol i 20. vek*, szerk. Hetényi Zsuzsa, Dukkon Ágnes, Kalafatics Zsuzsa, *Dolce Filologia*, 2013, 127.
- 21 Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 216.
- 22 A szovjet ideológia olyan totalitárius jelrendszerrel dolgozik, melyben minden dolog egyetlen, ideológiailag meghatározott jelentéssel bír. Az elbeszélő ezt elutasítja, és utat nyit a jelenségek szabadabb, több lehetséges alternatívát felmutató értelmezése felé: „Ismét fekete madár szállt el a Vörös tér felett. Grandtotálban. Tisztázni, mit is jelent a néphit szerint. Csak nem a lélek lenne? Madár el – és kész! 13 óra 00 perc.” Popov, *A hazafi lelke*, i.m., 223.

Végfácska

*„faágszerű idegvégződés, az idegsejtnek az a része,
mely az ingerületet átadja a szomszédos idegsejtnek”*

A Märklin puska tusa mögött
dióról álmodik az agy:
szókövek süppednek a vízében el.
Csak csöndelek, mintha kopoltyús,
kétéltű volnék nagy vízhabok alatt.

Csitítnak a tekervények, hogy legyek én nett.
Jó reggelt, gyerekek, legyen a vizlát veletek:
az agypályák jó szándékkal vannak kikövezve.

De ki viszi át, a fogában tartva,
az ingerületet, a túlsó partra?
A végfácska: ez jut eszembe.
Kivágnám az ember fáját,
de őt meghagynám, le se
lomboznám.

Nézem a célszemélyt, a célzóvíz megvolt.
Ma a síró zakót vette fel. Lassú lett az arca.
Latin édességek a lázlapján: talán ez van
a féléber fejében, rendőrkék őrszemében,
s amit épp képzelsz, abban én meghagyom,
csak belefröcskölök, -trafálok, túlkölök,
széttócsázom, átlövöm, mint a vashatost,
vagy a szemszínű vénát;
én megvalósítom, átváltom képeit,
megváltom neki örökre azt a helyet,
ahol éppen áll, s mint talált tárgyat,
a lyukat tőlem megkapja, tolathat vissza,
akárhová, kerek, szép, kép-sírhelyén.
A végfácska alá fektetem.

Märklin

Magarágó Hary Hole-nek

Kockacukrot forgat a szájában, mert öreg.
Vagy koronát? Fogacskát? Arcdarabkát?
A koronát mért nem becézem? – PTS-es
veterán, én, jövőtől intakt zubbonyban,
a Target Hotelben laktam eleget éppen.

Megvan még az olvadó kép a fejben:
nyitom a minibárt, a kockacukorhűtőt.
Jenki dzsúsztt fogok,
meg egy Bourbon, a didergő királyt.
Úgy emlékeztem, nagyobbak a piák.

Forgatja, mert édes, mert el akar terelni,
mert mért ne: ne nézd őt tanárnak.
Vagy csak egy lyukat forgat? Nem hiszem,
hogy helyszínelne. Nem hiszek sokat.
Még nincs ilyen szó, de szerintem: öregel.
Ma a síró zakót vette fel. Lassú lett az arca:
ilyeténképpen jó. Bocsánatos. Özvegy.

Mit csinál az Isten? Kivételezik éppen.
Gondolhatná ő, de gondolom én, mert
épp nem látszik a puskám távcsövében.
Ellenfényben viszi az arcát, meg azt,
amit a rutin ráró: a felségi fegyelmet.
Szóval most árnyékolt, csíkos az arca,
ér egy fabatkát, felet, lyukravaró tikettet.
Őfelségiek: nem sírnak a csíkok,
vagy ha igen, hát nem nekem.

Nem vettem be a fioláimat,
magyarul üvegcese: nem is lehetne bévenni.
Nem tudom meghúzni a ravaszt,
lecsúszik a doxám: görög, kétélű tőr,
mint a líra, megsebez, ha elhiszed.

Néztem a kékjüket, a zöldjüket,
dioptriák, óperenciák: annyi lidérclátott,
ellenfényes fejet szét- vagy általlyuggattam.
Olyan, mintha én képzelném itet vagy ötöt.
Pedig itt nyugszik már a célkeresztben
drága, volt ifjonti feje.

Meghúltam, azt hiszem, s nem is tegnap,
fölerősödve hallom a temetőket,
ragadnak rám a tegnapok. Nem akarok
a puskatesthez érni, a puskalábhoz.
A ravasz billentyűs, lázas hely,
érezem, ahogy felkapcsol, képzeli,
zokszó nélkül zokogtatja zongorám;
káprázik a szemem, talán hibás,
túl mély a kékje. Ha bűnbe nyúlnék,
jusson eszembe rossz nyarak dióverése.

Kikövezve

Az agypályák jó szándékkal vannak.

■ **Pollágh Péter** (Tatabánya, 1979): költő, szerkesztő. Vers-
köeteiből: *Eleve terpesz* (2001), *Fogalom* (2005), *Vörösróka*
(2009), *A Cigaretta* (2010).

Seb a résen

Az árnyék álma Az ember könny
ebb az árnyékánál Csak a lét
képes jelen lenni kopott mér
legen hol eldől önmagában
vagy önmagán kívül rekedve
képes egy pillanatra egyen
súlyban állni a létezéssel
Benne és kívüle lenni mind
természetesebb létformája

az idő alávetettségé
ben lévőnek A múlt közvetlen
a jövőbe emigrálátug
orva a jelent mint hiába
valóságot és tartalmakat
meg nem tarthatót Ennek ára
van az ember örök magánya
a társas létben létezők kö
zött S vágya a jelenre Tanta

losz kínja látja de meg nem ér
inthei Éhsége örök mert
soha nem érheti el Érint
és az ember s az álom árnyé
ka s az anyag álma. Nem tudhat
ó miből tartja fenn magát sza
porodik a telehold nappal
i világánál és ciprusok
délutáni illatában már

temet is Az álomnak nincs lét
e tehát nem találhat rá i
dőtartamára sem így aki
álmot temet lepkeszárny verdes
éssel hadakozik Az ég súly
a mellére ereszkedik mert
bár ő nem érinthet ezzel szem
ben bármikor érinthető és
minden érintés seb a résen

Az a pillanat amikor a
lét egyensúlyba kerül önmag
ával nyilván a halál pillan
ata amelyhez az álomnak
vagy az árnyéknak vajmi kevés
köze van Ki álomban létez
ik halhatatlan tehát így a
romláshoz aligha lehet köz
e s a gyönyört sem ismerheti

Koldus az ember az árnyék ál
ma Értelmét az anyag s az el
rendeződés messze meghalad
ja Értelmét talán egy ismer
etlen istentől nyeri s így nincs
tudatában annak a tudás
nak melyet a szenvedés ércé
bőlkinyer Meg sem nevezi tu
datlanul én-nek hívja És ha

*Az embere árnyék álma
... a lét egy pillanatra egyensúlyban áll*
Pindarosz

éjjel arra riad hogy a hold
árnyéka takarójára e
siklesöpri arcáról a han
gyákat s borzongása visszatér
íti az álomban ébren jár
ók közé Mindig hajnalodik
Összekeverednek olyankor
az árnyak Az álom és a hal
ál összeér s egységben megáll

A lét pillanatnyi egyensúly
és mégsem hoz a halálon túl
ról semmilyen híradást Elég
ha az álom árnyát és az árny
ék álmát egymáshoz rendeli
egy kósza ösztön vak akará
sa és máris feldereng egy jel
enen túlra elmutató kép
s a képtelenség alakot nyer

Az egyensúlyra törekvés a
nádszál-ember utolsó esély
e álom-léte árnyéktól meg
határozottságában Lehet
igazivalónk a kiterjed
és nélküli árnyék és a tar
tam nélküli álom És a gond
olkodás a jelen nincs-ében
elolvadóhasztalankodás

(Elborzad kit az álom súlya
az árnyékhoz feszít S az árnyék
megérti az ember létezés
ének bonyolult lényegét Ha
nyatt a lidérdes fényű fűben
az emberi lét borzalmával
hogy egy pillanatra sem képes
egyensúlyban állni tántorog
elveszíti kevés érzetét)

Hamis TANÚ

tanú

SIIVAH

Orvosok, mutatóványosok

Sokáig fognak emlékezni Tiszarét lakói arra a bádogszürke novemberi délelőttre, amikor szakadó havas esőben, jégkásás latyakban megérkeztek a híres pesti tudós orvosok, hogy felülbírálják vidéki kollégáik júniusban kelt szakvéleményét, és kimutassák: a tiszaréti katolikus temetőben elföldelt vízihulla igenis lehet egy tizennégy éves, fejletlen kislány földi maradványa.

Ez persze, még ha egyértelműen kiderülne is, akkor sem volna elégséges bizonyíték arra, hogy ő volt a mi Eszterünk. Arra viszont megfelel, hogy kimutassa a vidéki orvosok tudatlanságát, lejárassa a vármegyei törvényszéket, rossz fényt vessen a helyhatóságra, és főleg hogy ország-világ elé tárja a vizsgálóbíró hozzá nem értését és rosszindulatát.

Eppen ezért ájtott Szentvilmosról a vizsgálóbíró is. Majd ő körmükre néz a pesti orvosoknak, nem próbálnak-e alattomban valami turpisságot elkövetni. Ugyanebből az okból, mármint a vizsgálóbíró ellenőrzése végett, jelen vannak a védők is, Vajda és Winkelzug. Így tehát, noha az orvosok hárman vannak, mégis kilenc egyén érkezik a községbe, mert az ügyvédek három, botokkal fölfegyverzett szentvilmosi fiatalember kíséri arra az esetre, ha Tiszarét népe támadóan lépne fel. Na, majd akkor ők – Rubinstein Jakab, Goldmark Mojse és Czilczér Icig – egy emberként meg fogják oltalmazni Vajdát, sőt bizonyos mértékig még Winkelzugot is.

Ebben a pocskék időben nem könnyű megtalálni a katolikus temetőt. Az emberek behúzódtak a házaikba, és kopogtatásra sem jönnek elő. Ha pedig rájuk nyitjuk az ajtót, nem szólnak egy szót sem, csak a fejüket rázzák, és az ujjukkal mutatják: kifelé! A vizsgálóbíró, aki persze úgy ismeri Tiszarétet, mint a tenyerét, és kalauzunkul szegődhetne, nem áll szóba az ügyvédekkel, és úgy látszik, a pesti orvosokkal sem. Jókora távolságból, gyanakodva figyel a csoportozatot. Szerencsére Vajda homályosan emlékszik a helyre, meg aztán Tiszarét sem labirintus, így tehát némi keresgélés után, miközben persze bőrig ázunk, mégiscsak ott vagyunk a temető kapujánál.

Innen már könnyű megtalálni a tiszadudvai vízihullát, mert a királyi főügyész októberi látogatása óta folyamatos őrizet alatt áll a sírhant, nehogy valaki bűnös célból megbolygas-

sa. Ott emelkedik a napraforgószarakból összetákolt csőszkunyhó, benne didereg a csősz, kezében ásó. Úgy látszik, Borbély falubíró már értésére adta, hogy ma délelőtt munkája lesz. És tessék, már Borbély Gábor is jelen van. Megállapítja, hogy a hantot borító gyomnövényzet – lósóska, feketeüröm és szerbtövis – hiánytalan, a vízihullát mostanáig senki sem próbálta előásni. Ő személy szerint felháborítónak tartja, hogy a szegény halottat, bárki volt is, nem hagyják békében nyugodni, mindazonáltal tudomásul veszi, hogy a vármegyei törvényszék, a királyi főügyészség utasítása nyomán, elrendelte az exhumálást.

Kezdjél ásni, Mesijás!

Ekkor azonban furcsa dolog történik. Borbély már az előző percben is elhallgatott egy pillanatra, mert kétségbeesett rikácsolás hallatszott a közelből. Valamilyik szomszédos udvaron a háziasszony csirkét vág, de nyilván nem sikerült egyetlen mozdulattal elmetszenie a nyakát, és a csirke most vergődik a kezében.

Aztán csend lett.

Vajda, aki jó ügyvédként odafigyel a mellékesnek látszó mozzanatokra is, egy pillanatil eltöpreng: vajon ebben a temető melletti szegény utcában kinek megy annyira jól a sora, hogy hétköznap is csirkét vághat ebédre?

A következő pillanatban átrepül a temető kerítésén egy fej nélküli csirke. Rázuhan a tiszadudvai vízihulla sírjára. Ott egy kicsit még verdes a szárnyával, aztán nem mozdul többet, csak a nyakából szivárog egy kevés vér.

Megszólal Mesijás, a csősz.

Visszajáró lélek!

Mesijás, amikor nem csőszködik, a tiszarétiek disznóit őrzi, magyarán szólva kondás. A mellé szegődő kóbor kutyáknak betanítja a rókatáncot, és a szájával csücsörítve, hamisan fütyül is hozzá. Ezenkívül ő tisztítja a pöcegödröket, szükség esetén döngnyúzásra is őt hívják. Egyszóval, nincs neki valami nagy becsülete. Most aztán érzi, hogy olyasmit mondott, amit nem kellett volna. Túl jó helyen van, túl nagy urak közelében. Máskor, ha az elhullott borjút nyúzza, csak arra a kérdésre kell válaszolnia: „Megjött-e már a Mesijás?”

Rohadt geci bűnpalástoló banda! Zsidómentegető sarháziak!

Ölyvesiné ezt úgy mondja, hogy egyértelmű legyen: akinek nem inge, ne vegye magára. Ott áll a sírhantnál, Borbély falubírónak és Viola vizsgálóbírónak félig hátat fordítva. Azért csak félig, hogy egyértelmű legyen: rájuk nem haragszik.

Azaz egy kicsit most már rájuk is haragszik. Ő azt hitte, hogy májusban rábizonyítják a zsidókra a gyilkosságot, júniusban a hullacsempészt, és júliusban felakasztják az összeset. Erre föl, tessék, november van, és még semmi sincs bebizonyítva. Mi több, a falubíró beengedi a községbe a pesti orvosokat, hogy azok itt áskálódjanak és szaglásszanak azzal a fene nagy tudományukkal. Ahelyett, hogy fellármázná a népet, és vasvillára kapnának! Nekem Krisztus urunk megmondta, kik a gyilkosok, de ezek még Krisztus szavát is semmibe veszik, ezek a Rócsírd-bérencek!

Bőséges nyállal, nagy ívben köp az orvosok és az ügyvédek felé. Halinacsizmát és cifraködmönt visel, utóbbit most kaphatta magára. Lehajol a fej nélküli, vérző szárnyasért, és szó nélkül távozik.

Szóval ő fog csirkehúst ebédelni hamarosan. Itt lakik a szomszédban, és újabban megengedheti magának.

Igaz is: hol kaphatnának a doktor urak ebédet és vacsorát? Van itt a községben vendéglő?

Hát bizony, ez nem lesz könnyű dolog. Van a Friedmann kocsmája, a Fekete Bárány, de ő csak bort és pálinkát mérhet, konyhára nem kapott engedélyt. Van a Glücksthal kocsmája, az Arany Borjú, ahol főztek is, de az be van zárva, mert a Glücksthal május óta előzetes letartóztatásban van. És van az én házam, de én – megmondom őszintén – csak a vizsgálóbíró urat látom szívesen. Az ügyvéd urak meg a pesti orvos urak lakjanak jól a maguk kenyerén.

Az volt a parancs, hogy tegyem lehetővé a vizsgálatot. Tessék, semmi akadály. Arról már nem volt szó, hogy élelmezzem is a hívatlan vendégeket.

Közben a Mesijás előásott a feketeüröm és a szerbtövis alól egy savanyúvizes ládikát. Egy akkora fadobozt, amilyenben éppen elfér tizenkét palack felsőbányai savanyúvíz.

Hát ez meg micsoda?

Miért? Mit gondoltak az urak? Azt hitték, hogy keményfából volt a koporsó? A szemfedő selyemből? Nem, uraim, ez a ládika a Glücksthalé volt. Ő már úgysem veszi hasznát, a hulla pedig olyan gyönyörűen elfért benne, hogy öröm volt nézni.

Csakugyan, ott a porhüvely a ládikában összegöngyölve, már-már gombóccá gyúruva. Nem biztos, hogy annak idején valóban öröm volt nézni, az viszont biztosra vehető, hogy amikor begyömöszölték, hézagtalannal kitöltötte a rendelkezésére álló teret. Azóta kissé összeszáradt.

Jé, de furcsa. Körös-körül tocsog a talaj, itt meg csontszáraz. Na mindegy.

Hát, uraim, én az elmúlt 45 év során körülbelül 9000 hullát boncoltam, ebből becslésem szerint 2500 lehetett vízihulla, de ilyet vagy ehhez hasonlókat csak egyszer láttam, 1865-ben, amikor átépítették a párizsi központi hullaházat, és volt ott egy másfél éves kutatóboncnoki ösztöndíjam. Akkor volt egy olyan eset, hogy a hulla három és fél hónapig volt fennakadva a Szajna fenekén, ahol a macerációs folyamatok igen csinosan lezajlottak. Aztán ugyanez a hulla – már nem emlékszem, miért – egy pékség fedett hátsó udvarán, a kemencék mögött volt elrejtve 92 napig, amikor is a forró, száraz levegőben pazarul mumifikálódott. Tetszenek érteni? Előbb hibátlanul macerálódik, aztán tökéletesen mumifikálódik. Fantasztikus egy eset! Az volt életem legboldogabb időszaka! Az a lüktető nagyváros! Az a csodálatos, vadonatúj Morgue! Az a sok-sok érdekes hulla!

Igaz is: ugye Borbély úr kijelölte számunkra azt a termet – akár az iskolában, akár a községházán –, ahol megfelelő körülmények között dolgozhatunk?

Hát bizony, ez nem lesz könnyű dolog. Tetszenek tudni, ez itt egy Isten háta mögötti, rongyos kis falu. Ide nemigen varázsolhatunk modern kórházat jól felszerelt bonctermekkel, gázvilágítással, kellemesen fűtött irodákkal. Olyan helyet biztosíthatunk, amilyen a rendelkezésünkre áll. Tudom ajánlani Spitz József templomszolga házát. Spitz előzetes letartóztatásban van. Fiáról, Móricról a vármegye gondoskodik. A család többi tagja elköltözött a községből. Úgyhogy az urakat senki sem fogja zavarni a munkálkodásban. Legfeljebb Viola úr, a vizsgálóbíró.

Neki viszont az 1873. évi 138. belügyminiszteri körrendelet értelmében joga és kötelessége, hogy felügyelje a csont- és bőrvizsgálat eseményeit.

Spitzék lakatlan háza csakugyan nem palota, de legalább a szakadó eső elől védelmet nyújt. Az ablakok be vannak deszkázva, ezért mindaddig vaksötét van, amíg Rubinstein, Goldmark és Czilczer le nem fessegeti a deszkákat. Ekkor látszik, hogy a ház teljesen üres, leszámítva egy rozoga asztalt, amelyet a falubíró előzőleg bevitetett a vizsgálat céljaira. A kitört ablakon besüvít a hideg levegő, fűteni pedig nem lehet, mert a kemencét szétverte vagy -rúgta valaki, aki azt hitte, hogy örökké fog tartani a nyári hőség.

Például székek, amelyekre a jelenlevők leülhetnének egy-két percre, nincsenek. Itt nincs pihenés, de a jegyzőkönyvet sem lesz könnyű papírra vetni.

Igaz, még nem tartunk ott. Még nagyon az elején vagyunk. Most az a drámai pillanat következik, amikor elhagyja savanyúvizes dobozát a test. Mesijás, aki tíz krajcárért elvállalta a boncsegéd szerepkörét, óvatosan körbefűrészezi, majd kézzel kitördeli az asztalra fektetett ládika oldalát.

Öt hónappal ezelőtt egyszer már láttuk ezt a testet, és mégis, mintha nem ugyanazt a testet látnánk. Mint amikor egy hosszabb idő után viszontlátott régi ismerőst összetévesztünk valaki mással, annyira nem hasonlít egykori önmagára.

Hogy mást ne mondjak, a júniusi holttestnek még megvoltak a belső szervei. Olyan állapotban, amilyenben, de ott voltak a helyükön. Ez meg itt üres. A júniusi holttest olyan egyenesen feküdt, mint egy vigyázzba állított hadapród. Ez meg itt össze van tekerve, mint egy tűzoltótömlő.

Jó volna kiegyenesíteni, hogy megállapíthassuk a testmagasságot. A júniusi boncoláskor a helybeli kollégák, amilyen címeres szakértők, elfelejtették megmérni. Igaz ugyan, hogy a mi Eszterünkről sem tudjuk pontosan, milyen magas volt, amíg megvolt, de azért mégsem mindegy, hogy a tiszadudvai vízihulla 140 centiméter magas-e, vagy 30-cal több.

Továbbá fényképet sem készítettek róla. Ha már ebben az Isten háta mögötti, rongyos kis faluban nem akad egy árva fényképezőgép, a megyeszékhelyről hozathattak volna egy fényképezőt a készülékével együtt!

A Mesijás megfogja a kuporgó múmia nyakát, Czilczer a vállát, Goldmark és Rubinstein a bokáját. Hóóóó-rukk!

Reccsenés hallatszik, és az egykori tiszadudvai vízihulla szétesik különböző nagyságú miszlikekre és porcikákra. A csigolyák szanaszét gurulnak, mint egy ismeretlen társasjáték dobókockái.

Több se kell a vizsgálóbíróknak! Odaugrik, és hadonászva követeli, hogy azonnal vegyenek fel jegyzőkönyvet a szándékos rongálásról, továbbá leltárt az összegyűjthető csontokról, bőrdarabokról és egyéb maradványokról. A pesti orvosok indulatosan tiltakoznak, Vajda ügyvéd pedig kijelenti: amennyiben külön jegyzőkönyv rögzíti a múmia széthullását mint ténykörményt, úgy ennek végső okaként a júniusi boncolást végző szakértők, valamint a vizsgálóbíró bűnös hanyagsága hozatik fel.

Néhány percig tartó, indulatos vita után kompromisszum jön létre. A vizsgálóbíró lemond a külön jegyzőkönyvről, a pesti orvosok viszont beleegyeznek a leltár elkészítésébe, sőt azt segítik is, amennyiben ők és csak ők a megmondható a különböző csontok és ízületek tudományos megnevezésének.

Tényleg nem könnyű munka megírni egy latin kifejezésektől hemzsegő, nyolcoldalas leltárt, méghozzá két példányban, álló testhelyzetben és elgémberedett ujjakkal. De azért előbb-utóbb mégiscsak elkészül, és mindkét példányt aláírják a jelenlevők, kivéve a Mesijást, mert ő – polgári neve ismeretlen, vallása ismeretlen, életkora ismeretlen, foglalkozása változó – írni-olvasni nem tud.

A fárasztó munkát jó ebéd követi az én asztalomnál, mármint annak számára, aki oda meghívást kapott. Mert bizony tisztességes gondolkodású, jó magyar ember nemigen tárja ki vendégszerető hajlékának ajtaját Vajda ügyvéd és bűnpalástoló bandája előtt. Annyi bizonyos, hogy kis menyem, a derült égbolt mosolyú Bözsi savanyú apróléklevest főzött, a második fogás pedig kemencében sült vadnyúl szalonnás gombóccal, amelyet senki sem készít jobban az én Bözsikémnél.

Az olvasó, legalábbis ebben a fejezetben, nem fogja átlépni Borbély falubíró vendégszerető küszöbét. Egy másik ebédnek leszünk szemtanúi, annak, amelyik javában készül Ölyvesiné fej nélküli csirkéjéből. Addig is, amíg Ölyvesiné kibeleezi a csirkét, ismerkedjünk meg L'Ancette Vazullal, a nemzetközi híró boncolóorvossal!

A L'Ancette család, mint neve is mutatja, francia hugenottáktól származik, és a vallásüldözések elől menekült Svájcba. Onnét a mi Vazulunk dédapja – nem tudom, miért – Bécsbe költözött, ahol megtette azt, amire ősei Franciaországban semmi kényszer alatt sem voltak hajlandók: áttért katolikus hitre. Vazul már Magyarországon, Sopronban nevelkedett. Érettségi után Pannonhalmára ment, ahol belépett a bencés rendbe, de csak egy évig bírta ki, mert novíciusként rájött, hogy nem annyira a tömjénfüstöt és a viaszgyertyák illatát kedveli, mint inkább a halált, amelynek ezek velejárói.

Aztán amikor orvostudományt tanult Bécsben, arra is rájött, hogy nem annyira a halált kedveli, mint inkább a holttesteket, amelyek ennek – ha szabad így mondanom – szükségszerű gyümölcsei.

Rokitansky professzor, az anatómiai patológia megalapítója már az 1850-es években felfigyelt a tehetséges orvosnövendékre, és meghívta asszisztensnek maga mellé a bécsi kórbonctani intézetbe. L'Ancette a kórbonctan zseniális megalkotójától látni és ítélni tanult. Rokitansky szerteágazó tapasztalataiból és a bécsi egyetem rendkívül gazdag hulláállományából merítette ma is lenyűgöző kórbonctani ismereteit.

Akkoriban a kórbonctani intézet teendői közé tartozott a törvényszéki és a rendőrségi boncolások ellátása is, ezért L'Ancette megtanulta a büntetőjogot, és megismerkedett a bűnügyi nyomozástan alapjaival. Párizsi ösztöndíjáról ő maga beszélt az imént. Az ottoni hullaházban ismerte fel a mikroszkópos metszetek fontosságát; rövid idő alatt óriási metszetgyűjteményt halmozott fel, amelyet később a pesti egyetemnek ajándékozott. Párizsban ébredt benne érdeklődés a szív fejlődési rendellenességei iránt, ott nyerték el ki-tüntetett figyelmét a torzszülöttek és az emberi test belsejében élő paraziták.

Nagy feltűnést keltett az a tanulmánya, amelyben kimutatta, hogy a szarvasmarhában élősködő taenia mediocanellata (azaz vájthatú galandféreg) gyakrabban fordul elő a magánorvosok praxisában, mint a közkórházi orvosoknál, mert a gazdasági és politikai elit

tagjai, akiknek a nyers marhabélszín a kedvenc csemegéjük, általában magánorvoshoz fordulnak panaszaiikkal. Másképpen áll a helyzet a sertésben élősködő taenia solium (azaz horgasfejű galandféreg) fertőzéseivel, mert a nyers disznóhúsból torkoskodó hentesek és szakácsnők, az alsóbb néposztályokhoz tartozók lévén, a közkórház orvosa elé tárják rút és kellemetlen tüneteiket.

A kiegyezés után Trefort miniszter meghívta a pesti egyetemre a kórszövetten rendkívüli tanáranak, amikor pedig a legendás híró Mértékhy Lajos professzor meghalt, L' Ancette lett a kórbonctan rendes tanára. Saját szorgalmán kívül Mértékhy biztatásának köszönhető, hogy amikor kinötte gyermekcipőjét a bakteriológia, ő azonnal a fertőzések első számú hazai szakértőjévé vált. Mértékhy (aki zsenge korban elveszített egyszülött fiát ülő testhelyzetben bebalzsamozta, és a dolgozószobájában egy székre ültetve őrizte) hívta fel kedvelt beosztottja figyelmét az egyiptomi múmiákra és általában a mumifikálódásra, amelyről aztán L' Ancette egy egész könyvet írt.

A múmiák tanulmányozásától már csak egy lépést kellett tennie az általános orvosi régészetig. Már diákként is áhítatosan tanulmányozta a bécsi patológiai intézetben található régi moulage-okat, azaz betegségekről és szövettani elváltozásokról készült színes viasz- és gipszöntvényeket. Olyan esetek tárultak itt a szemé elé, élethűen és életnagyságban, amelyek 150-200 évvel ezelőtt még gyakoriak voltak, de ma már nem fordulnak elő. Hol látunk manapság valódi leprát? Hol találkozunk azokkal az élénkörös, hatalmas duzzanatokkal, amelyeket a szifilisz okozott virágkorában, amikor még nem szokott hozzá az európai ember szervezete? Érthető, hogy L' Ancette ugyanúgy vagy még inkább meghatódott egy-egy késő barokk patológiai moulage-tól, mintha Michelangelo vagy Donatello valamelyik alkotását szemlélte volna.

Párizsi időszakában órákat vett óegyiptomi nyelvből, továbbá elsajátította a hieroglifákat. A párizsi gyűjteményekben Napóleon óta föllelhető egyiptomi papiruszok kőrleírásait elemezte. Kimutatta, hogy a „haha” betegség azonos a tuberkulózissal, az „ahah” betegség pedig nem egyéb, mint a Nílus vidékén manapság is gyakori vérmételeyfertőzés, újabb nevén bilharzia. Ezt a nevet a májban és a húgyhólyagban élősködő pöttyös kis jószágok L' Ancette ifjúkori kollégájáról és barátjáról, Theodor Bilharzról kapták. Szegény fiú! Harmincöt éves sem volt, amikor Egyiptomban megölték tekerődző kedvencei, a vérmételeyféreg, és ő, amilyen önzetlen volt, még a családnevét is rájuk örököltette!

Merem állítani, hogy L' Ancette Vazul igazi morfológiai tehetség. Az ilyen képesség egyrészt az észlelés élességén és gyorsaságán, másrészt a reprodukáló fantázia megbízhatóságán és állhatatosságán múlik. Egy népvándorlás korabeli, torzított fejű csontvázról bebizonyította, hogy gyilkosságnak esett áldozatul az illető, méghozzá porrá tört üveget keverték az ételébe. A British Museumban látható, állítólag Germanicust ábrázoló szoborról pedig nemcsak azt mutatta ki, hogy ifjabb Kleomenés elkallódott bronzalkotásának római márványmásolata, hanem azt is, hogy valójában Arkhimédést örökíti meg abban a csodálatos pillanatban, amikor éppen fölfedezi a fajsúly törvényét, és elröppen ajkairól a „heuréka” szó. Erre utal a szobor meglepődéstől merev arckifejezése, a görcsösen szétterpesztett ujjú bal kéz, amelyből az előző pillanatban hullhatott ki a Hieróntól kapott aranykoszorú, valamint a jobb karhoz tapadó, vízzel átitatott fürdőköpeny.

L' Ancette, miután átvette Mértékhy professzor tanszékét, meg is nősült. Házassága nem tartott sokáig, és nem volt különösebben boldog, mert, mint már említettem, kizárólag a hullákat szerette, a feleség pedig életben volt, legalábbis egy darabig. Amikor aztán meghalt, L' Ancette maga végezte a boncolást. A világeért sem bízta volna másra ezt a fontos munkát. Saját kezűleg írta be a boncolási jegyzőkönyvbe: „Intacta virgo.”

És egy ilyen hatalmas tudású, kiváló ember fogja megállapítani, hogy az imént leltárba vett csontok, porcok, ín- és bőrmaradványok tartozhattak-e egy 14 éves, fejletlen gye-reklányhoz, vagy sem. Rajta múlik, hogy a felvilágosodás szövétnéke szétosztatja-e a középkori babonák sötéttségét, hogy a józan észbe és a haladásba vetett bizalom felülkerekedik-e az elavult hagyományokban gyökerező ostobaságon és gonoszságon. L' Ancette Vazul professzorra irányul most a világ szeme!

Hisztológus Árpád szövettantudósról és Osszikulics Döme csontspecialistáról elég annyit mondanom, hogy ők is elsőrangú szakemberek, és hogy rántott csirke illata érződik

a fagyos levegőben. Ölyvesiné fontos vendéget vár, annak tiszteletére készíti ezt a különleges finomságot. Mi több, amíg röviden felvázoltam L' Ancette Vazul portréját, a fontos vendég már meg is érkezett Ölyvesiné húgomasszonyhoz. Ott ül a tisztaszobában.

Hohó! De hiszen ez Noszty Feri, a bontóvári szolgabíró!

Nem is olyan meglepő, hogy idelátogatott hozzánk, ahol a madár se jár, legfeljebb újságírók, ügyvédek és orvosszakértők. Ha az olvasó tudomást szerezhetett róla, hogy Ölyvesiné született Noszty lány, akkor Noszty Ferinek is a fülébe juthatott, vagy az újságban olvashatta, hogy rokonságban áll ezzel a híres asszonnyal. Az illem is úgy kívánja, hogy látogatást tegyen nála, no meg kíváncsi is a távoli rokonra, akit Ábrányi grafikus középkorú, de csinos, fiatalos nőként jelenített meg a *Függetlenség* hasábjain. Szóval, Feri bátyánk látogatásában nem látok semmi meglepőt.

Annál meglepőbb a külseje! Nagyon megváltozott, amióta utoljára láttuk. Alig ismerünk rá.

Ugyanúgy nem hasonlít egykori önmagára, ahogy a tiszaréti összegöngyölt múmiában sem ismerjük fel a tiszadudvai kinyújtóztatott vízihullát, emebben pedig nem voltunk hajlandók ráismerni a mi Eszterünkre.

A régi Noszty Ferinek hegyesre pödrött, fekete bajsza volt. Ennek a mostaninak lecsüngő, fehér bajsza van, mint Arany Jánosnak.

A régi Noszty Ferinek brillantintól fénylő, dús haja volt. Ez a mostani legalább annyira meg van kopaszodva, mint Magyarország apostoli királya, I. Ferenc József.

A régi Noszty Feri karcsú, izmos fiatalember volt. Ez a mostani úgy meg van vastagodva, mint Deák Ferenc a kiegyezés után. (Szegény Deák az utolsó éveiben gyakran kijárt a pesti állatkertbe, ahol egy Dörmögő Dömötör nevű medve volt a kedvence. Órákig elálldogált a medve ketrecénél, beszélt az állathoz, bölcs életszabályokat mondott neki. Ilyenkor mindig jókora csödület verődött össze hazánkfaiból, akiket nem annyira Dörmögő, mint inkább Deák és életbölcseisége érdekelt. Ilyen alkalmakkor Deák mindig vett néhány zsömlét az Aréna úti pékségben Dörmögő számára. Egyszer Osszikulics, aki lelkes híve volt Deáknak, saját szemével látta, amint az öregúr az esernyője hegyére tűz egy zsömlét, és benyújtja a ketrecbe, a medve pedig magához ragadja a zsömlével együtt az esernyőt is, és ronggyá szaggatja, mire Deák felsóhajt: „Lám, az állatvilágban is létezik hálátlanság!” Hisztológgy, aki harcos Kossuth-rajongó lévén nem volt híve Deáknak, viszont az állatkertben töltötte minden szabad percét, szintén az eset szemtanúja volt. Elmondta nekem, hogy minden pontosan úgy történt, ahogyan Osszikulics mesélte, csak éppen nem Deákkal történt az eset, hanem az ő nagynénjével, és a medve nem az esernyőjét, hanem a kalapját marcangolta szét az idős hölgynek, Mici néni pedig nem hálátlanságról beszélt, hanem azt mondta: „Ez már mégiscsak igen különös formája a széptevésnek!”)

Arról nem szólva, hogy Noszty Ferinek a természete is igen sokat változott az elmúlt húsz év során. Benőtt a feje lágya, meggondoltabb lett. Már nem kártyázik, nem tékozolja a vagyonát. Igaz, nincs is mit tékozolnia. Viszont sikkaszthatna is, de manapság már azt is csak ritkán és feltűnés nélkül teszi. Egyszóval, Noszty Feri újabban sokat javult. És nem biztos, hogy igazuk van azoknak a cinikus bölcselkedőknek, akik szerint az ember akkor is romlik, amikor javul, sőt akkor romlik csak igazán.

Közben a rántott csirke az utolsó prézlimorzsálékig elfogyott. Noszty Feri pipára gyújt, Ölyvesiné előveszi a hímzését (amióta kevesebbet kapál, többet hímez), és beszélgetnek.

Miről beszélgessen két magányos ember? Egyiknek is, másiknak is élete nagy szomorúsága jár az eszében. Ölyvesiné nem szívesen beszél a magáéről. Az ő fájdalom közismert, annak legapróbb részleteit is mindenki betéve tudja a Kárpát-medencében. Ő is százszor elmondta, az újságok is ezerszer megírták. Meg aztán, amilyen gonoszak az emberek, Ölyvesinét újabban irigylik is. Hogy miért? Azért, mert híresség lett belőle. Azért, mert az egyszerű tiszaréti szegény emberek felnéznek rá. És főleg azért, mert a magyar társadalom részvételi szeretetéből némi kézzelfogható haszna is van.

Sajnálják tőle, hogy a zsidók megölték a gyereket.

Noszty Feri szívének nagy sebe viszont javarészt ismeretlen, az én édes Mariskám sem hallott róla még. Pedig annak idején jókora botrány kerekedett belőle, de mivel minden botrány három napig tart, azóta már ez is feledésbe merült. Kár, mert Feri bátyánk esete

azzal a másik Marival, aki nem Ölyvesiné, igazi regénytéma. Azt egy jó humorú tollforgatónak egyszer meg kellene írnia. Így, ebben a formában, ahogy a főszereplő maga mondja el a saját szavaival, egy kicsit kezdetlegesnek érződik a meseszöveg, de a hallgatóságot – konkrétan Ölyvesinét – így is magával ragadja a történet lendülete.

Na szóval, Noszty Feri valaha régen, amikor még hegyesre pödrött, fekete bajsza volt, udvarolt egy Tóth Mari nevű leányszónak, aki Bontó megye Rekettyés nevű falujában lakott a szüleivel, de gyakran megfordult Bontóváron, sőt Mezernyén is, ahol akkoriban idősek otthona működött. Igazából a trencsényi polgármester lányának, Velkovics Roziának szeretett volna udvarolni, mármint Feri, de egyszer Mari magára öltötte Rozi ruháját, és mire Noszty Feri észrevette a személycserét, addigra Tóth Marin már az égvilágon semmilyen ruha nem volt.

Tóth Marinak úgy hívták az apját, hogy Tóth Mihály. Ez a Tóth Mihály kis híján elájult a megtiszteltetéstől, amikor meghallotta, milyen előkelő férfi udvarol az egyetlen leányának. Egy törzsökös magyar nemesifjú! Egy huszártiszt! Bizony ám, ő, Noszty Feri hadnagy volt a trencsényi huszároknál, de aztán pacifista lett, és megírta a *Himnusz a békéhez* című költeményt, amely meg is jelent a *Trencsényi Hírbarang* hasábjain. Az újság és benne a vers eljutott az ő parancsnoka, Stromm Adalbert alezredes kezébe is, aki aztán kihallgatásra rendelte Noszty Ferit, és értésére adta: akinek a lelkében úgy rejtőzik a béke, ahogy a szőlőszemben alszik a bor, az mondjon le a tisztis rangjáról.

Azt csak a rosszakarói terjesztették róla, hogy váltóhamisítási ügybe keveredett, és emiatt kellett leszerelnie. Az a váltó egy kifogástalan váltó volt, és báró Kopereczki Izrael Izsák már a lejárat előtt feleségül vette Feri nővérét, Vilmát, úgyhogy jó sógorként azonnal kisértette őt, Ferit az átmeneti pénzzavarból.

Az sem igaz, hogy Malinka a Vilma szeretője volt. Nem Vilma kedvéért szegődött Kopereczki mellé titkárnak, hanem azért, mert a birkaimádók vallási szektájának volt tagja, így tehát istenségként tisztelte azt a kóst, akit a főispánná kinevezett Kopereczki kutya helyett sétáltatott Bontóvár utcáin.

Mi ebben a hihetetlen? Az ókorban is előfordult, hogy egy-egy állatot – bikát, kígyót, macskát, krokodilt – istennek kijáró tisztelettel vettek körül! Annyi mindenben utánozzuk a régieket: miért ne utánozhatnánk őket ebben is?

Ölyvesiné lelki szemei előtt egy ismeretlen, csodálatos világ tárul fel, verselgető huszártisztekkal, birkát sétáltató főispánnal. Mert ha egy közönséges juhász sétáltat egyszerre kilencven birkát a falu határában, az semmi. De ha egy főispán egyetlenegy, méghozzá a megyeszékhely belvárosában, az már látványosság!

Tóth Mari apja, Tóth Mihály – hogy egyik szavamat másikba ne öltsem – pipafaragóként kezdte pályafutását, aztán péknek tanult, aztán kivándorolt Amerikába, ahol összekuporgatott egy kis pénzt. Azok a hülye amerikaiak nem tudták, mi fán terem a sóskifli. Bezzeg amikor Tóth Mihály kezükbe nyomta a holdsarló formájú ínycsafalatot, úgy rászoktak, mint részeges ember a pálinkára. Tóth Mihály egymás után nyitotta meg a kifli shopokat, ő lett Amerikában a kiflikirály.

Aztán New Yorkból hazaköltözött Rekettyésre, mert azt hitte, hogy a mi házuk táján is király lesz.

Tényleg, minek jön haza az ilyen? Mi keresnivalója van itthon?

A Tóth Mari meg annyira amerikai lánynak érezte magát, hogy amikor kettesben maradtam vele, mindig arra kért, beszéljünk angolul, mert neki nem elég jó a magyarja. De hát beszéljen angolul Kossuth apánk meg a londoni hóhér! Egy szó sem igaz abból, amit pletykálnak, hogy a Tóth Mari hozományára vetettünk szemet, én és az egész Noszty nemzetség, meg hogy a családi tanácskozáson arra a belátásra jutottunk volna, miszerint Tóth Mari olyan deszka, amelyen mindnyájan kiúszhatunk a partra.

Deszkának csakugyan kissé deszka volt, már ami az alakját illeti, de attól még nagyon jó volt az ágyban. Csak az volt a baj, hogy az apja ránk nyitotta az ajtót, és közölte: kompromittáltam a lányát, úgyhogy sürgősen vegyem feleségül.

Hej, tillárom, hopp! Milyen ellentmondásos érzések kavarnak most Ölyvesiné szívében, kétarasznyira a lerágott csirkecsontoktól! Egyfelől büszke rá, hogy az ő rokona csábította el a kiflikirály lányát, akinek nem volt jó a magyarja. Másfelől a féltékenység is me-

resztgetni kezdi karmait. Itt van ez a férfi megkopaszodva, meghízva (talán egy kis szívbaja is van), és még mindig mekkora nőcsábász! Persze az is igaz, hogy ez a história Tóth Marival húsz vagy huszonöt évvel ezelőtt történt, és Ferkó azóta sokat javult.

De ha már őt, Ölyvesinét is Marinak hívják, hát akkor húsz vagy huszonöt évvel ezelőtt miért is nem ő volt az a Mari! A Tóth Mari!

Hát én el is vettem volna feleségül Tóth Marit, csak az volt a bökkenő, hogy megtudtam: apja-anyja zsidó. Igaz, hogy kikeresztelkedtek, de attól még a zsidó zsidó marad. Azért vándoroltak ki Amerikába, mert azt hitték, hogy akkor majd elfelejtődik a zsidóságuk. Pedig az ilyesmi előbb-utóbb úgymint kiderül. Kutyaából nem lesz szalonna. Nekem egy jó emberem kikutatta, hogy Tóth Mihályt eredetileg Ungárnak hívták. Abból magyarosított.

Ez is milyen már! Ungárból, ami azt jelenti, hogy „magyar”, magyarizálni Tóthra, ami azt jelenti, hogy „szlovák”!

Nincs nekem semmi bajom a zsidókkal. De azért összeházasodni nem kell velük. Még akkor sem, ha ki vannak keresztelkedve. Nem vagyok én antiszemita, ne is gondolj rólam ilyesmit, édes Mariskám. A legjobb barátaim között is van egy vagy inkább két zsidó. A sógoromat meg éppenséggel úgy hívják, hogy Izrael Izsák, és a család ezt zokszó nélkül tudomásul vette. Igaz, hogy a Kopereczkiben egy csepp zsidó vér nem sok, annyi sincs, viszont a keresztneve ennél zsidóbb már nem lehet. Na és? Tudomásul vettük, elfogadtuk. Te is zsidó nevet adtál a kislányodnak, édes Mariskám, aztán mégis mennyire haragszol a zsidókra.

Csend nehezedik a tisztaszobára. Ölyvesiné a szeme sarkát törölgeti. Mégiscsak jobb lesz kivinni a konyhába azt a csirkecsontot, ne éktelenkedjen itt az asztalon. Forró csörögéfánk kerül a helyébe. Azt az imént Ölyvesiné úgy sütötte, hogy közben fél füllel odafigyelt Noszty Feri lenyűgöző történetére.

De most Noszty Feri nagyot fordít a beszédén.

Hanem azt tudod-e, édes Mariskám, miért látogatlak meg szerény, de tisztaságtól ragyogó hajlékodban?

Majd megtudom, édes Ferikém, ha megmondod.

Hát akkor megmondom. Tudd meg, hogy én nem szoktam kerülgetni a forró kását. Nem hímezek-hámozok. Ami a szívemen, az a számon. Ha valami megfordul a fejemben, én azt egyből kimondom. Egyenesen haladok a cél felé, nem kanyargok jobbra-balra. Sohasem voltam híve a köntörfalazásnak.

Ne gyötörj tovább, édes Ferikém! Mondd már, mit akarsz tőlem!

Kimondom, édes Mariskám: legyél a feleségem!

Ölyvesiné a lelke mélyén erre számított. Mondhatnám úgy is: erről ábrándozott, amióta felvitte Isten a dolgát, és amióta szavukihető, tekintélyes urak meséltek neki a Bontó vármegyei Nosztyakról. Mégis szerfölött meg van lepődve. Elpirul, kendője csücskét húzogatja.

Jaj, édes Ferikém, lehetetlenséget kívánsz!

Noszty Feri tapasztalatból tudja, hogy addig kell ütni a vasat, amíg meleg.

Ország-világ tudja, hogy szegény özvegyasszony vagy. Ha elveszlek feleségül, senki sem mondhatja rám, hogy a hozomány végett nőülök. Úgyhogy ez egy nagyon boldog házasság lesz.

De nem lehet, édes Ferikém!

Igaz, rokonok vagyunk, de nem olyan közeliek, hogy a rokonság akadálya lehetne a házasságkötésnek. Az Elemér bácsi az én nagyapámnak volt a testvére, persze csak féltestvére, mert a dédapánk előző házasságából született, és huszonkét évvel idősebb volt a nagyapámnál. Úgyhogy ez egy nagyon boldog házasság lesz.

De nem lehet, édes Ferikém!

Megmondom őszintén, eluntam az agglegényéletet. Nem akarok én már vendéglői tányérból ebédelni, szalonnás papirosból vacsorázni. Olyan asszonyt kívánok magam mellé, aki elkészíti nekem a rántott csirkét és a csörögéfánkot. Meg aztán elegendem van a bontóvári kuplerájban föllelhető lányokból is. Kívülről tudom mind a négyet, pontosabban belülről. Nem mondom, ha negyvenen volnának, és lehetne válogatni... De így... Olyan asszonyt kívánok magam mellé, aki hozza a meleg téglát, ha jön az eperoham, hozza a mustártapaszt, ha jön a kólíka, és hozza a hogyishívjakot, ha kidugja a fejét az aranyér, mondván, hogy ő is van a világon.

Hidd el nekem, édes Mariskám, csakis öregedő szolgabíróhoz érdemes férjhez menni, senki máshoz. Ha férfi volnál, édes Mariskám, azt ajánlanám, vegyél feleségül egy ballet-táncosnőt. A sógoromtól, Kopereczkitől tudom, hogy az ilyen táncosnók rendszeresen mosakszanak, ami nagy előny, és annyi cicomát aggatnak magukra a színpadon, hogy a férjük oldalán szerényen öltözködnek, nem kell a ruhájukra sokat költeni. Azonkívül a férfi kollégák annyiszor fogdossák, taperolják őket a publikum szeme láttára, hogy tökéletesen érzéketlenné válnak a csábítás iránt, és olyan hűséges feleség lesz belőlük, mint Pénélopé vagy Lukrécia.

Te viszont özvegyasszony vagy, édes Zsuzsikám, illetve Mariskám, neked egy öregedő szolgabíróhoz kell másodsorra férjhez menned. Nagyságos asszony leszel. Te leszel a báró Kopereczki főispán sógornője. Úgyhogy ez egy nagyon boldog házasság lesz.

De nem lehet, édes Ferikém!

Noszty Feri végre megérti, hogy az asszony nem csupán szabadkozásból mond nemet, hanem tényleg nem akar hozzámenni feleségül. Márpedig egy Noszty fiút nem utasíthat vissza senki! Még egy Noszty lány sem! Hát még egy ilyen újdonsült Noszty lány, akit alig néhány hete vakartunk ki a szutyokból!

És ha szabad érdeklődnöm, miért nem lehet?

Ölyvesiné szemében megvillan a dac és a keserűség. Őt ez a Feri még mindig nem veszi eléggé komolyan. Azt akarja tőle, hogy elmenjen Bontóvárra ingyenes szakácsnőnek, ingyenes ápolónőnek és ingyenes kurvának, már amikor a Ferinek éppen feláll a fasza. Ahogy elnézem, ez mostanában már nem túl gyakran fordul elő. Már csak azért sem, mert a Feri újabban sokat javult.

Jött volna tavaly vagy tavalyelőtt, amikor Ölyvesiné húsz krajcárért kapálta a Döbröghy uraság kukoricáját látástól vakulásig, de Karvaly intéző még ebből is majdnem mindig levont öt krajcárt valamilyen ürüggyel. Ha tavaly vagy tavalyelőtt kéri meg Ölyvesiné kezét egy férfi – nem is a bontóvári szolgabíró, hanem csak egy hat-nyolc holdas gazda, vagy akár egy fuvaros –, akkor Ölyvesiné a földhöz csapta volna a seggét örömeiben. De most? De így? Nem lehet, édes Ferikém!

Édes Ferikém nem veszi észre, hogy Ölyvesinének most már küldetése van. Ő a fájdalmas magyar Anya. Benne testesül meg az elnyomott magyar nép minden szenvedése. Ő képviseli a magyar igazságot Krisztus urunk és az egész világ előtt. Krisztus urunk ama bizonyos másik fájdalmas Anya szülötte, azért is jelent meg álmában Ölyvesiné előtt, és mondta ki a megmásíthatlan tényállást a mi Eszterünk sorsáról.

A mi Eszterünk édesanyja a megtestesült Vád és Panasz.

És akkor legyen belőle, Ölyvesinéből Nosztyné? Éljen boldogan vagy legalábbis elégedetten? Nem, nem, soha! Ő nem válhat hűtlenné a küldetéséhez, sem pedig a mi Eszterünk emlékéhez! Nem okozhat csalódást annak a sok-sok jó magyar embernek, akik hisznek benne, és akik az ő gyászából erőt merítenek!

Ezt érzi, ezt gondolja, de nem tudja pontosan megfogalmazni, mert nincs gyakorlata a szabatos beszédben. Nem is ez a dolga. Neki elvégre küldetése van. Ő csak azt mondhatja ki, ami a nyelvére tódul.

Nem lehet, édes Ferikém. Majd ha a gyilkosok elnyerték méltó büntetésüket, majd ha az összes zsidót felakasztották a cinkostársaikkal együtt, akkor gyere vissza hozzám. Majd akkor igent fogok mondani. Addig nem.

Ilyen csúfos kikoszarás után nekünk sem kell törődnünk Noszty Ferivel. Ne figyeljünk oda, hogyan veszi a kalapját, hogyan ül fel a Nosztyak címeres hintójának a bakjára, hogyan hajtja – kocsis híján – ő maga a hintót Bontóvár felé, és miképpen hiszik a szembejövők, hogy az *igazi* Noszty, magyar úrhoz méltó módon, a hintó belsejében üldögél. Búcsúzzunk el tőle, ne is lássuk többé.

Mihelyt eltűnik a hintó a novemberi ködben, vessünk egy futó pillantást a Tisza túlpartjára, az Erzsébet-napi törkői országos vásárra!

Ha a népdalban emlegetett Géczi Imre a maga testi valójában átugorhatta a Dunát, noha annak magas a partja, akkor gondolatban mi is egy ugrással átrepülhetünk a Tisza fölé, amely kevésbé széles, no meg a partja is alacsonyabb. Hipp-hopp! Már ott is vagyunk a törkői oldalon. Csak arra vigyázzunk, hogy ne a hajóállomás mellett sorba rakott kö-

csögök és cserépkorsók között érzünk földet, mert akkor fizethetjük a kártérítést, és még a cipőnk sarka is sáros lesz.

Egyelőre annyit látunk, hogy fel és alá hullámszik a sokaság. Javában forog a bolondmalom, ismertebb nevén körhinta. Emitt a hatósági személyek éppen elkobozzák a kofáktól a régi úrmértékeket, az iccét és a meszelyt, amott elszabadult bakkecskét próbálnak elfogni, de az is lehet, hogy zsebtolvajt üldöznek.

Hét, hét, hét! Minden egyes darab hét!

Itt a meleg túrós lepény, öt krajcár egy körcikk! Aki vesz, annak lesz!

Szájharmonikát, furulyát, malacperselyt tessék!

Itt látható Jancsika, a madárfejű csecsemő! Továbbá itt látható Kardnyelű Béla Gyuri, a nemzetközi magyar fakír!

Itt látható nagytűüvegen át Nápoly, amint borzasztó nagy füsttel pipál a Vezúv! Itt látható a világ legnagyobb csodája, a női emlékkel és halfarokkal rendelkező hableány hat méter hosszúságban, továbbá Trops, a csontvázember! Mozog a keze, tíz krajcár, mozog a lába, tíz krajcár, három méter gatyamadzag tíz krajcár! Végeladás, nincs maradás!

Itt látható a francia–porosz háború, továbbá Napóleon számkivetésben Szent Ilona szigetén, valamint eredeti spanyol inkvizíció hiteles kínzókamrákkal, igazi fekete csuklyás hóhérok! Kedvezményes áron megtekinthető Tróger Boriska sátoraljaúj helyi méregkeverő élethű viaszmásolata! Tengeri bűvár 3000 literes akváriumban, sűrített levegő szivattyúzása közben, a *Szózatot* éneklő a víz alatt!

Értékes nyeresemények! Elvira, az altest nélküli szűz, aki látja a múltat, és megmondja a jövőt!

Libapezsgő egy butella 4 krajcár, sárga és piros limonádé egy pohár 2 krajcár!

Mozog, mozog, még mozog, még mindig mozog! Mi mozog? Itt mozog!

Játékpuska, csengettyű, hintaló, számológép van eladó!

Puskaporos szaru, szemüvegeret, maradandó fogvájó, tartós fülpiszkáló van eladó!

Olló, borotva, böllérvés, vadászkesz, döngnyűző kés, kenyérvágó kés, papírvágó kés van eladó!

Kostök zacskó, csikóbőr szütyő, borjúbőr tarisznya van eladó!

Ruhakefe, sárkefe, subickoskefe, sűrölőkefe, lóvakaró kefe, korongecset van eladó!

Locsolókanna, bádognölcser, tormareszelő, hurkatöltő, pogácsaszaggató, hatóságilag hitelesített literes úrmérték van eladó!

Őrölt paprika, függőnypálca, friss kacsatojás, vérnyomáscsökkentő pióca van eladó!

Keresztnévvél ellátott üveg poharak Sáríkáknak, Klárikáknak, Esztikének, Jusztikáknak, Licinek, Lucának, „Szívből szeretlek”, „Örökké a tiéd”, „Millió csók” van eladó!

„Mátyás király naptára”, „Igazmondó kalendárium”, Rákóczi-naptár, Kossuth-naptár, Petőfi-naptár, „Egész Magyarország naptára”! „Egész Magyarország” van eladó!

Apacuka, fundaluka! Kit látnak szemeim a kalendárium- és könyvtárusnál? Idenézzon az olvasó! Egy régi ismerősünk! Ez bizony Móric. Henger néni magával hozta Szentvilmosról. Ő maga női holmikát nézeget, Móricot itt hagyta Könyvész Bandinál. Nem kell félni, nem vész el: itt a szokásos két börtönőr is, ők vigyáznak rá. Móric mehet, ahová akar: a börtönőrök – ahogy ő mondja, az ő *testőrei* – minden lépését követik.

Kapott 40 krajcár zsebpénzt, ami egy kisebb vagyon. Arra költheti, amire akarja. Éppen csak kést, borotvát, egyéb szűrő- és vágóeszközöket nem szabad vásárolnia, de ő nem is kíván ilyesmit. Ő könyveket kíván. Amíg Tiszaréten élt, úgy tudta, kétféle könyv van: egyrészt a *széferim*, ami héberül azt jelenti: könyvek, másrészt a *bicher*, ami romlott német zsidósargonban szintén azt jelenti: könyvek. De milyen óriási különbség van a kétféle könyv között! A széfer szent könyv, amelyet áhítattal kell tanulmányozni. A buch galádságra csábító, alávaló könyv, amelyet hithű zsidó nem vesz a kezébe, de még a címlapjára sem néz rá.

Móric most már kizárólag ilyen könyveket akar olvasni. Már nem kíváncsi Rabbi Eliézer véleményére az idegen vetésbe kóborolt ökörről, amelyet szétmarcangol egy oroszán: hogy tudniillik ki kinek fizessen kártérítést, az ökör gazdája-e a letiport vetésért, vagy a szántó föld birtokosa, amiért az ő földjén pusztult el az ökör? Nem érdekli Rabbi Jonathán érvelése: hogy amennyiben ketten egyidejűleg találhatnak egy aranyszálakkal átszőtt selyemru-

hát az országút szélén, és az egyik a jobb kezével fogja meg, a másik pedig mindkét kezével belekapaszkodik, akkor melyiküket illeti a talált ruha?

Tiszaréten az országút szélén nem túl gyakran lehet aranyszálakkal átszőtt selyemruhát találni. Neki, Móricnak, amíg Tiszaréten élt, nem volt sem szántóföldje, sem ökre, orosz lányt pedig akkor látott először, amikor Henger néni elvitte a cirkuszba.

Ő már nem akarja olvasni sem a Misnát, sem a Misnához magyarázatként írt Gemárát, sem a Gemarához kommentárként hozzáfűzött Rasit, sem a Rasival hol egyetértő, hol vitatkozó Toszafotot. Ő már nem akarja olvasni sem a Halachát, pedig azt, vagyis a benne foglalt előírásokat és tilalmakat minden hithű zsidónak pontosan ismernie kell, sem az Agádát, pedig az, vagyis a hozzá tartozó sok-sok példázat, mese és csodás történet a hithű zsidó szívének felüdítője.

Nem, Móricnak ez már nem kell. Ő Monte Cristo grófjáról akar olvasni. Fekete Szakállról, a karib-tengeri kalózok vezérééről akar olvasni. Nemo kapitányról akar olvasni. Winnetouról és Old Shatterhandról akar olvasni. Robin Hoodról és Rinaldo Rinaldiniéről akar olvasni. Olyan hősookról akar olvasni, akik csak a mihaszna *biche*-ben fordulnak elő, és olyan kalandokról, amelyekhez hasonlókat hiába keresnénk az épületes *széferim*-ben.

Vékony füzetkéket nézeget, minden darab egy krajcár. Akár harmincat is vehet belőlük, és akkor még mindig marad tíz krajcárja a medvével birkózó eröművésznőre, akit nagyon szeretne látni. *A Szabadságharc csatái*. Továbbá: *Sobri Jóska csínytevései*. Továbbá: *Rontó Pál kalandos élete a legsötétebb Afrikában*. Továbbá: *A grófkisasszony örök szerelme az üveghegyen is túl*. Továbbá: *A három megigézett aranyszarvas és a vasorrú bába igaz története*. Továbbá: *Kocsárd vitéz hányattatásai a tatárjárás idejéből*. Továbbá: *Szerelmi levelező, amelyben minden rendű-rangú Férfi és Nő minden szerelmi állapotban megtalálja a hozzáillő és célravezető levelet, amelyet már csak ki kell másolnia*.

Móric már éppen rászánná magát, hogy megvásárolja az *Ubrik Borbála, az élve eltemetett apáca* szerencsétlen sorsáról szóló kiadványt, amikor egy kikiáltó erőteljes hangja harsan fel a szomszéd sorból, neki pedig úgy megdobbann a szíve, mintha egy ököl dörömbölné a mellkasán belülről.

Itt látható Ölyvesi Eszter, amint éppen meggyilkolják a zsidók a tiszaréti zsidótemplomban! Tessenek jönni! Itt látható a mi Eszterünk, ahogy azt Móric a saját szemével látta a kulcslyukon keresztül! Tessenek jönni! Itt az ajtó hiteles másolata, itt a kulcslyuk, tíz krajcárért fél percig be lehet nézni! Tessenek jönni! Tíz krajcár fejében fél perc borzalom! Aki egyszer látta, soha el nem felejt!

Móric orthagyja Ubrik Borbálát a mi Eszterünk kedvéért. Átmegy a másik utcácskába, ahol a históriák és látványosságok találhatóak. A két börtönőr közrefogja. Az emberek egy kicsit félrehúzódnak, amerre jár.

Az ajtó hiteles másolata előtt hosszú sor kígyózik. Móric beáll a sor végére. Megszámolja: harmincketten kíváncsiak a mi Eszterünkre, akit – a kikiáltó elmondása szerint – a sakterek már letepertek az imaház padlójára, egy késsel már elvágta a nyakát, a vér egy részét már kicsorgatták a hagymahéjszínű cseréptálba, amely szintén látható a kulcslyukon keresztül, és most éppen a tojásrántotta-színű cseréptálat töltik meg a szerencsétlen szűz vérével.

Tessenek jönni! Tíz krajcár fejében fél perc borzalom! Ne tessenek megijedni, nem történik valódi büntény odabent! Ezek csak viaszmásolatok, noha rettentően élethűek, ahogy Móric, a tiszaréti samesz fia a saját szemével látta őket a kulcslyukon keresztül!

Móric mellkasát dagasztja a büszkeség. Most érti meg, hogy ez a sok ember igazából nem is a gyilkosságra vagy a kiontott vérré, hanem az ő pillantására kíváncsi. Éppen ezért egy kicsit meg is van sebezve a hiúsága. Hogyhogy nem ismerik fel az emberek? Miért nem veszik észre, hogy itt van ő maga, Móric, akinek látnia kellett az eseményt?

Igen, *kell*ett, mármint a szónak abban az értelmében, ahogyan fél évvel ezelőtt Prűcsky Bandi házában a lelkére kötötte Lécceli Kálmán, a darabolós gyilkos. (Jut eszembe: őt is ki lehetne állítani valamelyik bódében.)

Ugyanakkor felébred benne a kíváncsiság. Látni szeretné, hogy *a valóságban* mit is kellett látnia. Arra is kíváncsi volna, hogyan vannak kidolgozva a viaszbabuk, és milyen anyagból készült a kicsorgatott vér utánezata. Mert, ugyebár, folyékony nem lehet. Ha viszont a vér is viaszból van, pirosra festett viaszból, az nagyon illúzióromboló.

Tegnapelőtt Mórictól szembesítették a Szentvilmosra érkező pesti orvosprofesszorokkal, akik felhívták a figyelmét, hogy nemigen láthatta a vér kicsorgatását. Az elvágott nyaki verőérből minden irányban szanaszéjjel spriccel a vér. Azt bizony nem lehet cseréptálba folytatni. L' Ancette doktor úr legalább 500 ilyen eset helyszíni szemlélésén jelen volt, ő tudja, miről beszél. Ezt hallva Móric vállat vont, és kijelentette: ha így van, akkor sem kívánja megváltoztatni a vallomását.

Most gyorsan kiszámítja: még harmincan állnak előtte, és ha mindenki fél percig leskelődik a kulcslyukon keresztül, akkor ő pontosan negyed óra múlva sorra fog kerülni, és megpillanthatja élete legfontosabb eseményét. Közvetlenül előtte egy vele egyidős fiú áll. Zsinóros mentét és darutollas főveget visel, ahogyan egy Tisza vidéki földbirtokos kamaszodó fiához illik.

Beszédbe elegendik Mórival.

Megkérdezi tőle, ki ez a két ember, aki őt jobbról-balról közrefogja. Mórincnak már a nyelve hegyén a válasz: „Ők a testőreim.” Aztán majdnem így mondja, de mégsem egészen így. Nem akar dicsekedni.

Ők a testvéreim.

A másik fiú elismerően néz rá. Ennek a szeplős arcú, fekete kalapos parasztgyereknek ilyen komoly, felnőtt bátyjai vannak, akik még a vásárba is elkísérik!

Elmondja, hogy neki is volt egy bátyja. A Haditengerészeti Akadémia növendéke volt Fiumében, de nemrég meghalt. A nyári hadgyakorlaton felrobbant egy lőszeres láda, és a bátyja éppen ott állt, a láda mellett.

Tessenek jönni! Tíz krajcár fejében fél perc borzalom!

Ő pedig elhatározta, hogy mihelyt betölti a tizennegyedik évét, jelentkezik a Haditengerészeti Akadémiára, és a bátyja helyébe lép. A szülei eleinte hallani sem akartak róla. Egyrészt aggódnak érte, és attól tartanak, hogy a bátyja sorsára jut. Másrészt azt akarják, hogy pap legyen belőle, mert a családban ez hagyomány. A nagyapja is, a dédapja is pap volt, református lelkész. De ő nem akar pap lenni, őt nem érdeklik a szent könyvek. Ő vagy tengerésztiszt lesz, vagy semmi. A sors könyvében az van megírva, hogy valamelyikük tengerésztiszt lesz, vagy a Béla, vagy ő. A Béla meghalt, ezért most ő, az öccse lesz tengerésztiszt a Béla helyett.

Tíz krajcár fejében mindenki láthatja, amit Móric látott a saját szemével!

Éles hangú vitái voltak a szüleivel, különösen az apjával. Az apja szigorú ember. Szigorú, de igazságos. Így hát végül megértette, hogy neki hivatástudata van. Ő szívós munkával, buzgó szorgalommal, vaskörművel azt akarja elérni, hogy egyszer majd rábízának egy egész hajót! Végül az apja kezét nyújtott neki, mondván: becsüli benne a határozottságot és az akaratot. Ő pedig beadta a jelentkezést, és újév után le fogja tenni a szigorúnak ígérkező felvételi vizsgát. Háromszázan jelentkeztek, és huszonötöt vesznek föl. Ő nem egy elbizakodott ember, mégis meg van róla győződve, hogy benne lesz a huszonötben.

Erről Móric is meg van győződve. Talán öt perce beszélgetnek, de a másik fiúból csak úgy sugárzik az erő és a magabiztosság. Látszik rajta, hogy paracsolásra termett. Ő, Móric habozás nélkül rábízna nemhogy egy hadihajót, de akár egy egész flottát is. Akár egész Magyarországot is rábízna.

Tíz krajcár fejében itt látható a mi Eszterünk, amint éppen meggyilkolják a zsidók!

A másik fiú elhallgat. Láthatóan megbánta, hogy ilyen sokat beszélt magáról ennek a vele egyívású vadidegennek. Hiszen most látja először és valószínűleg utoljára! Megkérdezi Mórictól, hogy hívják. Móric megmondja a nevét. A másik fiú felhúzza a szemöldökét, és megkérdezi, nem is különösebben barátságosan:

Te zsidó vagy?

Móric most már meg van bántva egy kicsit. Miért nem veszi észre ez a jellemzilárd fiú, hogy ő nem akármilyen Móric, hanem ugyanaz a Móric, akinek a nevét éppen most kiabálják világgá a tiszaréti kulcslyuk hiteles másolatánál!

Nem vagyok zsidó. Én a vármegye tanúja vagyok!

A másik fiú csodálkozik.

Nem vagy zsidó? Akkor talán keresztény vagy?

Móricot elfogja a bosszúság. Ő mégiscsak híres ember! Minden újság írt róla! Még a képét is odaszerkesztették, pontosan úgy, ahogyan lerajzolta őt Ábrányi grafikus! Ábrányi a mi Eszterünket is lerajzolta, pedig soha, egyszer sem látta. A tiszaréti lakosok szóbeli közléseire hagyatkozva dolgozott, mégis milyen élethű lett az a szomorú kis rajz.

Nem vagyok keresztény. Sem zsidó, sem keresztény. Nekem az a vallásom, hogy a vármegye tanúja vagyok. Mit lehet ezen meg nem érteni?

Olyan érzése támad, mint a sikeres drámaírónak a színmű sokadik előadásán, amikor a tombolva tapsoló közönség nem veszi észre, hogy a szerző is jelen van. A legtöbb néző nem is gondol rá, hogy a szerző legalább annyira valóságos személy, mint a színpadon látható szereplők.

Móric azzal vigasztalja magát, hogy hoppá, nem vagyunk Taksony vármegyében, ez itt egy másik vármegye. Itt ő, ha százszor kiabálják is a nevét, akkor sem olyan híres, mint odahaza, Szentvilmoson. Még aztán minden botrány három napig tart, és az ő személye már kikopott az emberek figyelméből. Ez a fiatalúr sem órá figyel, hanem félig a kulcslyukra, amelyen mindjárt benézhet, félig azok a hátszlovak járnak az eszében, amelyekre apja, az a bizonyos Tisza vidéki földbirtokos egy órával ezelőtt alkudozott.

Bizony ám, az állat- és terményvásárt meg sem néztük, pedig azt is tartanak ilyenkor Törkőn. Még a trencsényi huszárlaktanya lóválogató bizottsága is itt szokta beszerezni az év végi remonda lovakat.

Móric egy kicsit megenyhül. Békülékeny hangon szólal meg.

No és neked mi a neved?

A másik fiú közben hátat fordított Móricnak. Ez csak egy taknyos kis zsidó, aki levágta a pajeszát. Ezzel nincs miről beszélgetni. Ebből ugyan soha a bűdös életben nem lesz tengerésztiszt. De még csak egyszerű matróz sem lesz belőle.

A válla fölött visszaszólva felel, erőteljesen hangsúlyozva nemesi előnevét.

Nagybányai Horthy Miklós!

Márton László (Budapest, 1959): író, műfordító és esszéista. Könyvei a Kalligramnál: *M. L., a gyilkos* (2012), *A mi kis köztársaságunk* (2014), *Hamis tanú* (2016).

KORPA TAMÁS

Lúčanské jazierko (729)

álmában fagyott be a Lúčanské jazierko.
másnap lefűrészeltém néhány megdermedt, kátyús fodrot róla.
másnap lefűrészeltém a csonttalan mozgásból
egy tizenöt kilós tömböt, és a jégszekrénybe ejtettem.
fénylik a viszontagságok terme.
másnap leemeltem egy teljes partra fröccsent hullámot
az áramlatok mozsarában megrekedt buborékokkal.
másnap kivájtam, ahonnan először láttam, az enyészpontot
a partok rigorózan egymásra tördelt síkjai közül.
egy hét alatt elhordtam az álmot.
a száj, ami sosincs egyedül, közben az arcomon hadart.
hadart a viszontagságok netovábbja.
mint mikor valaki már leadni készül árnyékát a ruhatárban,
és súlyától megpördül egy vállfa óhatatlanul,
és leomlik egy cserép kopár nőszírom ártalmatlanul –
hadart, hadart.
a vízenjárás és a súlytalanság nevű fagyasztóládák között
osztottam szét az álmot.
bepréseltem az álmot a mirelit zöldségek közé.

Jelení vrch (947)

láthatósági mellénybe öltöztettek egy komplett erdősávot a keresés során. rípiyára tört lopakodó a hepehupákon, a gyalogfenyők szívós pólyájában.

egy pillanatra üvegházzá forrósodhatott a pilótafülke. a kondenzcsík segédegyenese órákkal később is látszott a mélyülő égen.

a találkozástól a Jelení vrch a legbelsőbb barlangaulájáig kongott.

a puha kőpáncél alatt bemozdultak a fátyolvízesek.

mintha egy negyven emeletes toronyház valamennyi fürdőszobájában egyszerre nyitnák meg az összes csapot.

a hegy belső életét,

vékony katéter, a horpadt medrű Hájský potok vezeti el.

egy szerpentinnel lejjebb filézett angyalszárny sül – piknikeznek valakik.

egy szerpentinnel feljebb Árpád-kori tömegsír áramvonalas dombja.

mik lehetnek rólunk az utolsó szavak, mondd?

48°37'32.5"N 20°50'45.9"E

csak a levelek – ágak és törzs nélkül.

elhivatott, szinte mozdulatlan hullás. és halk, ropogó érkezés a törékeny élekre.

tükörsima tálcán kandírozott rügyek.

az őszi didergés emlékét rejtő dél-nyugati oldalág

és a mindenórás harmat hűvösét őrző dél-keleti oldalág egymáson hevernek.

tárol, mivel találgatjuk.

a napokban felaprítják a törzset, benne a beszédközponttal.

egészalakos hasadás, ami a talajszintig leér.

az időeltolódás, amíg a talajszintig leér.

bemagolja a por mindenestől idejekorán, idejekorán.

egy hajtásaival mumifikálódott gally sem marad majd belőle?

képzeld magad a helyembe,

mikor még *teljesen* itt volt és megkörnyékezett.

48°37'32.5"N 20°50'45.9"E

az idős juhar memóriazavaránál
nem ismerek szívszorítóbb csapdát, mikor értelmetlenné válik
a kérdés, kié ki,
s a fel nem ismert levelek tétován csüngnek
a saját ágakon.

Husitský kostol (580)

a vakolat alól evakuált öt évszázados freskó.
figurái közül mindegyik fényérzékeny és asztmás.
nádszálvékony arcukon méla csodálat ül.
akár, ha üzemelő centrifugát fognának közre e falak:
felszakadozik a vakolat, kisüt a nap,
a hullahopp karika formájú napkorong újra jár –
a többi keresztkérdés, puhatolózás. a felbukkanás lármája:
*Biztoshogynem, Dehogysisnem, Idehallgass. És mit tudsz még
mesélni, végzetem? Édesmindegy, emlék, ide térek vissza!*
tenyerükben pár köbcentis kopott gesztenyegömbök.

■ **Korpa Tamás** (Szendrő, 1987): költő, szerkesztő, kritikus.
Legutóbbi kötete: *Egy híd térfogatóról*, FISZ-könyvek
sorozat (2013).

Fiú fényképpel

Egy fiú fényképpel a kezében
s egy fényképpel mélyen a szemében:
csak tartogatta fejfelé és engem bámult.

Nagy volt a tömeg körülötte. S neki
egy kis fénykép volt a szemében,
a vállán pedig egy hatalmas vagy fordítva:
a szemében egy hatalmas, a vállán egy kicsi,
a legkisebb pedig ott volt a kezében.

Ott állt a jelszavakkal teletűzdelt tömegben,
és csak tartogatta fejfelé. Nem nézhettem tovább.

Elindulok felé, a transzparenséken
a hozzátartozóik olyanok, mint egy boltív
vagy a torkokra fagyott hang, nem moccan egyikük sem.

A fényképen talán az apja, hasonlítanak.
Megfordítottam, de az eltűntet
megint csak ugyanúgy láttam, fejfelé.

Ahogy a kártyában a király, a bubi és a dáma
ha lefordítva nézed, akkor is egyenesek,
úgy ez a férfi, ha egyenesen nézed is,
megint csak fejfelé fordul, s rád úgy mered.

Teknősvadászat

Horoggal nem lehet teknősöket fogni.
Este kilenc körül bukkannak fel, a homokban húzzák
maguk után a hálót, mennek a maguk útján,
zihálva vánszorognak keresztül a parton,
kiásnak egy gödröt, mely még kétlábnyi sincs,
aztán belepottyantják tojásaikat.

Közben felbukkannak páran, a teknőspáncélt
egy jókora rúddal felborítják,
a fejet lemetszik, s meglepetten látják,
hogy a teknőstestben a szív milyen makacsul,
milyen hosszú ideig ver még mindig tovább.

Antinoosz szobra

Egy alabástrom Antinoosz-szobor
uralja a termet. Látszik, hogy haját
valaha aranykoszorú díszítette.
Testét hanyagul és érzéken,
lányos bájjal fordítja az idegenvezető
felé, hogy meghallgassa, amit
Hadrianusról mondanak. Az ő kegyence
volt, a leghűségesebb, hitte,
hogy egy ilyen császárért érdemes
feláldozni életét is – s ezt valóban
meg is tette, mikor a Nílusba ölte magát.

Alig volt még húszéves, és nem számított
neki az élet. Most, hogy eljárt fölötte
az idő ott a mélyben, nem érdekli
tovább a babonás hit, mely a fulladás
után kosárszámra – nem, inkább teremszámra –
hordja majd az áldozati ajándékokat.
Zsenge életét áldozta fel ő, esztelen,
hogy pártfogójának adja legszebb éveit.
A boldog Hadrianus nyomban pompás
pénzt veretett az ő arcképével, szentélyeket
emelt neki, s felállította mindenféle fenséges
szobrait. Csakhogy Antinoosz bármennyi
dicsőséget szívott is magába, most mégis
ott áll a terem sarkában, félrehúzódva, és sír.
Egyetlen vigasza ez a szobor itt. Hiszen ez,
ahogy mondják, egyike a legszebbeknek.

Polgár Anikó fordításai

Kiriakosz Haralambidisz (Ahna, 1940): az egyik legismertebb kortárs görög költő. Cipruson született, az athéni egyetemen és Münchenben tanult. Verseit számos nyelvre (angol, német, francia, svéd) lefordították.

Polgár Anikó (Vágsellye, 1975): költő, műfordító, irodalomtörténész. Dunaszerdahelyen él, a pozsonyi Comenius Egyetemen tanít.

Leopárdnőstény

NŐSTÉNY

Megjegyzés

Elnézést kérek a képzeletbeli eszkimó törzstől azért, ahogy kiforgattam és szándékosan rosszul értelmeztem régen elhagyott hagyományát. Bizonyára nem kell elmagyaráznom, hogy a könyv elején leírt esemény csupán a főhős, Milla képzeletében történt meg. Milla egyébként meg van győződve arról, hogy az inuitok idős asszonyaikkal szemben sosem viselkedtek olyan lenézően, mint egyes csehek, és ez csak amolyan összevetés. Ez az eszkimó törzs egyszerűen nem létezik.

Ám az ibo törzs és a könyvben említett valamennyi törzs létezik, és a legjobb tudásom szerint próbáltam meg bemutatni hagyományait, nyelvüket és életstílusukat.

A leopárd nem tudja megváltoztatni a foltjait.
afrikai mondás

ELSŐ RÉSZ

Szexszel való gyógyítás

(ELŐTTE)

Az iglu növekedett.

A nő törzstársai lassan, szenttelen rendszerességgel rakták az egyik hótéglát a másikra, gondosan elsimígtatták a köztük levő réseket, és vízzel locsolgatták.

– Nem akarom! – kiabálta a nő. – Nem! Ez így nem járja!

Itt az Északi-sarkon úgy fagyott, hogy csak úgy ropogott, és a víz gyorsan megdermedt.

– Ne tegyétek ezt velem! – kérlelt.

A jég ezüst hangon – fenyegetően – csengett.

– Miért teszitek ezt velem? – támadt rájuk.

A férfiak figyelmen kívül hagyták. Tovább dolgoztak.

– Miért? Miért? Miért? – áradt szét a hófedte síkságon.

Végül az egyik megfordult, köpött egyet a fogai közti résen, és felvihogott: – Öreg vagy. Összehúzza magát a kapucnis kabátot, amit a nő nemrég varrt neki farkasbőrből, és tovább foglalatoskodott a jeges hótéglákkal.

– De én nem vagyok öreg! – kiáltotta a nő. – Fiatalnak érzem magam, és életerősnek. Bizonyára felismerném, ha valóban öreg lennék.

– Öreg vagy – erősítette meg erről egy másik férfi. Egyujjas fókabőr kesztyűbe bújtatott kezével tolta félre őt, hogy ne legyen útban, amit a nő nemrégiben készített neki.

– Akkor miért érzem magam fiatalnak? Miért érzem úgy, hogy csak most kezdődik az élet?

– Öreg vagy.

A törzsfőnök – maga a törzsfőnök! – egy újabb hótéglát rakott az igluhoz, lehajtotta a fejét a rókabőr sapkában, amit a nő nemrég ajándékozott neki, és meggyőződött arról, hogy a téglá jól tart-e. Szájába dugott egy darab pemmikánt, amit a nő neki szárított, és kiszívta fogatlan ínyével. Elégedettnek tűnt. Mint minden alkalommal, amikor a hagyományörzésnek hódolt, és törzsét nagyobb dicsőséghez vezette. Persze ez az iglu is a hagyomány részét képezi.

– Öreg vagy – selypítette bölcsen.

– Húsz évvel fiatalabb vagyok, mint te. Miért nem magad számára építesz temetkezési iglut? – kérdezte a nő szemtelenül.

Az építők megmerevedtek mozdulat közben, és testüket halk nevetés rázta meg. – Hiszen te nő vagy! Öreg vagy.

Bu-u-um! Az építményre újabb hótéglá hullott, a falak ívelni kezdtek befelé. Hamarosan elkészül az iglu.

– Hasznos vagyok a törzs számára! Úgy varrok ruhákat, mint kevesen – hiszen hányatokat felöltöttem! Kétszer gyorsabban rágom a bőroket, mint a fiatal fruskák. Még mindig egészségesek a fogaim. Nézzétek csak!

Nem nézték. – Öreg vagy.

A törzsfőnök feltette az iglu tetejére az utolsó hótéglát. Csoszogva megkerülte az iglut, megérintette a kötéseket, meggyőződött róla, hogy a hótéglák szilárdan tartanak. Elégedetten cuppogott.

A nő előtt feltárult a fagyos nyílás. Nem volt sötét. A megjegesedett havon keresztül áthatoltak a napsugarak, és az iglu belsejében világos volt. A talajra egy régi és kopott fókabőrt dobtak le neki. A törzsfőnök – magasztos és egyben hétköznapi gesztussal – intett, hogy másszon be.

A többiek félkörben körbeállták őt, és ugyanazzal a hétköznapi, mégsem hétköznapi arckifejezéssel várokoztak. Temetési iglut öregasszonyok számára meglehetősen gyakran építettek, a halál gondolata mégis különleges fényt izzított fel a szemekben.

És a nő ordított. Könyörgött. Kérlelt. Fenyegedett, még ha nem is volt mivel. Karmolt, harapott, rúgkapált. Sírt, mígnem az arcára fagytak a könnyek.

A férfiak háta mögül asszonyok bukkantak fel. Egyesek fiatalok, még gyermektelenek. Mások az ő nemzedékéből, csak két-három tüllel fiatalabbak. A fiatalok arca izgatottságot tükrözött. Az időseké is... borzalom.

És mégis ők kiabálták a lehangosabban: – Öreg vagy! Ez a dolgok rendje.

Bekergették az igluba, és az utolsó hótéglával befalazták a bejáratot. A hangok eltompultak. És ő, mintha álmodná, hallotta a beszédfozlányaikat, amikor távoztak. Utolsóként a fogatlan törzsfőnök ment el. Hátramaradt, a lába megdagadva, és jobban sántított, mint ahogy a többiek előtt beismerte. Odacsoszogott az iglujához valami élőért, a pemmikánhoz, amit a nő készített neki, a faggyúmécsesek és a fiatal feleségek melegéhez, akiket időről időre lecserélt.

A nő az öklével verte a zengően átlátszó falakat. A jeget rózsaszínűre színezte a vér, de egy arasznyit sem mozdult. Rúgta a falat, a fejét verte bele. Aztán megpróbálta felhevíteni a tenyerével, rábírní, hogy engedje ki őt.

De nem volt benne elég melegség.

Összekuporodott a bűzlő fókabőrön. A hideg bekúszott a húsába és a csontjáig hatolt. Az ujjából már jégcsapok lógtak, és a zsigereiben már érezte annak a csúcsát, amelyik hamarosan belenő a közepébe, és végez vele. Tudta, hogy meghal, de már nem rémisztette

a gondolat. Az iglura csöndben szitált a hó, és minden ráhullott hópehellyel nőtt benne a meggyőződés, hogy már valóban öreg, hogy megérdemli a halált.

Mielőtt megfagyott a szíve, már majdnem mindegy volt neki.

De mi történik? A test másik közepéből, arról a helyről, ahonnan gyerekek születnek, abból a nyílásból, ahol olyan kellemes csiklandozást érzett, amikor valamelyik vadász odabújt hozzá a szőrmén, meleg terjengett. Izzón. Mintha tűzhányó születne benne. Megolvasztotta a ráhullott havat, és a jégcsapokat langyos vízű pocsolyákká változtatta. Átforrasította a melegével, és életre keltett. Új életre? Abban nem volt biztos, de határozottan élet volt.

(ITT, MOST)

Már tudja, honnan jön ez a melegség.

Szeretkezik.

Nem, nem szeretkezik. Dug, kefél, kufircol, pázrik, szexel, kúr, toszik, kettyint, élvezi a két felnőtt egyén közt zajló teljesen normális, nem beteges, nem biztonságos szexet, akik mindketten mindenben egyetértenek és egyetértenek a közösüléssel. Több mint egyetértenek. Odavannak érte! Önkívületben vannak, készen vannak, valahol a köztes időben, nem is a Földön vannak...

...egy szálloda szobájában vannak, nem a legolcsóbb szálloda ez, a férfi igyekszik, szégyellte őt olcsó hotelbe hívni, a férfi nem tudja, hogy Milla nem sznob, dugna, kefélne, kufircolna vele egy ház mögötti vityillóban is egy kopott matracon, párzana, szexelne, kúrna vele mondjuk egy padon egy parkban vagy a bokor alatt, az illatozó, erotikusan – erkölcsstelenül! – megpuhult, nedves talajon, ami gilisztáktól és új lélettől hemzseg, a lét gyökereinek bódító szagát árasztja, ami talán egyszer szárba szökken itt, közösülne vele a híd alatt is, egy autóban, egy busz hátsó ülésén, hosszú ráncolt szoknyát viselne, hogy nekitámaszthassa a magas kerítésnek az állomás mögötti levizelt sarkon, ami húgy- és aszfaltszagot áraszt, és ahol nincsenek biztonsági kamerák.

Csakhogy ezt a férfi nem tudta. Szállodát fizetett, hogy ne sértse meg. Azt hitte, hogy Millának ez számít. Természetesen tévedett. Ebben konformista volt.

Azt is gondolta, hogy Millának nem ő a fontos. Úgy hitte, hogy szívesen szeretkezik bárkivel, aki fizet egy szállószobát, vagyis ha kedvére lesz az a férfi, és ha Milla akarja. Úgy hitte talán – sosem került ez szóba –, hogy ő maga nem különösebben fontos, hogy lecserélhető, hogy tartózkodásuk ITT, MOST ebben a hotelben, az aránytalanul drágában, a szeretkezésük, a dugásuk, a szexük egy kicsikét a véletlen műve. Természetesen nem tévedett. Ebben realista volt.

A szex remek volt. Nagyszerű volt, mint a szex többsége Millának EBBEN az életében. Talán megtanult helyesen választani. Azelőtt egy csomó szexet kipróbált. Átlagos, szokványos, rutinszexet, halálosan unalmasat. Hosszú éveken át, évtizedekig a hátán feküdt (hogyan máshogy), és megpróbálta elhíttetni önmagával, hogy a föld – VÉGRE – megmozdult. Hogy a mennyezet – mégiscsak – alig észrevehetőn megmozdul. Hogy az a repedés a plafon alatti vakolaton különösen szimbolikus jelentésekkel bír, ami felfokozottság nélkül fel sem tűnne neki...

Milla számtalanszor számolta a csattanásokat – egy, kettő, három, négy, öt, hat... –, és számtalanszor elképesztette őt, amikor valóban száznál sikerült elélveznie, ahogy tervezte. (És aztán lélekben elvigyorodott, mert a férfinak százegnél sikerült – és Millát hatalmába kerítette a gyanú, hogy ez a szerencsésen megosztott orgazmus – olyan szeretetteljes, olyan ŐSZINTE, olyan FILMBÉLI – nem egyéb, csak partneri matek – pontosan kiszámolt, kiszámított... mivel neki is százig kellett számolnia és ugyanazt megígérnie, mint neki, hogyan jöhetett volna másképp össze?)

Milla unalmas, szokások uralta pázások veteránja volt, mivel nem akadt éppen jobb, szenvedély nélküli szeretetteljes szex és ellenszenvből táplálkozó szenvedélyes szex veteránja. Annak az elképzelésnek a veteránja, hogy a hűség erény, ami bármilyen unalmat kompenzál.

Csak hogy az elképzelései szertefoszlottak, amikor befalazták őt az igluba.

Az új életben – mindjárt a kezdetektől – Milla átjárót csinált a pinájából. Egy időben ez így megfelelt neki.

Negyvenkét éves volt – olyan kor, amikor állítólag egy sor nőnek búcsút intenek a jó erkölcsök. Amikor fűvel-fával dugni akarnak. Az a kor, amikor állítólag mindenkiéi lennének – és az ellenőrzésük alatt akarják tudni. (Azonban természetesen senkiéi, és egyáltalán nincs az ellenőrzésük alatt.) Az a kor, amikor jók akarnak lenni. Klasszak. Szépek lenni ott, ahol a legfontosabb, mert szemre már nem szépek. Az a kor, amikor a férfi elbódítására vágnak, leteperésére, amikor olyan testhelyzetek felfedezésére vágnak, amik nem férnének bele a Kámaszútrába, amikor napi több óráig a medence aljának a tornáztatására vágnak, és a pubococcygeus olyan mértékű kidolgozására, hogy olimpiára vinnék őket – abban az esetben, ha a péniszszívásból és -morzsolásból netalántán versenyszámmot csinálnának. Tudják, hogy ettől a férfiak puffok, még ha ilyen nőktől talán kicsit tartanak is, mintha az a kis rés a terpeszükből cápaszáj lenne, impozáns, foggal és kéjjel teli száj, ami – ha akarja – gyengéden átölel, aminek a bársonyosságáról eddig fogalmatok sem volt, és ha akarja, akkor felfal.

Milla életében ez kellemes időszak volt, váratlan és bódító, olyan erővel teli, amik létezéséről eddig nem volt tudomása (és ha valaki netán beszélt volna róluk, azt hitte volna, hogy megbuggyant). Még most, jó bő évvel azután, hogy megfertőzte őt a dugásvírus, sem hitt a szemének, azt hitte, hogy talán álmodik: naiv elképzelései a szerelemről egykettőre valóra váltak. Mindazok listáján, hogy mi mindent szeretne még megismerni, míg egyszer és mindenkorra a változókorba kerül, naponta kipipálhatta a tételeket: Igen, volt már egy középiskolás diák – igaz, ő sem volt már szűz. Igen, volt már arab, fekete, pakisztáni – és mindegyikkel megvolt a maga varázsa, még ha mind valahogy semmilyen is volt.... Igen, rávettem egy huszonöt évvel fiatalabb fiút, hogy most az egyszer legyen egészen jó – és hallgattam a duruzsolását, hogy garantáltan nem vagyok több harmincnál. Igen, ösztönöztem egy jó tizenöt évvel idősebb férfiút, hogy háromszor egymás után álljon fel neki, és hallgattam a fogadalmait, hogy azt, amit velem, még soha senkivel, és szeretett volna elvenni. Megismertem, milyen lehet az, amikor két férfival csináljátok egyszerre (és fogadtam a hálájukat, még ha inkább nekik kellett volna az enyémet), és azt is, milyen lehet az, amikor a partnereitek számára szereztek egy nőt, aki hajlandó hármásban csinálni, és aztán hosszasan takarítjátok be a háláját és a bizonygatását, hogy ez volt az első alkalom, hogy...

Milla másik élete tele volt – mivel?

Nem unalmas, ám jelentéktelen szexszel? Buszméretű komplexusokkal, amiket hiába valóan gyógyított? Szomorúsággal és kétségbeeséssel, amiket nem tudott kivel megosztani, így hát mélyen magába zárta őket, és aztán módszeresen kutatott olyasvalaki után, akinek olyan hosszú és gyógyító a farka, hogy bele tud döfni fájdalmas középpontjába, és ki tudja szívni azt?

A tény az, hogy Milla váratlanul megfiatalodott.

Pénzes Tímea fordítása

SZERZŐ (1940): költő, író, műfordító, esszéíró. Tolnai Ottó és Parti Nagy Lajos beszélgetőkönyve, *Az erotikus radír gumi* megjelenés előtt áll a Kalligram Kiadónál. A művész munkásságáról.

FORDÍTÓ írt átfogó monográfiát (Kalligram, 1994). Palicson él.

egy mozdulatról_1

mást mutatott a tükör.
göndör haja volt-e? ki látta!?
féloldalt szegecsek. fém az arcban.
négyen ültek mellette,
saját képmását bámulta mind.

odalépett ollójával
(ceruzarajz örült zeneszerzőről),
de a leplében felhőként remegő
férfi csak tartotta
tovább a két ujját,
révedve szinte. mint ki babonát hint e
görbe körbe gyűlt gondozatlan fejekbe
(vagy gabonát hant közé – őszi kenyér
nyári kalász után)
talán *egy göndör* lehetett mégis

beyoğlu

fáradt olaj ma a tömeg
hasznavehetetlen
inkább szétcsurog nagy lassan
fürge zászlók fentről intik rendre,
mire *öblös vödörbe* dönti tartalmát
a *tér*. homokdűneként kúszik parthoz.
arannyá lesz, mire odaér.

pallasz

párczás közben vágóhíd az ágy.
hitetlen fejemet igazsággal veszed körül,
tiéd a törvény,
s az orgazmus joga.

pallosával hevesen hadonászik Athéné –
bőrbaglyogat ereszt (t)estünk erdejébe.

kacérságom, férfivágyadat inzultálva
erős kapuk mögé szökik.
sértődéssé szőrösül mosolyod.

akár a tésztaszűrő. olyan a felhőrendszer felettünk.
átpotyog rajta egy-két kemény, szögletes krumplidarab.

kemer

öt pohár a fal tövében
három ötven
zúgott éj, bogár. térbe kifröccsent zugzuzmó.
talpam ódon energiát szívott,
tüdőm fáradt jelent fújt.

faház mellett másik faház.
lépcső a szemköztihez
vezetett csak.

autóval körbejárni ezt a nagyfalut éjjel. sötétben lepergő harmat,
hajnali ízek szilánkjá a földben. szagok.

új a metró. kevésbé görbültek
az ablakrácsok, míg elhaladt
egy lovaskocsi a vízvezeték boltíve alatt.
leomló nemzetség. moha sistereg a halott téglá
átnedvesedett hajszalerei közt.

készakarva tapasztom rá tenyerem fatörzsekre.

dante lova

kipotyog pár herelevél a kasból. igen, lóhere.
folytatom bozontos őszi
darócharcomat: megyek.
valaki más helyett.

miközben csökken a táv,
előnt az izzadság,
és nehezebben lélegzem.
tovább és messzebb jöttem
a hársfától mint múltkor.

csíkokra metélem magamban a szakaszt.
vizuális megoldás mint ragtapasz sajtó sebre de
a rajtvonal szeletén kívül neked nem jut semmi
(hátramról leteszlek, csöppnyi reneszánsz zsoké)
így küldelek. gleccsert, vulkánt keresni már te mész.
mezítláb bolyongva előre, vissza.
beleremeg összes csontom. (vajon mi lesz veled?!)

bársonyos negyedik levél a szerencse.
ha a spirál körbe ér,
refuse, reuse, recycle!

engem érdekel a fénysebesség

A halál

– folytatás

lehelete

Ismét a jelenben vagyunk. Gitta iszik, dohányzik. A lakása, az arca és képek láthatók a falon, míg a nő gondolatait halljuk.

Gitta gondolatai: Akkor szánalmat éreztem iránta. Egészen közel ültem hozzá. Nem volt rossz a lehelete. Megérezte, hogy a leheletére vagyok kíváncsi. Láttam az arcán, hogy társul hívna a lelki bajához, de erősnek akar látszani.

Megjelenik a nő emléke. A faházban vagyunk. Gitta ül az asztalnál. Mellette Erich. A borosüveg üres. A lány józan, a férfi arca piros, szeme üveges, de nem visszataszítóan. Erich nem részeg. Elővesz még egy üveg bort. Mosolyog.

Gitta: Nem érdemel meg téged az az asszony. Biztosan nem látja benned a nagyszerű férfit.

Eddig még sosem tegezte Erichet. A férfi döbbenet nézi a lányt. Felnevet.

Erich: Csak nem a feleségről beszélsz?

Gitta belső monológja:

Egy pillanatra a jelenben vagyunk.

Éreztem, hogy a nő olyan kövér és középszerű lehet, mint ő. Éreztem, hogy a lakásukban kimódolt rend uralkodik. Éreztem, hogy a felesége ráripakodhatott, hogy büdös a lehelete. Talán a háborúban ment tönkre a gyomra. Talán a zsidók gyilkolása rontotta el gyomornedveinek szabályos működését. Felborult e csúnya, kis ember anyagcseréje.

Ismét a barakk látható.

Gitta: Biztosan kövér, biztosan csúnya. Biztosan nem látja benned a bátor katonát. Egy háziasszony. Hozzád komolyabb nő illik.

A férfit annyira váratlanul éri a lány szentelensége, hogy el sem hiszi, ami történik. Önkéntelenül végigméri saját pocakját. Nézi a lány sovány, szép arcát. Összehúzza szemöldökét. Vonásai megkeményednek. A lány először nem fél a férfitől. Tölt a poharakba. Élvezettel tölti el, hogy hazudik.

Gitta: Szerelmes vagyok beléd. Ha nem lenne háború, neked szentelném az életem. Ha nem lenne háború, szeretnél?

A férfi ül. Nézi a lányt. Az üveget és a poharakat lesöpri a kezével. Az egyik pohár eltörik, a másik megreped. A bor a padlóra folyik. A férfi feláll.

Erich: Egy zsidó ne tegezzen!

A lány ül, mosolyogva, magabiztosan. A férfi nézi a lányt, s látszik rajta, hogy nem haragszik rá. Erich szerepet játszik. Szeretettel néz a lányra.

Tégy rendet! Ne ítélj meg másokat!

Erich köszönés nélkül kimegy. Gitta kulcsra zárja utána az ajtót. Felszedi a padlóról az el-tört üvegdarabokat. A megrepedt poharat is a szemetesbe dobja. Az üveget visszateszi az asztalra. Még maradt benne egy kevés ital. Felmosóronggyal feltörli a padlót. A felmosóronggyot beledobja a csapba, vizet ereszt rá. Leül.

Gitta gondolatai: Akkor, amikor azt hazudtam neki, hogy szerelmes vagyok, melegség öntött el. Nem őt szerettem, de kimondtam egy olyan szót, aminek nem is ismerem a tartalmát. Nem tudtam, mi a szerelem. Nekem Erich volt az első férfi az életemben. Az a szánalom, amit akkor éreztem iránta, erőt adott ahhoz, hogy hazudjak. És jólesett hazudni. Akkor egy pillanatra olyan érzésem volt, hogy én valakire gondolok, aki nincs ott, de ott lehetne, és lehetne ő a szerelem.

Gyuri, a padtársam tetszett, de nem voltam belé szerelmes. Én is orvos akartam lenni, mint apám. Apámnak mindig finom kölniillata volt. Egyszer hallottam, amikor valakinek azt mondta a telefonba: „Ne izgulj, holnap együtt leszünk.” Véletlenül levertem az újságtartóról az egyik újságot. Apám addig azt hitte, egyedül van a lakásban. Emlékszem, köszönés nélkül letette a telefont. Nyugtalan tekintettel elindult a zaj irányába, vagyis az előszobába. Megnyugodott, amikor meglátott. Azt mondta: „Ja, csak te vagy az! Mit csinálsz itt? Anyu, anyu nincs itthon?” Akkor apám szemében olyan csillogást láttam, amit annak előtte sosem. Ilyen lehet a szerelem, mint az apám akkor. Én cinkosan rákacsintottam, és azt mondtam: „Anyu nincs itthon. Biztosan nincs itthon.” Odarohantam hozzá, kérleltem, öleljen meg. Közel akartam lenni a boldogságához. Belenéztem a szemébe, és azt akartam, hogy én is úgy ragyogjak, mint ő. Nem vette észre, hogy látom a ragyogását. Magához ölelt. Sosem éreztem az izzadságszagát, de akkor a finom kölni illata keveredett a verejtékével. Szerette anyámat.

Míg Gitta gondolatait halljuk, átmegy a hálósobába és megágyaz. A hálósobában az éjjeliszekrény és az ágy kávébarna színű, az ágyon lévő takaró is. A tükrös szekrény, a csillár és a szőnyegpadló fehér. Gitta bemegy a fürdőszobába, ami nagy, négyzet alakú. A kád kerek, a csempék mélykékek, a fal és a szekrények fehérek. A kád peremén illatosítók, fürdősók, kölnisüvegek. A nő megengedi a kádba a vizet, és háromféle folyadékot önt bele a kis üvegekből. Haját hátraköti. Levetkőzik és beleül a kádba. Becsukja a szemét, a gondolatai megjelennek: Hosszú barakk előtt állnak a rabruhába öltözött nők. Gitta, kezében bőrkorbáccsal le-föl sétál. Végül kiabál.

Gitta: Vigyázzba állni!

Őszi időben állnak a rabnők. Kezüket combjukhoz feszítik. Gitta le-föl sétál.

Gitta: Így maradni!

Bemegy a faházba. Leül. Vékony cigánylány jön be. Kezében alumíniumtálca, rajta egy tányér, a tányéron vékony szalonna, kenyérsarka. Szó nélkül leteszi Gitta elé. Engedelmesen áll. Gitta magához húzza a tálcát. Nézi a szalonnát. A cigánylány önkéntelenül is nagyot nyel, majd lesüti a szemét.

Gitta: Utálom, ha büfögsz.

Cigánylány: Elnézést, de...

Gitta: De, büfögtél. Cigány vagy. Cigány vagy, nem zsidó. Nincs kultúrád. A múltad színes szoknyák suhogása vad zenére.

A cigánylány kinyitja a szemét. Nézi a nőt. Gitta az asztalon lévő késsel szel a szalonnából és a kenyérből. Enni kezd.

Gitta: Nem ismeritek Bachot, nem ismeritek Thomas Mannt. Apáitok verik a vizeskanonát több száz éve, vad ritmusra. Apáitok verik asszonyaikat. Gyerekeiteket lopni tanítjátok.

Gitta teli szájjal beszél. A cigánylány elájul. Gitta feláll, a csaphoz megy. Vizet ereszt egy alumíniumpohárba, és az ájult lány arcára önti a hideg vizet. A lány nem tér magához. Gitta kézbe veszi a bőrkorbácsát, kimegy. A sorban álló nők azonnal feszes vigyázzba állnak és elnémulnak. Gitta két, viszonylag erősebb nőre mutat a korbáccsal. Kiállnak a sorból, elindulnak a faházhoz. Az ájult cigánylányt kiviszik a házból. Két német katona jelenik meg. Egy darabig némán nézik a jelenetet, majd az egyik, magasabb rangú tiszt utasítja Gittát.

Német tiszt: Elégetni, még ma!

Gitta kinyitja a szemét. A jelenben vagyunk. A kék színű szívacsot elveszi a kád széléről, a vízbe mártja, és az illatos vízzel megtelt szívacsot az arcához nyomja. A víz végigfolyik a nő arcán.

Gitta gondolatai: Apám nem szerette a cigányokat. Házunkban a házmester felesége cigányasszony volt. Tiszták voltak, csendesek is, de apám felbőszült az asszony primitív beszédétől.

Miközben a gondolatait halljuk, a nő kiszáll a kádból, törülközik, fogat mos, arcát keni krémmel.

Anyám csitította apámat, „Ne cigányozz, legalább a gyerek előtt ne!” Én ültem az asztalnál. Az ezüst tálcáról elvettem a legnagyobb piskótát. Anyám sütötte a piskótát. Sosem szelte egyformára a süteményt. Mindig én vettem el a nagyobb szeletet. Lementem az öreg lifttel. Az iskolába siettem. Ott állt a földszinten a házmester felesége. Rám mosolygott, és előre köszönt: „Kisasszony, jó reggelt.” A kisasszonyt elnyújtva mondta, mint ha ezer mássalhangzó lenne ebben az egy rövid kis szóban. Én elhúztam a szám. Apámra gondoltam. Nem köszöntem. Kirohantam a kapun. Még egy pillanatra láttam a házmester feleségének húsos, szabályos száját. Mosolygott, miközben nagy barna szeme elfeketedett. Buta, szomorú tekintete nevetésre ingerelt.

A nő lefekszik. Magára húzza a fehér, finom anyagból készült paplant. Lekapcsolja a villanyt.

Gitta gondolatai: Abban az időben a budai iskolákba nem jártak cigány tanulók.

Az esti félhomályban látni, ahogy a nő becsukja a szemét s elalszik. A nő szuszogásától a paplan egyenletesen le-föl mozdul. A jelenetnek úgy van vége, hogy a vászon felveszi a paplan egyenletes mozgását, miközben a nő nyugodt, kiegyensúlyozott szuszogását lehet hallani.

Gitta irodája látható. Fehér bútorok, fekete bőrszékek. Falon divatbemutató képei. Gitta ül az asztalnál. Az asztalon ásványvizes üveg, pohár, egy szem pirula, fejfájás ellen. Beveszi a pirulát, iszik rá. János érkezik meg: negyvenéves, magas, jóképű, barna hajú, öltönyt visel. Leül. Fürkésző szemmel nézi Gittát. Mosolya mesterkéltséget sugároz.

János: Csókolom, főnökasszony! Szép reggelünk van. Ma sütni fog. Tegnap nem volt ilyen szép idő.

Gitta: Tegnap is sütött, igaz, délután. Üdvözlöm, János. El akarom adni a szalont. Kérem, adja el! Minél előbb.

János: Jó. Kell hozzá egy-két hónap, hogy jó üzletet kössek.

Gitta: Jó.

János: Veszünk valamit valahol?

Gitta: Nem. Elutazom, három hét múlva itthon leszek. Senkinek ne mondja, hogy elutazom. Ez az én dolgom. Ha megjöttem, ismét beszélünk.

János: És ha három héten belül talállok alkalmas vevőt?

Gitta: Akkor szerződünk három hét után. Három hét múlva itthon vagyok.

János: Meg se kérdezem, hová utazik, Gitta asszony.

Gitta: Ezt jól teszi, János. Ezért alkalmazom, mert sosem tesz fel fölösleges kérdéseket, és jó üzletember. Felesége már jobban van?

János: Köszönöm, múltó nátha volt csupán, igaz, magas lázzal.

Gitta: Ügyes legyen, ez mind a kettőnk érdeke. Mehet, János.

János feláll, Gitta is, kezet ráznak. Gitta visszaül az íróasztalához. Telefonál a titkárnőjének.

Gitta: Irén, kérem, foglaltasson jegyet a legközelebbi New York-i gépre. Vízum elintéztve. És főzzön egy erős kávé, sok tejjel, és szórja meg fahéjjal!

Gitta feláll, kinéz az ablakon. A keskeny utcában lévő iroda ablakából a szemközti ház ablakait látni. Fiatal, csinos lány jön be a kávéval. Gitta nem fordul meg.

Irén: Főnökasszony, itt a kávé. Reggelit nem kér?

Gitta: Nem, köszönöm.

Irén: Mikor jön haza? A visszafelé jegyet is megrendeljem?

Gitta visszaül az asztalhoz.

Gitta: Igen, három hét múlva. Köszönöm.

Irén: Segíthetek még?

Gitta: Míg nem vagyok itt, kérem, járjon be. Tartsuk az ügyeletet! Ha üzleti ügyben keresnek, adja meg János számát. Egyébként mindenkinek szabadságon vagyok. Ön nem tudja, hogy hol tartózkodom. Lacika hogy van? Megszokta már az óvodát?

Irén: Lassan, de meg. Már vannak barátai is.

Gitta: Ön készíti a legfinomabb kávéját.

Irén: Főnökasszony, fáradtnak tűnik. Tudok segíteni?

Gitta: Nem jellemezzük egymás kinézetét. Nem. Semmi gond. Mehet a dolgára.

Irén: Igenis.

A lány meghajol, kimegy. Gitta az ablakhoz megy, összehúzza a függönyt, és azon át nézeledik. Kezében kávécsésze, apró kortyokban issza a forró italt.

Gitta gondolatai hallhatók: Hamar elégették a máglyán. A lányon kívül a németek még másik négy cigánylányt is elégették. Én csak azért az egyért feleltem. A barakk mögül egy fiatal cigányfiú nézte a haldoklókat. Hamar meghaltak, szerintem a füsttől. Én szemben álltam a fiúval. Vigyáztam a rendre. Az volt a dolgom.

Megjelennek a gondolatai. A barakkjában ül az asztalnál. A korbács a fogason lóg. Késő délután van. Az idő meleg, a nyitott ablakon besüt a nap. Egy cigányfiú les be. Gitta észreveszi, rárivall.

Gitta: Takarodj, mert te is így végzed!

Feláll, kezébe veszi a korbácsot.

Cigányfiú: Megtalállak!

Elfut, fejére húzza piszkos ingét. Eltűnik a barakkok között. Gitta kulcsra zárja a barakkját, becsukja az ablakot. Ismét az irodát látni.

Gitta gondolatai: Tudtam, hogy lassan vége lesz a háborúnak. Az égett hús szaga évekig kísértett. Recseg a bőr, serceg a zsír. Akkor, amikor elzavartam a cigányfiút, csak megkönnyebbülést éreztem. Többet Erich se jött. Jöttek az amerikaiak. Sírtam, kirohantam a barakkból. Nem a kápós ruha volt rajtam, hanem csak sűrke ing és szoknya. Megöleltem az egyik amerikai katonát. Mondta, ne féljek, már szabad vagyok.

Megszólal a telefon.

Gitta: Igen... Jó. Örülök, hogy minél hamarabb utazhatok. Most hazamegyek. Míg elutazom, már nem jövök be... Bármi van, Jánost hívja. Köszönöm, Irén.

Leül, megissza a maradék kávéját is. Elindul. Irén szobájában fehér asztal, fehér székek, falakon képek és polcok, iratokkal.

Irén: Hívjak taxit?

Gitta: Nem. Sétálok egy kicsit. Fáj a fejem, jót fog tenni a friss levegő.

Irén: Remélem, nem hagy el minket?

Gitta: Mire gondol! Ha végleg elmennék, önről gondoskodnék. Én még senkit sem hagytam cserben.

Irén: Ez igaz, de...

Gitta: Kérem, most ne beszéljessünk! Fáj a fejem. Kérem a türelmét!

Az utcán nagy a forgalom. Gitta elsétál a Rákóczi útig. Az Uránia mozival szemben lévő buszmegállóban áll. Úgy dönt, elmegy a régi házukig. Nem sokat kell várnia, megérkezik a busz. Mikor felszáll, akkor jön rá, hogy nincs jegye. Nem ideges. Állva teszi meg az utat. A budai megállónál ő száll le egyedül. A széles úttól két sarokra laktak. Jólesik neki a friss levegő. Beles a kertekbe, szíve szaporán ver. Apjára gondol.

Gitta gondolatait hallani: Apám szerelmes tekintetére vágyódom. Erich ellopta tőlem a szerelmet, hiába szerettek a férfiak, én nem tudtam szerelemmel szeretni. Éberem éltem munkában és az ágyban is. Félttem a felszabadultságtól. Erzsébetet szeretem, persze, kissé lenézem, azt nézem le benne, amit szeretek benne, a túlzott alkalmazkodását. Ha elmondanám valakinek, hogy kápóvá tettem, hogy Erich mit tett velem, akkor elveszíteném azt a lányt, aki valamikor voltam. A régi önmagamot szeretem, ő az én titkos szerelmem, barátom. Az a gimnazista lány zongorázott, festett. Megkeresem a régi akvarelljeimet és kiteszem a falra. Nem adom el a lakást. Mit lehet tudni.

Betér a sarki közértbe. Bonbont vásárol, becsomagoltatja. Már nem ver szaporán a szíve, nyugodt. Régi házuk elé érkezik. Becsönget abba a lakásba, ahol régen a házmesterek laktak. Fiatal nő nyit ajtót.

Fiatal nő: Jó napot, segíthetek?

Gitta: Farkasékat keresem, itt voltak házmesterek. Jó napot kívánok.

Hat éves fiúcska rohan ki, anyja szoknyájába kapaszkodik.

Fiatal nő: Óh, ők már tíz éve elköltöztek. Rokona nekik?

Gitta: Jaj, dehogya!

Fiatal nő: Nem tudom, hol laknak. Nem tudok segíteni.

Fiúcska: Ki a néni?

Fiatal nő: Köszönj szépen.

Fiúcska: Nem akarok. Ki vagy?

Gitta mosolyog.

Gitta: Neked hoztam ezt a finom bonbont.

Fiatal nő: Nem fogadhatjuk el...

Gitta: De, de... Nekik hoztam, de ők már nincsenek itt. Ne sértsen meg!

A fiúcska mohón kap a bonbon után.

Fiatal nő: Mit kell mondani?

Fiúcska: Köszönöm.

Gitta: Kínáld meg a szüleidet is. Jó napot kívánok.

Fiatal nő: Köszönjük. Viszontlátásra.

A fiatal nő becsukja az ajtót. Gitta felmegy az emeletre, megáll a régi ajtajuk előtt.

Gitta gondolatait hallani: Olyan hülye vagyok, mint az Erzsébet... Mit keresek én itt? Ez csak egy épület.

Leszalad a lépcsőn, kimegy a házból, sietve hagyja el az utcát. Megáll ott, azon az úton, a keskeny meredek utcánál, ahol a gimnáziumba ment.

Gitta gondolatát hallani: Nem szabad felejteni!

Tátog, mint a partra vetett hal. Sírni szeretne, de nem tud.

Gitta gondolatát hallani: Anyám finom Dior parfümöt használt. Szerettem édeskés illatát. Anyámat azt sem tudom, mikor pusztították el. Azt sem tudom, mi lett apám holttestével. Régen apám parfümöt vett neki. Karácsonyra vette, mindig. Körülálltuk a feldíszített fát, és énekelünk. Míg énekeltek, mindig átkarolták egymást.

Gitta elsétál a gimnázium épületéhez. Az iskola előtti parkban leül. Már szűrkiül az ég. A gimnázium épületének két földszinti ablakából fény szűrődik ki. Rágyújt.

Gitta gondolatait hallani: Veszek Erzsébetnek Dior parfümöt. Vajon rajta is olyan finom illatú lesz?

Látszik, hogy már megnyugodott. Nézi az embereket, különösen a fiatalokat. A kavicsos földre tapossa a csikket. Taxit fog és hazamegy.

Gitta vasárnap sosem kel korán. Már kilenc óra is elmúlt. Nézi a tévét. Derűs kedvében van. A reklámok ingerlik. Lepakcsolja. Pongyolában kimegy a konyhába, teát főz, pirítóst készít lágytojással. Reggelijét tálcára teszi, a nappaliban reggelizik. Rágyújt, elhúzza a sötétítő függönnyt. Nézi a szomszéd ablakát. Az idegen férfi ismétésre húzta a függönnyét, Gitta ablakát nézi, majd eltűnik. Gitta nyugtalanul vár. Várja, hogy ismét kiessen az idegen, nem teszi.

Gitta: Engem néz. Engem néz, más nem történhet. Talán pár évvel fiatalabb nálam. Talán ő volt ott a barakk ablakában? Miért figyel engem? Hogy ismerne meg, hiszen a neve sem tudja? Én már nem az vagyok, aki akkor voltam. Nem úgy nézek ki.

Leül. Elszív még egy cigarettát. Kimegy a konyhába, tölt még a forró teából. Bekapcsolja a rádiót. Híreket mondanak, majd slágereket közvetítenek. Újból az ablakhoz megy, a szomszéd kinyitotta az ablakát. Gitta nem lát be a lakásba. A fiókból távcsövet vesz elő.

Gitta: Nem látok semmit. Nem látom.

A radiátorra teszi a távcsövet. A férfi jelenik meg az ablakban, kihajol, nézi a saját kapuját. Látszik, hogy vár valakit. Gitta eljön az ablaktól. Elmegy zuhanyozni. Csinos kiskosztümöt vesz fel. Már megvásárolta a Dior parfümöt. Fehér kosztümöt visel, zöld blúzt és zöld cipőt. Fekete színházi táskába rámolja személyes holmiját és a díszcsomagolású parfümöt. Tükörben

*nézegeti magát, látszik rajta, hogy elégedett az eredménnyel. Taxit rendel. Már 11.30-ra oda-
ér a Gundel étterembe. Az étteremben nincs senki. A pincér előzékenyen fogadja.*

Pincér: Kezeit csókolom, mit hozhatok inni?

Leteszi az asztalra az étlapot.

Gitta: Jó napot, kedves, szénsavmentes nem hideg ásványvizet. A barátnőmet várom,
majd ebédelünk.

Erzsébet érkezik meg, szoknyát és pulóvert visel. A pulóver elegáns.

Szia, előbb jöttem, mert tudom, te is mindig korábban érkezel. Szép a pulóvered.

Erzsébet: Szia. Az öregek már ilyenek.

Gitta megöleli barátnőjét. Erzsébet megilletődik.

Gitta: Öreg a világ, és mi benne örök ifjú matrónák maradunk.

Erzsébet: Ifjú matrónák! Micsoda képzavar.

Pincér: Kezeit csókolom, mit hozhatok inni?

Erzsébet: Kérem, hozzon egy jó hideg sört!

Gitta: Gombakrémlevest eszem, sült libamáját lila káposztával. Burgonyát nem kérek
hozzá. Válassz te is!

Erzsébet: Mit ünneplünk?

Gitta odaadja a becsomagolt parfümöt. A pincér kicsit odébb áll.

Gitta: Ezt neked vettem. Csak úgy, a barátságunk jeléül.

Erzsébet kibontja, nézegeti a parfümöt.

Erzsébet: Ezt miért kaptam?

Gitta: Előbb mondtam! Bontsd ki, fújd be magad, kérlek!

*Erzsébet kibontja, befújja magát. Tetszik neki az édeskés illat. Gitta beleszagol a levegőbe.
Mégfogja a parfümös üveget, kicsit fúj belőle a csuklójára. Csuklóját az orrához nyomja. Csil-
log a szeme. Nem szól semmit. Erzsébet a táskájába teszi a parfümös üveget.*

Erzsébet: Ki használt ilyet? Én vadast kérek.

A pincér a felvett rendeléssel távozik. Gitta leereszti a kezét, az étlapot nézi. Nem válaszol.

Miért pont Diort vettél?

Gitta: Tetszett a doboza. Mit faggatsz, szinte gyanakodva? Meg akarsz bántani?

Erzsébet: Nem, szó sincs róla. Itt ülünk a Gundel étteremben. Ajándékkal vársz. Meg-
kéred a kezem?

Nevet, Gitta is elneveti magát.

Gitta: Nem, szó sincs róla. De...

Erzsébet: Úgy viselkedsz, mint amikor Amerikából akartál hazajönni. Hiányzik Joe.

Gitta: Hiányzik? Hát megkeressük.

Erzsébet: Tessék?

Gitta: Megkeressük. Okos barátnő vagy. Utazom Amerikába, három hétre. Terepszem-
lét tartok. Vissza akarok menni. Jobb ott az élet.

Erzsébet: Megkeressük? Miből gondolod, hogy öregségemre ismét felszámolok min-
dent és veled megyek. Szó sincs róla!

Pincér hozza az ételt, tálal.

Gitta: És Joe?

Erzsébet: Azt mondtad, farmon él, és három gyereke van.

Gitta: Mikor mondtam?! Lehet, hogy azóta elvált...

Erzsébet: Lehet, hogy azóta meghalt. Mitől félsz? Miért menekülsz? Ha igazi barátnő...

Gitta: Én félek? Te buta. Mindig buta maradsz. Nem tudsz váltani. Új utak kellene.
Ha én nem lennék...

Erzsébet: Ha te nem lennél, lenne más. Ha én nem lennék, ki kísérné a te életedet?
Előbb okos nőnek nevezted. Most hirtelen elbutultam egy-két perc alatt? Állapot viselsz.

*Erzsébet kemény hangon beszél, látszik, örül, hogy végre kimondja, amit gondol. Gitta ar-
ca megkeményedik. Csendben esznek.*

Gitta: Visszaköltözöm. Eladom a szalont.

Erzsébet: Menekülsz, menekülsz. Az új utad a múltad előli menekülés. Ne aggódj, majd
találsz ott is valakit, akiből csinálhatsz Gitta-bábut. Neked bábuk kellene.

Kiveszi a táskájából a parfümöt, és Gitta elé tolja.

Szerintem ez is a múltad. Nem kell. Az illata a múltad, amit rajtam akarsz élvezni. Ahogy a csuklódat szagolgattad, csillogott a szemed. Ez a csillogás nem nekem szólt. Ki használt ilyen parfümöt? Mit akarsz Amerikában örege? Lassan támasz nélkül nem is tudsz élni...

Gitta: Fizetek. Anyám használt ilyen parfümöt. Én nem maradok támasz nélkül soha. Nekem van pénzem.

Erzsébet: Megsértódtél?

Hirtelen megsajnálja Gittát, aki közben fizet és feláll.

Ne menj el! Mesélj anyukádról!

Fogja a parfümöt, fúj Gitta csuklójára, és a saját csuklójára is, majd elteszi.

Legyen ez a kettőnk illata!

Gitta lehajtja fejét, könnyeivel küszködik. Erzsébet is lehajtja fejét, és úgy beszél.

Ha hazajössz, három hét múlva megbeszélünk mindent.

Gitta: Nem hagysz el?

Erzsébet: Megbeszéljük.

Gitta: Menjünk. A pincér minket néz.

Gitta taxit rendeltet a pincérrel. Erzsébetet haza akarja vitetni, de nem száll be az autóba.

Erzsébet: Szép ez a Városliget. Szeretném lesétálni ezt a finom ebédet.

Gitta New York-i idő szerint este 17.30-kor érkezik a J. F. Kennedy repülőtérre. Aludt egy keveset, igaz, fájt a gyomra, a sűrű étkezés megülte a gyomrát. Irén az Edisonban foglaltatott szobát. A taxi fél óra alatt a hotelhez ért. Gitta nemigen beszélget a sofőrrel, élvezettel nézi a várost. Felmegy a szobájába, lezuhanyozik és ledől. Nyolc órára ébresztőt kér. Azonban nem tud aludni. Még nem hívta fel Bobot, attól fél, hogy nem akar vele találkozni.

Gitta gondolatait hallani: Istenem, csak venné fel Bob. Remélem, már nem haragszik. Lehet, hogy van valakije. Nem szültem neki gyereket. Azt hazudtam, hogy meddő vagyok.

Közben öltözködik, kék kosztümöt vesz fel, fehér blúzt, fehér bizsukat, fekete cipőt.

Már unokái lehetnek. Tudom, hogy szeret... szeretett...

A fürdőszobában sminkel.

...ő is zsidó, de a háborúról sosem beszéltünk, vagyis egyszer a japánokról. Ő hozta szóba a bombatámadást. Bob azt mondta, megérdemelték. Mindenki haljon meg, aki vétkezik. Mennyi áldozat. Meddővé tettek a németek.

Telefonál. Látunk egy szobát, benne egy idős férfi áll. Pulóvert visel, és farmert. Ősz hajú, magas, vékony, látszik, hogy valamikor vonzó férfi lehetett.

Bob: Halló

Gitta: Szia, Bob.

Bob: Igen... ki beszél?

Gitta: Gitta...

Bob: Gitta... te élsz? Hol vagy?

Gitta: New Yorkban. Az Edisonban szálltam meg. Pár órája érkeztem. Alig vártam, hogy halljam a hangod. Egyedül vagy?

Bob: Igen. Sajnos.

Gitta: Miért sajnós?

Bob: A feleségem két éve meghalt. Két fiam született, az egyik San Franciscóban él, ügyvéd, a másik Párizsban, beleszeretett egy ottani lányba.

Gitta: Unokák?

Bob: Nincsenek, sajnós. A gyerekeim telefonálnak, van úgy, hogy csak karácsonykor látom őket.

Gitta: Barátok?

Bob: Egy-kettő.

Gitta: Gyere ide! Beülünk a kávézóba...

Bob: Vacsorázzunk együtt!

Gitta: Ne haragudj, de annyit ettem a repülón, hogy nem kívánok enni. Pezsgőt igyunk!

Bob: Egy óra múlva ott vagyok. Még mindig szép lehetsz, érzem.

Gitta: Szép öreglány, tele új tervekkel. Várlak.

Megkönnyebbülten teszi le a telefont. Gitta élvezi New York szűk utcáit, vad forgatagát. Olyan érzése van, mintha semmi sem változott volna. Elsétál a régi szalonjához, ahol most étterem üzemel. Az utca sarkán megáll, cigarettázik. Lassan fújja ki a füstöt. Almosság tör rá. Visszamegy a szállóba, beül a kávézóba. Kávét rendel. Néz ki az ablakon, felszabadultnak érzi magát.

Gitta gondolatait hallani: Szabad vagyok, senki nem vizslat, kémlel. Minek is mentem haza? Kisebb ékszerboltot nyitok, persze inkább bizsukat árulok majd, meg szép sálakat. Szeretem a sálakat.

Kívágódik az ajtó, két álarcos, overallos, kesztyűt viselő géppisztolyos férfi ront be, válogatás nélkül lönek. Tíz emberrel végeznek, majd elmenekülnek egy nagy fekete autóval. Gittát homlokra lövik, azonnal meghal. Feje hátrabukik. Rendőrautók érkeznek, a pult mögött egy nő nyúszít. Bob érkezik meg taxival, de a rendőrök nem engedik megállni, kéri a sofört, hogy hajtsen tovább. Bob ül a taxiban, az ablakon át látja Gittát, már a földre fektették, még nincs letakarva.

Bob: Hozzá jöttem...

Soför: Kihez?

Bob: Ahhoz a hölgyhöz, aki ott feküdt a padlón.

Soför: Nem láttam. Meghalt szegény?

Bob: Meg.

Bob öklendezik, de nem jön ki semmi a torkán, csak levegő. Két sarokkal odébb kiszáll a taxiból. A ház falának dől. Arca hamuszürke. Befordul az egyik szűk utcán. Szirénázó autók hangját hallani.

Erzsébet keresztrejtvényt fejt. Megfejt, majd lerakja az újságot, nagyot ásít. A faliórát nézi, hirtelen felpattan a fotelból, a kedvenc vetélkedője kezdődik, a Legyen ön is milliomos. A vetélkedő után lekapcsolja a tévét. Lehúzza a rolókat. Nagyot ásít. Kimegy a fürdőszobába, mosakodni, fogat mosni.

Erzsébet gondolatait hallani: Vajon mit csinál most New Yorkban? Biztos Bobot keresi. Bob is öreg már. Azt sem tudom, miért szakítottak. Vajon mi lehet Joe-val, három gyereke van, nekem egy se. Mi marad utánam? Semmi.

Hálóinget húz, lefekszik.

Valakire rá kéne hagynom a lakást. Gitta hamarabb hal meg, mint én, ő az öregebb. Pártolnom kéne egy árvát. Annyi eldobott gyerek van.

Lekapcsolja a villanyt. Sötét van. Fokozatosan reggeli félhomály, végül nappali fény uralja Erzsébet szobáját. Egyenletesen lélegzik. A telefon csörög. Sokat csörög, mire felébred. Riadtan ül fel, kiszalad a nappaliba.

Erzsébet: Halló.

János: Csókolom, János vagyok. Gitta ügyvédje. Erzsébet?

Jánost az irodájában látjuk.

Erzsébet: Igen.

János: Elnézést a korai telefonálásért...

Erzsébet: Hány óra?

János: Kilenc óra múlt tíz perccel.

Erzsébet: Mi történt?

János: Talán nem telefonon kéne elmondanom. Zavarhatom most?

Erzsébet: Gittával történt valami?

János: Inkább személyesen mondanám el. Elmehtek magához most? Nem zavarok?

Erzsébet: Jöjjön. A címet...

János: Tudom, Gitta megadta. Hamarosan érkezem. Kezeit csókolom.

Erzsébet: Jó. Várom.

Kisiet a fürdőszobába. Zuhanyozik, felöltözik. Befújja magát Dior parfümmel. Kávét főz. Mozdulatai kapkodóak.

Erzsébet gondolatait hallani: Biztosan azt akarja, hogy menjek ki utána. Arra várhat. Ideküldeti ezt az embert, annyira jellemző rá. Biztos valamivel kecsgetetni fog, ahhoz ért.

Ül a fotelban. Kávézik. Asztalon két kávécsésze, porcelán kávétartóban gőzölög a friss kávé, mellette kis üvegpohárban tej és cukortartó. János érkezik meg, kezében közepes méretű láda, rajta lakat.

János: Hamar ideértem, csókolom.

Leül, maga mellé teszi a ládát.

Erzsébet: Kávét?

János: Köszönöm, elfogadom.

Erzsébet: Gitta dicsérte. Csak jót mondott magáról.

János: Ezt jó hallani. Három hete csütörtökön nézte a híradásokat?

Erzsébet: Micsoda kérdés! Azt se tudom, milyen nap van ma. Sose nézek híreket, csak a vetélkedőket szeretem. Néha egy-egy filmet megnézek. A hírekben túl sok az erőszak, a politikusok meg hazudnak.

János: Nehéz kimondanom, de sajnos Gitta is az erőszak áldozata lett. Gittát megölték, pontosan három hete, csütörtök este, New York-i idő szerint nyolc óra után öt perccel.

Erzsébet: Tessék? Ki?

János: Arabok, muszlimok, iszlámhívők, még nem tudni. Ült az Edisonban, a kávéházban, tíz emberrel végeztek. Még nincsenek meg az elkövetők, még egyetlen szélsőséges banda sem vállalta magára. Azonnal meghalt, fejlődés érte. A magyar híradás is beszámolt róla.

Erzsébet: És miért csak most szól?

János: Gitta a végrendeletében önre is gondolt. A végrendeletből tudtam meg az ön nevét és címét.

Gitta: Miért, még kire gondolt?

János: Kérem, ez ügyvédi titok. Annyit elárulhatok, hogy adakozott.

A férfi felemeli a ládát, zsebéből előveszi a lakat kulcsát, és az asztalra teszi.

Az összes ékszerét önre hagyta. Komoly értéket képvisel.

A zakója zsebéből papírt vesz elő.

Kérem, írja alá, hogy átvette!

Erzsébet: Bocsanat, de a mosdóba kell mennem.

Erzsébet az idegességtől sokat pisil. Szíve szaporán ver. Arcot most. A pulzusát nézi. A hideg víztől kicsit megnyugszik. Visszamegy. Mozdulatai gépiesek. Aláírja a papírt.

Erzsébet: És nyomoznak?

János: Igen.

Erzsébet: És hol temetik el?

János: Bob és én intézzük. Amerikában. Ott fog pihenni.

Erzsébet: Pihenni? Minek ment ki? Mindig menekült. Mitől, ön tudja?

János: Nem menekült, üzletasszony volt. Sikeres üzletasszony.

Erzsébet: Lehet ott temetni?

János: Kettős állampolgár volt. Joga van hozzá ott pihenni.

Erzsébet: Tehát Bob él. Ne használja ezt a hülye szót, hogy pihenni. Meghalt.

János: Éppen Bobot várta, amikor megtörtént a baleset...

Erzsébet: Baleset? Gyilkosság! Nincs senkim. Egyedül maradtam.

A szekrényhez megy, likőrt vesz elő. Iszik.

Ezt is tőle kaptam. Tölthetek?

János: Nem, köszönöm, kocsival jöttem. Jól van?

Erzsébet: Hogy lennék?

János: Félek egyedül hagyni.

Erzsébet: Ne féljen. Ilyenkor jobb egyedül lenni.

János: Itt a névjegykártyám, ha bármi gond van, hívjon. Ne érezze magát egyedül.

Feláll, a nő is.

Erzsébet: Köszönöm.

János: Tényleg ne maradjak?

Erzsébet: Ne, most jobb, ha egyedül maradok. Mikor írt végrendeletet?

János: Tíz éve, amikor visszajöttem Amerikából.

Erzsébet: Ha meglesznek a tettesek, felhív?

János: Természetesen.

Kikíséri a férfit. Leül. Idegesíti a láda látványa, az asztal alá teszi. Ismét tölt. Könnyes a szeme.

Erzsébet napokig csak iszik, alig eszik, és nem mozdul ki otthonról. Különös érzés keríti hatalmába. Olyan érzése van, mintha nehéz vizsga után lenne, ahol sikeresen szerepelt, és most új célokat kell elérnie. A dobozt nem nyitotta még ki. Hétvégére kezd kijózanodni. Hűtőjéből az ételek elfogytak. Kimegy a piacra. A piacon sajtos-tejfölös lángost eszik. Hazamegy, kikapkol. Inkább hideg ételeket vásárol, nincs kedve főzni. Előhúzza a dobozt. Nézegeti az ékszereket. Előkeresi Joe régi számát. Telefonál. Idős férfit látunk, középmagas, kissé pocakos, kopaszodó, kellemes arcú.

Joe: Halló.

Erzsébet: Jó napot kívánok, Joe-t keresem, a régi lakót.

Joe: Ki keresi?

Erzsébet: Budapestről, egy régi barát...

Joe: Erzsók, te vagy az?

Erzsébet: Igen. Kivel beszélek?

Joe: Velem. Joci vagyok.

Erzsébet: Mindig kértél, hogy Joe-nak nevezzelek...

Joe: De te a Jocit szeretted. Nem akarom elhinni. Jól elhagytál.

Erzsébet: Én? Gitta azt mondta, megnősültél, hogy farmon élsz, hogy három gyereked van.

Joe: Veled akartam farmon élni, de te azt üzented Gittával, hogy megtalált a régi vőlegényed, és nem tudsz a szemem elé kerülni, és Pestre költözöl. Pestre költöztél...

Erzsébet: Mikor mondta?

Joe: Harminc éve....

Erzsébet: Harminc éve? Tíz éve költöztünk csak Budapestre. Soha nem volt vőlegényem, és soha nem kértem Gittát, hogy hívjon fel. Eltűntél.

Joe: Eladtátok a szalont. Nem vetted fel a telefont.

Erzsébet: Új szalont nyitottunk Greenwich Village környékén, az East Side-on. Hívtalak, de nem vetted fel a telefont.

Joe: Mikor láttam, hogy eladtátok a szalont, valóban gondoltam rá, hogy farmon éljek. Nem értelek el telefonon, így az öcsémhez költöztem. Együtt gazdálkodtunk, de nem jöttem ki a feleségével, meg hiányzott a városi élet. Visszajöttem ide.

Erzsébet: Hányszor hívtalak, de hányszor. Végül elhittem, amit Gitta mondott, hogy azért tűntél el, mert egy farmerlányt szeretsz, és nem mersz a szemem elé kerülni. Megnősültél?

Joe: Nem. Még mindig téged szeretlek. Férjhez mentél?

Erzsébet: Nem. Én is.

Joe: Mi az az én is?

Erzsébet: Én is szeretlek. Gitta meghalt. New Yorkban lelőtték, úgy egy hónapja. Halottál a támadásról?

Joe: Ami az Edisonban történt?

Erzsébet: Igen. Még nem tudni, kik tették. Igaz, ritkán nézek tévét, elég vacak a szemem. Mi vagyunk az öreg szerelmesek. Lehet ilyet tenni?

Joe: Eddig miért nem kerestél?

Erzsébet: Gyere el Budapestre. Van pénzem. Itt élhetnénk együtt. Te nem Joe vagy, hanem Joci.

Joe: Gyere te. Van egy kis nyugdíjam...

Erzsébet: Az ottani kis nyugdíj itt egy kisebb vagyon.

Joe: Öreg vagyok. Milyen Budapest?

Erzsébet: Én is öreg vagyok. Budapest szép.

Joe: Haljak meg otthon?

Erzsébet: Ne meghalni gyere haza, hanem hozzám...

Joe: Egyszer otthon voltam. A házunkat lebontották, benzinkutat építettek a helyére. Senkim nincs ott. Az öcsém is itt él.

Erzsébet: És? Majd ők is meglátogatnak minket.

Joe: Igaz, egy évben egyszer, ha találkozunk.

Erzsébet: Megveszem a repülőjegyed, csak ki kell menned a reptérre. Add ki a lakást, és gyere!

Joe: Miket mondasz. Haza... negyven év után felhívsz...

Erzsébet: Mintha tegnap beszéltünk volna.

Joe: Meg se ismernél.

Erzsébet: Kövér öregasszony lettem.

Joe: Kopasz vagyok.

Erzsébet elérékenyül. Hallgat.

Itt vagy?

Erzsébet: Igen.

Joe: Adj időt. Hadd gondoljam végig. Adj pár napot.

Erzsébet: Egy napot adok, és az is negyven évnek fog tűnni majd.

Joe: Na, jó. Meglátogatlak, és ha nem vagy nagyon csúnya öregasszony, akkor megbeszéljük, mit is tegyünk.

Erzsébet: Hívlak, hogy melyik géppel tudsz jönni.

Joe: Szó sincs róla. Én veszem meg a jegyet.

Erzsébet: Akkor két hét múlva várlak.

Joe: Miért pont két hét múlva.

Erzsébet: Addig kicsinosítom a lakást, és karcsúbbá válok neked.

Joe: A telefonom kiírta a számod. Hívlak, csak hozz egy táblát, amire a neved írod, hogy nehogy másik nőhöz menjek oda.

Erzsébet: Ne félj, megismerjük egymást. Várom a hívásod!

Joe: De izgalmas, olyan érzésem van, mintha kamasz fiú lennék, és te lennél az első kalandos szerelmes utam...

Erzsébet: És az utolsó is.

Leteszi a telefont. Felszabadultan tapsol egyet. Berohan a fürdőszobába, a tükörben nézegeti magát, kijön a nappaliba, boldogan kering körbe-körbe: flamenco ritmikus zenéjét hallani hosszan.

■ **Marton Mária** (Budapest, 1953): megjelent könyvek: *Magánérzetek* (antológia), *Drámák, Fronthatás* (drámák), *Rendezte Marton Frigyes* (interjúkötet), *Istentelen század* (társadalmi regény), *Mese Lázár Ervinről* (interjúkötet), *Tájékre nincs idő* (szocialista lányregény), *Hierarcha* (Varga Imre szobrászművész életéről), *Az öröm ujjhegyén Csukás Istvánnal* (interjúkötet), *Kettős vallomás* (verseskötet).

Bevezetés a csend határához

az osztódó halk sejt surranás
a DNS spirál egymásból egymásba ír
arcvonást ujjlenyomatot szem és hajszínt
szoknyán lefelé húzott zipzár
ami alatt felvillanó fehér combtő virít
vonzza a végtelent hússá vérré idomulni
megmagyarázhatatlanul olyan ez

nincs sehol olyan csend van
ott bent az űsrobbanás miniatűr mása
látomás valósága meleg zajtalan
nyirkos gömbölyűség
mikro méretű villámlás kavár

vörös mélységben bugyog ez
elpergő ölelés utáni szavak sora
feleslegességén simul ha teremtetést kell hinni
érezni mikor nyúl le az égből az isteni ujj

hosszánk se ér de köztünk a végtelenből
kisűrűsödő tér testté válik
az úr felragyog

még éppen csak van s máris
tagad lázad követel

feltápáskodik
talán az ember

már nem tej
vér csurog ajakán

letört ág védi szégyenét
taszítja ismerni azt

vékony izmaival sarat dagaszt
házi istent formál bort tesz elé
áldoz fényt dalt farag halott likas csontján

kigyúl leterített vadon állva
a pír arcán
állatbőrre eposzt ír
héroszt teremt aki csendből jött
ordít felveri istene álmát

majd úgy gondolja
Kronosztól is megszabadulhat
kiismeri a nap fényét hevét
nem fél már hidegtől sötét
nehéz éjben éhes üresség se riasztja

Ikarosz szárnyában toll lesz így hiszi
Leonardo szárnyának vázát vállára veszi
kicsi házára zuhan meghalni
nem érdekli nincs aki eltemeti
mindegy csak fel oda széttörni csendet
de nem talál helyet istennél
földön se többé
hol pihenhet pora
hogya újra surrogó DNS lehessen

tenger lila medúzákkal

napról napra vonzóbbak tévedéseim
egyre ritkábban hozom fel az életet ellenérvként
és egyre gyakrabban lesznek
a selejtekből csapágyak
ábrándjaim kattogó masináihoz

lehetnék például
buddha seggén a szemölcs

kis metronóm a halánték ereiben
míg egy jól koreografált fénytorna
előkeresi a képeket

folyékony pixelek kockázatmentes erekciója
látványtervek nudista kőszobrokkal

majd a jelek észrevétlenül haladó
surranása az üvegszálaban
épp az egyik bach-szonáta
nullásai meg egyesei

néha egy-egy sercenés
a vers mint a közvetlenség
lángoló rákfenéje

szomszédom erkélyéről
búskomoran sorjáznak
a nikotinos füstjelek

én meg lila medúzák ihlette
költői távolságból
zöld tengert színezek

hallani szeretném...

minden szépség mélyén van valami embertelen (camus)

hallani szeretném az ágyad melletti könyvkupac halk mocorgásait neszezését miközben te vetkőzöl ahogy megrebben egy két betű és elpirul te nem gondolsz meztelenségedre és nem remegsz a gyönyörűségtől mint pizsamád mikor válladra érkezik és ájulással flörtöl a mintázatot gyakori ismétlődése teszi azzá ami a nyelvet jelentéstelivé a szülők és más nénik gügyögése az első évek letisztult még be nem fásult szürrealitásában annak ismétlődő szakadéka hogy te esténként így vedlesz át egyik formádból a másik megvalósulásba érthetővé teszi könyveid számára a vonzalom szükségességét és labirintusainak jégvirágos üvegfalait ha hallhatnám suttogásukat megtanulnék remény nélkül vágyakozni és a távolsággal együtt is elfogadni meztelenségedet

manifesto

matrózok akasztófái
idézik a változás szelét

mosdjuk le axiómáinkat –
tökéletes oldószert az óceán

a sötét mély bizonyossága
szemlélteti az érvek nevetségességét

légből kapott civilizációnk
haláláért fohászknak a látók

áldott legyen a gyűlölet
mely elferdíti hazugságainkat

SZÉCHENYI

A 26. SZÁMLA a pálinka ellen

S örétes esőben, a gallér alá bematató szélben igyekszem új törzskocsmám irányába, mely menedékház és olvasóterem egyben, vagyis minden esélyem megnyílt, hogy immár komolyan megkezdjem előadás-sorozatomat a Magyar Mámor történetéről. És amint baktatok és töprengek a megnyitóbeszédemen, a fejemben és a külvilágban egyre erősödik valami zúgás és fenyegető moraj, és a hangok káoszából fokozatosan alakot ölt, és mintegy testté és igévé válik egy szó, testté és tetté válik egyetlen szó, és e hangorkánna duzzadó szó miatt menekülőre kell fognom, hiszen egyszerre mintegy 3,3 millió torokból hallom az üvöltést, hogy NEM!

és e NEM mindegyike azt célozza, hogy ez a tagadás érvényes legyen, hogy IGEN legyen, miközben magam folyamatosan azon vagyok, hogy ebben a mai magyar hazában és rendben teljesen és tökéletesen maradéktalanul érvénytelen legyek, mivel nem maradt más menedék ebben a mai magyarnak nevezett világállapotban csak a teljes és makulátlan érvénytelenség.

És amint bezuhanok a NEMETSCHÉK jóvoltából a korábbiánál is jobban menedékké, úgyszólván asyllummá váló kocsmá és kávéház ajtaján, és odaomlok kispolcom elé, hogy a Mámor Kiskönyvtára megóvott kötetei közé helyezzem friss szerzeményemet, Széchenyi István 1845-ben névtelenül megjelent, *A pálinkáról* című röpiratának hasonmás kiadását, kezem megáll a mozdulatban és lehanyatlik, mivel a FIZETŐPINCÉR közeledik felém, a tálcán egy-egy kupa átlátszó ital, feltehetően pálinka, és amikor leteszi elé az asztalra, így szól némi nehezteléssel:

– A hátsó asztaltól küldik. Jobb meggyőződésem ellenére hoztam ki, de hát elvégre vannak kötelességeim is, és ha valaki egyszer meghívja, akkor nekem teljesítenem kell a kérését, noha teljes erővel tagadom a pálinkaivást. „Mert ezüstöd salakká lett, tiszta borod vízzel elegyítve” – mondja Ézsaiás, 1:22

– Mi van, megint visszatért az Ószövetséghez? Már régen hallottuk a profétát... – mondom némi epével.

– Szólhatok a maga kedves KRÚDY úrával is: „Aki pálinkát iszik, két év alatt meghal”.

– De ezt most mégis meg kell innia, FILOLÓGUS uram! – hallom a jól ismert hangot a szoba sarkából.

– Vagyis választani kell a kettő közül. Szilva vagy barack? Cseresznye vagy meggy?

Én reggel óta ülök itt, és folyamatosan választok és szavazok: érvényes, nem érvényes, eredményes, nem eredményes, szeret, nem szeret – mondja a TÁLTOS, és szomorú szemekkel néz Melindájára.

De SZABÓ ERVINNÉ föltalálja magát: – KRÚDY azt is írja az *Álmoskönyvben*, hogy a pálinka: „utazás. Néha a másvilágra”. Vagyis tényleg nem árt tartózkodni, kisuram, a pálinka mértéktelen élvezetétől. Persze azért, FILOLÓGUS uram, belegendolhatna, hogy voltaképpen csak játék az egész. És ha idefáradna asztalunkhoz, akkor megízlelhetné az uramnak egy vidéki tisztelőjétől ajándékba kapott négy kis hordójának tartalmát, és meghozhatná mindannyiunk számára oly fontos ítéletét: érvényes vagy érvénytelen?

Mire a VÁNDORFILOZÓFUS felütődik a másik asztalnál, szakállá mögé dönti az előtte álló négy pohárka pálinkát, és nagy lendülettel magyarázni kezd:

– Játék az egész? Akkor jobb, ha komolyan veszi. Tudniillik KANT úr szerint az ember egymagában nem játszik. A játékot emberi nézők híján tébolyoknak kellene vagy lehetne tartanunk. Vagyis minden ilyesmi, és a játék is, lényeges összefüggésben áll a társiasság fogalmával, és amit mi közvetlenül, a játékban megélünk, az merőben érdektelen és talán érvénytelen is. A lényeg a társiasság. *Geselligkeit*, ahogy a friss bécsi háziúr, NEMETSCHKEK mondaná. És ugyan ki vállalná annak terhét, hogy TÁLTOS uramat bárki ide betérő idegen netán tébolyodottnak tartsa?

– Nagyon jól mondja, szépen művelt filozófusom – bújja SZABÓ ERVINNÉ, aki mindig és újfent bizonyítja, hogy képes egyszerre két, sőt három zongorán is szonátázni. – A társiasság, a társas élet, a társkeresés, a társastánc...Óh!

De erre már odalépek a tálcámmal és SZÉCHENYI kötetével a TÁLTOS asztala elé, magam elé állítom a két kupicát, és gyorsan felhajtom az egyiket: – Nem venném a lelkemre, ha valaki azt gondolná, hogy tisztelt uram kecskének nézi a stampedliket. De most íme a kért ítéletem: érvénytelen! És most nézze, felhajtom a másikat is, és ítéletem azonos: érvénytelen! De olyan érvénytelenség ez, amely folyton arra tör, hogy érvényes legyen.

Miközben e pálinka valósággal ecseteli a lelket és testet, ezt nem tagadhatom. Hiszen jól írja mai előadásom főszereplője, SZÉCHENYI:

„Mert ennek ivása a testnek akármi okon történt, némi ellankadásában vagy gyengülésében, legyen az akár éhség vagy böjtölés, akár erős munka, akár nagyobb hideg vagy meleg által okozva, olly különös gyönyörűséget, olly elragadtató jó érzést okoz, mellyhez hasonlót semmiféle ital vagy eledel a világon nem szerez.” Persze a nemes gróf éppen ebben, azaz a kellemesség érzetében látja egyik legfőbb veszélyét a pálinkának. Röpiratában, mely akár szociológiai felmérésként is olvasható, mintegy helyzetképet fest a...

De nem folytathatom, mert a maga megszokottan csendes, de azért meglehetősen erőszakos módján NEMETSCHKEK szakítja félbe mondandómat: – Már szinte szégyellem magam, hogy Bécsben, a Herrengassában nagyobb ünnepséget szenteltek a legnagyobb magyar emlékének, mint itt Budapesten, noha a nemes gróf volt az, aki először javasolta fővárosunknak e nevet. Szeptember 23-án ültük születése 225-ik évfordulóját, de ez idehaza mintha senkit sem érdekelt volna. Engedjék meg, hogy ezúttal, bár megkésve, de az ő emlékére ürítsem ezt a pohárka barackpálinkát, annál inkább, mivel Wienben nemigen juthatok hozzá semmiféle pálinkához, legfeljebb snapszhoz, ami mégis más.

– Mint azt már önök is megtapasztalhatták, szokásommá vált – veszi ismét magához a szót a VÁNDORFILOZÓFUS –, hogy amaz országban, ahol ép-

pen időzöm, átnézem az elmúlt évek sajtóját, természetesen bizonyos előre meghatározott filozófiai szempontok alapján. Nos, a bájos SZABÓ ERVINNÉ volt oly kedves és kigyűjtött nekem pár cikket a magyar pálinka úgynevezett szabadságharcával kapcsolatban. Bevallom, KANT úr alapján nem kevés ideje tanulmányozom az emberi elme nemzetiségekre lebontott betegségeit, mostanában pedig különös tekintettel a magyar seggfej jelenségére, mely egyben tervezett előadás-sorozatomban főcíme. De még eme kontextusban is megrökönyödést okoztak az olyan megnyilatkozások, mint egy államtitkári mondat, miszerint a pálinka nemzeti ital, és így a magyar nemzet jövője is a pálinkáról fog szólni. Nem is beszélve a jelenleg legfőbb magyar politikai tényező lendületes beszédéről, melyben ilyen passzusokat fedeztem föl magamnak. Idézem. Azzal előkapja maszatos jegyzeteit, és már olvassa is: „Adjuk vissza az embereknek a szabad gyümölcspárlat-készítéshez való jogot. Ezzel egy 90 éves küzdelmet zárunk le. A vidéki magyar emberek, akik dolgoznak, gyümölcsfákat ültetnek, azokat gondozzák, nevelik, a termést összegyűjtik, 90 év óta hadakoznak a mindenkori magyar állammal, hogy a szabadságukat – amely a szomszédos államokban hasonló társaikat megilleti – a maguk számára megszerezhessek. Lehet nevetni ezen, de inkább azt mondanám, hogy ez a szabadságharc 90 év után a felkelők teljes győzelmével zárul.”

– Nem, ezen nem lehet nevetni! – kiált föl a TÁLTOS – Itt már nincs helye a vidámságnak! És erre megint iszom, hogy teljes kétségbeesésbe ne zuhanjak. Igyatok velem, barátim.

És megint iszunk, és megint választunk, és én megint azt kiáltom: „Érvénytelen!”

De a TÁLTOS folytatja: – Meg kell mondanom, hogy SZABÓ ERVINNÉ, vagyis az én Melindám nekem is szokott gyűjtögetni bizonyos, ha nem is feltétlenül filozófiai jellegű szövegeket, amikor szükségem van valamire a BARTÓK BÉLA és KODÁLY ZOLTÁN főszereplésével íródó regényemhez. És most eszembe jut, amit ADY-tól talált nemrég. De hangom elcsuklik, inkább átadom nőmnek a szót.

És SZABÓ ERVINNÉ, az egyetlen, aki egy cseppet sem ivott a kishordókból, csengő hangon olvassa a Magyar Művészeti Alkotóház által kiutalt laptopjából: „Most ismét itt vagyunk a temetőben, kevesebb hittel, mint valaha. Csúnyábban még soha meg nem csalták hazug vezérei a magyar népet, mint most. De ilyen könnyű dolguk se lehetett volna máskor. Anyagiakban, kultúrában, morális erőben, hitben már a végnek végét jártuk.” – Így írt ADY ENDRE 1907-ben – mondja a TÁLTOS. – Nem nekünk üzent vajjon?!

– Hiszen éppen ennek az egyik oka a pálinka! Mely a morális züllés melegágya. Ha már nem hallgatnak rám, hallgassák a nagy SZÉCHENYI szavait – kiál-

tom bele a terembe, miközben gyors egymásutánban felhajtok még két, netán három kupicát, hogy hangozzam erősebb legyen, és ércesebb:

„Ezen ital különösen eltompítja az érzést, s ennél fogva bizonyos indifferenzmust szül minden szebb s magaszosabb, vagy vallásos tárgyak iránt. A ki népünket régebben ismerte, és most látja, észreveheti ezen tompaságot, milly száz meg száz módokon mutatja magát a nép életében, hogy is foghatna helyet szebb, gyengédebb érzés, szánakozás, felebaráti, vagy egyéb ember szeretés szívökben, midőn mindennél jobban szeretik a pálinkát, az pedig eltompítván idegeiket, értelmességet, minden iránt indifferentté teszi őket. De többet mondok, hogy is tudnák cselekedeteiket a rendhez és törvényhez pontosan alkalmazni, midőn soha nem józanok – igenis, mondám, soha nem józanok –; mert noha megszokván már a sok italt, nem tántorodnak, egyenesen járnak és józanoknak tetszenek, mégis sincs a napnak olly ideje, jókor reggeltől estig, hogy már egy két pohár pálinkát meg nem ittak volna, s minden tetteik csak e két állapot közt mennek végbe, vagy ingerlett állapotban, melly a pálinka megivása után azonnal következik, vagy lankadságban melly onnan következik, hogy már régen nem ittak pálinkát, és idegeik ellankadtak.”

– Igen, ezt írja ADY is egy másik cikkében – kotyog közbe NEMETSCHÉK, miközben megkotyogtat pár pohárkát. – Idézem: „Van-e példa hasonló világcsalás-

ra, s lehet-e remélni hamar jobbat e szerencsétlen ország számára? Talán az utolsó harc volt ez, s talán az utolsó hitfoszlányt tépték le a magyar népről. Az ország nyakán ülnek a tegnapi farkasok, s ezek a farkasok üvöltének, de nem arra, amerre tegnap. Harapnak, marcangolnak, de most a mi sovány bőrünket; csontukat marcangolják, harapják. Cinizmusuk, gaz bátorságuk határtalan, éhségük kielégíthetetlen.” Itt tartunk most, barátaim, itt, ADY után száz évvel. Lakoma lettünk, senkiháziaké. Nem elég ok ez az ivásra?!

Én meg mi mást tehetnék, mint hogy egyetértek veled, felhőrpölkök még egy pohárral, ledőlök az asztal alá a TÁLTOS mellé, miközben a FIZETŐPINCÉR gyengéden kiveszi kezemből a SZÉCHENYI-kötetet, és ezt olvassa ránk rekviumként: „Sokszor láttam, hogy némelyeknek szemei, mikor a pálinkát isszák felfordulnak és elhomályosodnak, úgy mint az elájulandó vagy elragadtatott embereknek”.

De a végső szót a mellénk zuhanó NEMETSCHÉK és VÁNDORFILOZÓFUS mondja ki: – Kaputt.

■ ■ ■

Bán Zoltán András (1954) irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a *Beszélő* és a *Magyar Narancs* szerkesztője. Legutolsó kötete: *Giccs*, Kalligram, 2016.

Millenniumi kiállítás: Horvát Iparcsarnok, pálinka, konyak és likőr bemutató.
A felvétel 1896-ban készült. Fortepan / Budapest Főváros Levéltára.
Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.10.243

